

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta

Diplomová práce

Česká Ves 2014

Ing. Josef Liberda

Univerzita Palackého v Olomouci

Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra systematické teologie

**Neúcta k životu jako důsledek morální krize v Česku
v době postmoderní**

Diplomová práce

vedoucí práce: ThLic. Jan Czudek

2014

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci s názvem: „Neúcta k životu jako důsledek morální krize v Česku v době postmoderní“ napsal samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.

V České Vsi, dne 17. dubna 2014

Ing. Josef Liberda

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji ThLic. Janu Czudkovi za odborné vedení práce, poskytování cenných rad, podnětů a připomínek při zpracování mé diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD	6
1 ZÁKLADNÍ POJMY	8
1.1 MORÁLKA A MORÁLNÍ KRIZE	8
1.2 POSTMODERNÍ SPOLEČNOST.....	9
1.3 EUTANAZIE	10
1.4 INTERRUPE.....	10
1.5 STARÝ ZÁKON A MOJŽÍŠOVO DESATERO	11
2 MORÁLNÍ KRIZE A POSTMODERNÍ SPOLEČNOST.....	12
2.1 MORÁLNÍ KRIZE V POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI, VLIV MÉDIÍ	13
2.2 MORÁLNÍ KRIZE Z POHLEDU TEOLOGICKÉHO	14
2.3 MORÁLNÍ KRIZE Z POHLEDU ETICKÉHO.....	16
2.4 MORÁLNÍ KRIZE Z POHLEDU OSTATNÍCH OBORŮ, (SOCIOLOGIE, PSYCHOLOGIE, FILOZOFIE, ANTROPOLOGIE)	18
2.5 VZNIK POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI.....	20
2.6 CHARAKTERISTIKA POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI	21
2.7 SOCIÁLNÍ STÁT VERSUS LIBERÁLNÍ STÁT	23
2.8 SOCIÁLNÍ RIZIKA.....	29
2.9 SHRUTÍ	31
3 NEÚCTA K ŽIVOTU Z POHLEDU CÍRKVE.....	41
3.1 BIBLE	41
3.2 CÍRKEVNÍ DOKUMENTY.....	43
4 VÝBĚR NĚKTERÝCH HŘÍCHŮ A JEJICH NOVODOBÝCH FOREM ROTI PÁTÉMU PŘIKÁZÁNÍ DESATERA	51
4.1 NEÚCTA K ŽIVOTU – SEBEVRAŽDA, EUTANAZIE	51
4.2 INTERRUPE.....	55
4.3 NEDODRŽOVÁNÍ PRAVIDEL SILNIČNÍHO PROVOZU	58
4.3.1. Konzumace alkoholu a drog.....	60
4.3.2. Omamné a návykové látky v dopravě, rozdělení drog, účinky návykových látek.....	68
4.3.3. Trestné činy proti životu a zdraví v trestním zákoníku.....	74
4.3.4. Trestné činy proti životu a zdraví v silničním provozu	75
4.4 SHRUTÍ	84
4.4.1. Úkoly a kompetence	86
4.4.2. Další instituty v zákonných normách s preventivním charakterem	87
5 SILNÉ A SLABÉ STRÁNKY MORÁLNÍ KRIZE VZTAŽENÉ K PÁTÉMU PŘIKÁZÁNÍ DESATERA NA ZÁKLADĚ VYKAZOVANÝCH STATISTIK	91

5.1	U JEDNOTLIVCE NEBO OSOBNOSTI.....	91
5.2	VE SPOLEČNOSTI.....	93
6	NÁSTIN MOŽNÝCH VÝCHODISEK Z MORÁLNÍ KRIZE VZTAŽENÝCH K PÁTÉMU PŘIKÁZÁNÍ DESATERA	97
6.1	FORMACE DĚTÍ A MLÁDEŽE, ZAVEDENÍ ETICKÉ VÝCHOVY NA ZŠ, SŠ A VŠ	97
6.2	ZAPOJENÍ VĚŘÍCÍCH DO POLITICKÉHO ŽIVOTA, ZÁKONODÁRNÉ, VÝKONNÉ MOCI A SAMOSPRÁVY	105
6.3	SLUŽBA KAPLANŮ U ARMÁDY, VE VĚZEŇSKÉ SLUŽBĚ, VE ZDRAVOTNICTVÍ	108
	ZÁVĚR	113
	POUŽITÁ LITERATURA.....	115
	ANOTACE	121
	SEZNAM PŘÍLOH.....	125

ÚVOD

Prostředí, v němž žijeme v ČR a v podstatě v celé Evropě, lze charakterizovat jako pluralitní, postmoderní. Na jedné straně je velmi nebezpečné pro církve a její věřící se přizpůsobovat požadavkům okolí konformitou, která může vést až ke ztrátě vlastní křesťanské identity. Z druhé strany je žádoucí, aby církve – věřící reagovali na proměnlivost charakteristik pluralitní společnosti. Proto se církve zamýšlí a hledá základ, na němž je možné stavět v současné společnosti, a svým působením, posláním (evangelizací) chce přispět k autenticitě křesťanského života.

Prudký rozvoj techniky přináší nejen nové možnosti ovládnutí přírody člověkem, ale i nová nebezpečí ohrožující život lidstva na této planetě a další etické problémy spojené s životem člověka od jeho počátku až po jeho smrt.

Téma diplomové práce „Neúcta k životu jako důsledek morální krize v Česku v době postmoderní“ jsem si vybral i proto, abych mohl zhodnotit i ve své civilní profesi získané poznatky ze studia *Teologických nauk*, a to v konkrétním oboru silniční dopravy a silničního hospodářství, zejména popsat morální a etické postoje k určitému nežádoucímu a nezákonnému chování (jednání) účastníka či účastníků v silničním provozu a rovněž popsat opatření státu (občanské společnosti), jakým způsobem chránit veřejné zájmy – zdraví, životy občanů, (včetně jejich majetku) vyskytující se v nebezpečí či v ohrožení života např. na pozemních komunikacích a obecně v běžném životě.

Hodnota lidského života je jedna z nejdůležitějších hodnot, kterou by měla společnost chránit. Z praxe však můžeme usoudit, že současná situace morálního vědomí hodnoty lidského života vykazuje ve společnosti dvojznačnost. Na jedné straně společnost chrání hodnotu a ochranu lidského života, z druhé strany již lidský život ve společnosti není tak jednoznačně nedotknutelný. Příkladem takové dvojznačnosti jsou rozličné morální pohledy společnosti např. vůči potratům, eutanazii, trestu smrti a v otázkách, zda život je nebo není absolutní hodnotou, zda je možné počátečnímu stádiu rodícího se života přisuzovat status lidské bytosti a jiné podobné rozličné morální reakce.

Princip morální hodnoty lidského života podle katolické morálky spočívá v uznání, že lidský život je osobní dobro, dále že lidský život je dobrem společnosti a v neposlední řadě, že lidský život je Boží dar a disponovat s ním přísluší pouze Bohu, nikoli člověku. Pro věřícího člověka platí, že člověk byl stvořen k obrazu Božímu (srov. Gn 1,26 – 27) a z toho lze usoudit, že život pochází od Boha.

Předkládaná diplomová práce má za cíl analyzovat neúctu k životu z pohledu Božího řádu – Desatera Božího přikázání, zejména pátého božího přikázání „NEZABIJEŠ“. Na základě nastíněné analýzy této neúcty k životu v době postmoderní v podmínkách České republiky je popsána morální krize a z ní vyplývající důsledky na jedince, rodinu a společnost.

První kapitola krátce vysvětluje základní pojmy, jako je Desatero božích přikázání, morální krize, postmoderní společnost, interrupce, eutanazie apod.

V druhé kapitole jsou popsány charakteristiky morální krize v obecné rovině a dále v rovině postmoderní společnosti a to z více pohledů (teologického, etického a ostatních oborů). Fenoménu postmoderní společnosti, jejím vznikem a její charakteristikou se věnuje rovněž druhá kapitola této práce.

Ve třetí kapitole se diplomová práce věnuje neúctě k životu z pohledu bible a církevních dokumentů.

Čtvrtá kapitola se snaží vykreslit některé novodobé hříchy a jejich formy proti pátému přikázání *Desatera* jako jsou neúcta k životu, interrupce, eutanazie, ubližování na zdraví člověka. Větší pozornost v této kapitole je věnována formám neúcty k životu v souvislosti s nedodržením pravidel silničního provozu, zbývající formy neúcty k životu vztahující se k životu před narozením a při odchodu člověka ze světa jsou popsány pouze rámcově.

V páté kapitole jsou popsány některé silné a slabé stránky morální krize vztahované k pátému božímu přikázání *Desatera*.

Šestá kapitola má za cíl shrnout nástin možných východisek z morální krize postmoderní společnosti a to možnou formací svědomí nejen věřících, ale i nevěřících. Jistým přínosem se jeví prosazování či zavedení etické výchovy ve školství i mimo něj, zapojení věřících do politického života, zapojení církve a jejích věřících do charity a prospěšných služeb nejen pro věřící, ale bez rozdílu pro sociálně slabé a potřebné.

1 ZÁKLADNÍ POJMY

1.1 Morálka a morální krize

Pojem zjevené biblické morálky nelze redukovat jen na kodex individuálního nebo kolektivního jednání, na soubor praktikujících ctností nebo jen na imperativy přirozeného zákona pokládaného za univerzální. Na prvním místě se v biblické perspektivě morálka zakládá na předem daném daru života, rozumu a svobodné vůli stvoření a hlavně na zcela nezasloužené nabídce privilegovaného důvěrného vztahu člověka k Bohu (Smlouva). Morálka je na prvním místě zjevením Božího záměru a Božího daru a až na druhém místě odpovědí člověka. Pro bibli je morálka důsledkem zkušeností, kterou v člověku daným darem působí Bůh. Z výše uvedeného plyne, že sám Zákon, jako nedílná součást procesu smlouvy, nelze vnímat jen jako pojem právníkový, založený, na lidském chování a jednání, nýbrž i jako pojem teologický vyjádřený v bibli slovem „*cesta*“ (hebrejsky *derek*, řecky *hodos*).

Druhý vatikánský koncil v dogmatické konstituci o Božím zjevení uvádí tento pojem „*zjevená morálka*“, když konstatuje, že se Biblický Bůh nezjevuje v první řadě jako nějaký kodex, nýbrž *sebe sama* ve svém tajemství a v *tajemství své vůle*.¹

Bůh se svými skutky v bibli zjevuje člověku a tyto skutky mají morální rozměr, protože jsou výzvou pro lid, aby uzpůsobil své myšlení a konání podle Božího vzoru: „*Bud'te svatí, neboť já Jahve, váš Bůh jsem svatý*“ (srov. Lv 19,2).²

Katolickou situační morálku můžeme vyjádřit slovy: Co žádá ode mne Bůh v této době, v tomto stavu, na tomto místě, za těchto politických, sociálních, ekonomických a citových podmínek. Nekatolická situační morálka učí, že objektivní platnost Božích zákonů nezavazuje. U této morálky se morální povinnost mění podle ekonomického, sociálního a kulturního stavu jednotlivce a společnosti. Zastánci nekatolické situační morálky vnímají všeobecný zákon jen jako normu usměrňovací nikoliv příkazující. Podle nich se má svědomí člověka řídit „dobrem“, které se smýšlejícímu člověku uka-

¹ Dokumenty II. Vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 183 – 184

² Papežská biblická komise. BIBLE A MORÁLKA. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 13 – 14

zuje v dané situaci. Dále tvrdí, že Bůh dává přednost subjektivnímu svědomí před všeobecným zákonem. Tito zastánci nerespektují objektivní mravní pořádek.³

Morální krize dnešní doby je poznamenána scestnými způsoby chování, které se projevují u člověka zbožňováním sebe sama, ať už jde o jednotlivce či o společenské třídy či o státy. Maximální svoboda jednotlivce či zahrnující moc státu se považují za nejvyšší hodnoty v postmoderní společnosti. Tyto charakteristické postoje v dnešní společnosti označujeme pojmy sekularismem, konzumismem, individualismem, materialismem, hédonismem, totalitarismem. Společným jmenovatelem pro všechny uvedené postoje je pojetí lidského života omezeného pouze na tento svět. Tyto postoje nepočítají s Bohem, spíše ho popírají, respektive vylučují. Mnozí lidé si osobují právo na provádění potratů, eutanazie, právo na homosexuální svazky, na provádění genetických pokusů. Ve společnosti mnohých evropských států je mezi lidmi rozšířená konzumistická chamtivost, vykořisťování slabších osob nebo národů, honba za ziskem, která vede v důsledku k bezuzdnému zneužívání přírodních zdrojů na úkor budoucích generací.

1.2 Postmoderní společnost⁴

Produktem průmyslové revoluce je moderní společnost, která stojí na základech trhu. Postmodernizmus lze chápat jako evropský myšlenkový směr, kterým se začala ubírat společnost koncem 20. století. Charakteristickým prvkem postmoderny je pluralita názorů. Dalšími charakteristickými rysy postmoderní společnosti jsou:

- Pojímání světa v jeho mnohoznačnosti
- Relativizace pravdy a destrukce hodnot
- Alternativní způsoby myšlení
- Pluralita životních stylů
- Akcent na rovnoprávnost odlišných pohledů a hodnot
- Vytrácení sociálních struktur ze společnosti, zeslabování funkce sociálního státu

³ TONDRA, F. *Morálna Teológia: Prikázania – I*. Spišské Podhradie: Nadácia kňazského seminára Jana Vojtaššáka, 1994, s. 77 – 79

⁴ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Postmoderna>

- Zbavování světa mnoha náboženských představ prostřednictvím tzv. vědeckotechnického pokroku
- Individualizace, sekularizace, globalizace

1.3 Eutanazie

Nemoci, stárnutí, neštěstí, přírodní katastrofy, zklamání v přátelství, zrada milované osoby – jsou neobvyklejšími příčinami smutku, bolesti, mnohdy i zoufalství. Sebelepší společnost není schopná odstranit ze světa fyzickou a duševní bolest, smutek a žal. Lidé, kteří těžko snášejí bolest a žal, požadují po lékaři nebo jiném člověku, aby je usmrtil a takto je zbavil bolesti. Tento způsob odstranění bolesti a útěk ze života se nazývá eutanazie. Toto označení neřeckého původu a je odvozené od „*eu*“ – dobrý a „*thanatos*“ – smrt. Jinými slovy řečeno, eutanazie je bezbolestný odchod z tohoto světa – „*dobrá smrt*“, která zbaví člověka bolesti.⁵

Pojem eutanazie dle definice Světové zdravotnické organizace je vědomé a úmyslné provedení činů s jasným záměrem ukončit život jiného člověka za následujících podmínek: subjektem je kompetentní informovaná osoba s nevléčitelnou chorobou, která dobrovolně požádala, aby její život byl ukončen. Jednající ví o stavu této osoby a o jejím přání zemřít a páchá tento skutek s prvořadým úmyslem ukončit život této osoby a skutek je proveden se soucitem a bez osobního zisku.⁶

1.4 Interrupce

Interrupce je úmyslný zákrok, kterým se přímo v těle matky ničí živý plod. Jiné názvy tohoto zákroku jsou fetucidum (zabití plodu; fetus – plod), embryotomia (rozsekání plodu), craniotomia (rozsekání lebky), cefalotomia (rozsekání hlavičky), abortus (potrat lidově nazývaný výškrab – podle způsobu uskutečnění). Abortus může být

⁵ TONDRA, F. *Morálna Teológia: Prikázania*. Spišské Podhradie: Nadácia kňazského seminára Jana Vojtaššáka, 2004, s. 111

⁶ PTÁČEK, R., BARTŮŇEK, P. a kol. *Eutanazie – pro a proti*. Praha: Tiskárna PROTISK s.r.o., 2012, s. 17

úmyslný a neúmyslný, podle toho, či nastal z vůle člověka anebo z přirozených příčin. V morálce je řeč o úmyslném potratu.⁷

1.5 Starý zákon a Mojžíšovo DESATERO

Jako Starý zákon se označuje první část Bible, původně psaný hebrejsky, z malé části aramejsky. Bible představuje pro židy i křesťany knihy obsahující Boží zjevení. Starý zákon vznikl v průběhu cca 1000 let př. Kr. Existují však i teorie, opírající se o literární skladbu a historické skutečnosti první části knihy Genesis, které posunují stáří těchto textů před rok 1500 př. Kr. Písemně se zprvu zachycovaly především vedle důležitých textů smlouvy mezi Bohem a lidem různé zkušenosti nebo právní ustanovení. Starý zákon obsahuje 46 knih, tyto knihy bývají řazeny do tří skupin: knihy dějepisné, poučné (mudroslovné) a prorocké. Židé dělí Písmo také do tří skupin odlišných od výše uvedeného křesťanského dělení, Tóra neboli Zákon (obsahuje 5 knih Mojžíšových), Nevi'im neboli Proroci a Ketuvim neboli Spisy.⁸

Mojžíšovo Desatero (dekalog – deset slov) je název pro deset Božích přikázání, které jsou pro křesťana mravním kodexem. Toto desatero dává Bůh vyvolenému izraelskému národu. Lze jej najít ve dvou obměnách v knihách Starého zákona. (Srov. Ex.20,1 – 17; Dt 5,6 – 18). Původcem dekalogu je samotný Bůh, který ho na hoře Sinaj předává Mojžíšovi. Odlesk desatera se rovněž nachází v náboženské literatuře starověkých národů. Např. jisté morální zásady lze najít u Egypťanů v „*Knize mrtvých*“, u Babyloňanů v zákoníku Hammurabiho a v Gilgamešovém epose, u starých Indů jsou morální zásady obsažené v teologicko filozofické nauce Upanišád. Co mají tyto dokumenty s desaterem společného, je přirozený Boží zákon, který člověk může rozeznat svým rozumem a svědomím. Desatero všechny tyto dokumenty převyšuje a svým obsahem a uspořádáním jde o jedinečné nábožensko – mravní dílo.⁹

⁷ Tamtéž: s. 107

⁸ Srov. VLKOVÁ, G. I. *Slovo Boží a slovo lidské*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 8 – 12.

⁹ TONDRA, F. *Morálna Teológia:Prikázania*. Spišské Podhradie: Nadácia kňazského seminára Jana Vojtaššáka, 2004, s. 6 – 8

2 MORÁLNÍ KRIZE A POSTMODERNÍ SPOLEČNOST

Od doby existence člověka na této zemi je lidstvo každodenně konfrontováno s různými morálními problémy. Nové vědní obory a globalizace nepřinášejí lidstvu jen blaho, ale mnohdy staví člověka před tyto ožehavé morální problémy. Lidstvo se stále setkává s násilím, terorismem, s válkami. V poslední době se v naší společnosti mnoho diskutuje o etických otázkách lidského života. Z Bible a citovaných dokumentů je lidský život považován za posvátný Boží dar. Pánem života od jeho počátku až k jeho konci je Bůh. Proto není přípustné, aby si někdo nárokoval právo, zničit nevinnou lidskou bytost, až na výjimku oprávněné sebeobrany.

Můžeme říci, že žijeme v době jakéhosi převratu. Hans Kűng hovořil o změně paradigmat v teologii. Tento dnešní novověk můžeme také nazvat postmodernou. Post-křesťanská moderna spočívá v přechodu od evropsko – křesťanského novověku. První století tzv. novověku v Evropě byla dobou určenou křesťanským myšlením, od 2. světové války vstupuje do našeho povědomí svět kulturně polycentrický. Setkáváme se existenciálně s pluralismem na různých rovinách lidského i společenského života, projevující se velkým počtem řečí, způsobu myšlení, politických opcí, hospodářských systémů, kultur a náboženství. Na druhé straně je zde i odpor proti mocenskému nároku určitých směrů v hospodářství, v politice, ale také i v kultuře a náboženství. Tento pluralismus uskutečněný na půdě demokratické formy vlády má i své důsledky. Společnost je nejen světonázorově pluralistickou, ale též i křesťansko – konfesijně. Dá se říci, že post-křesťanská moderna v tomto smyslu znamená: *„Žijeme v době a ve světě, v nichž křesťanství tváří v tvář mnohotvárnému pluralismu přestalo být chápáno – ať pozitivně nebo negativně – jako normativní instance, a namísto toho se stalo v konkurenci s jinými zákonodárnými prvky jednou z instancí mezi jinými.“*¹⁰

¹⁰ WALDENFELS H.: „VÝZVA VÍRY V POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI“. TEOLOGICKÉ TEXTY, Číslo 1, Únor 1995, s. 9

2.1 Morální krize v postmoderní společnosti, vliv médií

Vliv médií na dnešní kulturu a morálku je značný. Nynější duch postmoderny je živen estetickým médiem, jako jsou televize, respektive internet. Televize má masovou sledovanost. Televizní vysílání na desítkách kanálů nabízí zábavu a násilí jako jeden z hlavních produktů. Z diváka se stává otupělý konzument a kvůli médiím si divák vytváří názory podle toho, co je mu předhozeno. Média se snaží publikum udržet v dobré náladě zábavnými pořady. Mnohdy předtočený smích v zábavných pořadech, plní psychosociální funkci spočívající v uvolnění posluchače či diváka a odpoutání se od každodenních starostí. Tento způsob obveselení deformuje u diváka kritický pohled na sociální rizika. Rovněž poklesl práh studu, např. u ještě doposud tabuizované formy perverzní sexuality a násilí. V postmoderní společnosti se i přičiněním médií vytrácí stud a vkrádá se obchod se sexem a násilím, a tak dochází k zesurování společnosti.

Ve vyspělých zemích se množí násilné a hrůzné činy nezletilých. Tyto činy nenávisti a násilí spáchanými mladistvými, kteří nepocházejí jen ze sociálně rozvráceného prostředí, by měly vyvolat diskurs ve společnosti nad kulturními, duchovními a morálními příčinami tohoto jevu. Na vině jsou i média, která hlásala, že všechno jde a skoro nic už není zakázáno. Média často svým způsobem vysíláním prohlašují umění za prostor zbavený morálky. Postmoderní ideologie zábavy a libovůle činí z diváka komplice. Vzniká tak celospolečenský problém z rozdělení estetiky a morálky. Občanská společnost si dopřává díky médiím a literatuře prostor nazývaný „estetika“, v kterém divák prožívá všechny formy fantazie, horory, sadomasochismus a pohlavní znásilňování. Estetickým kritériem kvality se bohužel stává vše, konzumní literatura ruší poslední tabu.

Předváděním násilí, brutality a hororu v estetickém médiu je společnost konfrontována s napodobujícími pachateli, kteří neudrželi svou fantazii na uzdě. Stáváme se svědky toho, že děti zabíjejí děti, teenageři hanobí hřbitovy, ohrožují životy etnického obyvatelstva (zapalují se ubytovny, je pácháno násilí na bezdomovcích apod.). Rovněž jsme svědky „občanských válek“ v evropských metropolích, jejichž příčiny jsou

v tom, že žít v násilí se stalo samoučelem. Za vše hovoří pochody skinů, neonacistů a podobných radikálů, kteří zbožňují násilí a považují jej za estetické.¹¹

2.2 Morální krize z pohledu teologického

Evropská civilizace dlouho stála na jasných základech křesťanství. Z tohoto základu se odvíjelo vše ostatní, např. filozofie byla de facto teologická a umění liturgické. V současnosti je však situace jiná. Nekonečný Bůh již není středem světa. V jádru nové kultury je počítačové myšlení nejdůležitější společenskou zákonitostí, nikoli nekonečný Bůh, ale množství peněz v oběhu, konzum apod. V době monolitního evropského křesťanství spočívala dramatičnost duchovního zápasu v rovině mravní praxe. Také ve Starém zákoně rozhodovala věrnost Hospodinu a jeho vůli. Tato praxe přežívala do první poloviny 20. století. Po druhém vatikánském koncilu se přesouvá těžiště do základnější dimenze, to je do roviny víry. Bůh je chápán jako sebe sdílející a nikoli jako soudce našich činů. Tento dobový aspekt je církví hodnocen jako autentický evangelijní.

Pokud se ohlédneme zpětně do 20. století, tak při hodnocení musíme brát v úvahu, že dochází v tomto sledovaném období k prolínání národních, evropských a mimoevropských hledisek, a to i tenkrát, když se omezíme na svůj vlastní a evropský životní prostor. V tomto období proběhly dvě světové války, do kterých byl vtažen téměř celý svět, včetně společného utrpení. Období po 2. světové válce můžeme ve větší míře považovat za mírové období. Dnešní společenské sebehodnocení lze klasifikovat, že jde o pluralitní společnost. Přestože pluralitu lze spatřovat ve společnosti od počátku lidských dějin, nejmarkantněji se mnohost prosadila v myšlení lidí střední Evropy v druhé polovině 20. století. Společensko politický a náboženský život byl ovlivněn zejména v západním Německu vlnou utečenců ze vznikajících socialistických států, dále přílivem dělníků a azylantů. Kromě toho, že po 2. světové válce přibývají evangelické obce i počet minaretů – zesílila přítomnost islámu. Rovněž přibyl větší počet synagog a asijských chrámů. Náboženský pluralismus prolíná do společensko – politického pluralismu. Z toho lze usoudit, že náboženská víra není mrtvá, ale lze vy-

¹¹ Srov. KUSCHET K. J.: „Média, dnešní kultura a morálka“. TEOLOGICKÉ TEXTY, Číslo 4, s. 126 – 127

pozorovat, že se objevuje úsilí o sekularizaci tak, aby se veřejný prostor stal nenáboženský. Ve střední Evropě se vyskytuje jedna třetina lidí konfesně nábožensky nevěřících, což jde vysledovat po pádu berlínské zdi v roce 1989. Dochází k určitému předělu v myšlení, náboženské dědictví Evropy se dnes spíše prezentuje jako jen „duchovní dědictví“.

Koncem 2. světové války nastal i rozpad evropského kolonialismu. Křesťanství muselo ustát tu skutečnost, že není pouhé exportní náboženství. Po druhé světové válce nastal určitý rozchod s eurocentrismem. Nastávají nové skutečnosti, které nutí národy či celý svět k jednotě a to v rozvoji techniky. Dochází k radikálnímu vývoji komunikační techniky. Vysílání veřejné televize nastává v Německu od roku 1952, postupně přichází na scénu další komunikační technologie, mobilní telefon, e mail, internet, televize s nesčetnými vysílajícími kanály. Můžeme být svědky v událostech z různých částí světa. Média ovlivňují posluchače či diváka, nejenže informují, také interpretují a motivují. Klíčovým pojmem dnešní doby je dialog a sdílení se. Pokud se lidé sdílí, spolu mluví, zbraně mlčí.

Teologie na úrovni dnešní doby musí do jisté míry akceptovat pluralitní rysy dnešní společnosti. Teologové přistupují k textu evangelia s rozdílným dobovým vědomím. Dochází k pluralizaci vědních oborů, a proto i roste vědní obsah teologie. Teologové přiznávají, že v některých oborech teologie zůstávají laiky.

Ekumenický impuls přinesl II. Vatikánský koncil a od poloviny minulého století se toho v církvi hodně změnilo. V roce 1978 po mnoha stoletích nastoupil na Petrův stolec Neital Karel Wojtyla, který rozvinul závěry koncilu, ale na druhé straně polský vliv vedl k novému upevnění starých forem. V této dnešní době je třeba vyžadovat rozhodný návrat ke středu. Střed a základní text křesťanské teologie je evangelium Ježíše Krista. Z konstituce *Gaudium et spes* vyplývá zásadní požadavek, aby církev při svém poslání zkoumala znamení času a má povinnost ozřejmovat je ve světle evangelia. Úlohou křesťanské teologie pak je nechat promlouvat Boha, který se zjevil v Ježíšově osobě.¹²

¹² Srv.: WALDENFELS, H.: *Teologie v kontextu dnešní doby*. Teologické texty č. 3/2004, s. 96 – 100

2.3 Morální krize z pohledu etického

Východiska bioetických principů lze odvodit i z obecné etické teorie. Prameny etické koncepce nacházíme v aristotelsko – tomistické filozofii. Podle této filozofie je považován za mravně dobrý ten lidský čin, který vychází z lidské přirozenosti. Realizovat své vlastní bytí a směřovat k jeho plnosti patří k ontologickému smyslu jednání. Opačně můžeme říci, že každé jednání narušující integritu lidského bytí je považováno za morálně špatné. Normy etického chování lze tedy odvodit i ze samotné lidské přirozenosti. Součástí filozofie a později i teologie byly i etické teorie, bohužel v novověku už tomu tak není, etické teorie se opírají o empirické vědy, nikoliv o filozofii a teologii. Jde o etické teorie uspořádané spíše na bázi filozofického pozitivizmu.

Teologická etika se podstatně nelišila od filozofické etiky, ale více méně se odvíjela ze zjevení (z bible) a racionální zkušenosti. Rozhodujícím přístupem v teologické etice jsou kladené otázky, zda život člověka je nebo není absolutní hodnotou, zda lze rodícímu životu přisuzovat status lidské bytosti, jaké jsou dimenze lidské sociability, co je finalitou lidské sexuality, jaký je morální či etický postoj při technickém manipulování biologické konstituce člověka, apod. V církevním dokumentu (konstituci) *Gaudium et spes* a v bibli nacházíme vyčerpávající odpověď na otázku, co je člověk. Bůh stvořil člověka ke svému obrazu a Kristus se stal dokonalým člověkem, a ten, kdo Ho následuje, se stává více člověkem. Závěrem můžeme říci, že teologická etika, která pramení ze zjevení a přirozeného zákona, má tedy dva prameny pro uplatnění svých principů.¹³

Obraz dnešního světa se za posledních sto let podstatně změnil, Můžeme být svědky, že v tomto novém údobí dějin zasáhly lidstvo hluboké a rychlé změny. Během tohoto období jednotliví papežové reagují ve svých sociálních encyklikách na nově vzniklé sociální otázky ve společnosti a celkové shrnutí této sociální problematiky v dějinném vývoji je v církvi propracováno v *Sociálním učení církve*.¹⁴ Již papež Lev

¹³ ONDOK, J. *Bioetika*. Svitavy: Trinitas, 1999, s. 20 – 27

¹⁴ *Kompendium sociální nauky Církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, ISBN 978-80-7195-014-1

XIII. Rozpoznal, že na problémy industriální společnosti jako jsou výroba, trh a spotřeba, nelze hledět a je posuzovat jen z ekonomického hlediska, ale též z mravního hlediska. Papež dochází k závěrům, že hospodářská činnost má být řízena zákony spravedlnosti a lidskosti. Církev je povinná hlásat a vykládat mravní zákon v plném rozsahu a v každé době.

V této době se lidstvo nachází v počátečním stádiu nové světové společnosti, která se zásadně odlišuje od industriální společnosti. Rovněž se zrychluje tempo vědeckotechnické revoluce, lidstvo proniká k tajemství vesmíru, k tajemství hmoty, k tajemství života (genetické inženýrství). Postupně začíná druhá fáze vědeckotechnické revoluce, společnost přechází od vědeckotechnické revoluce k revoluci informační. Dochází ke konvergenci, to je propojení světa počítačové technologie se světem telekomunikací. Jsme každodenními svědky možného komunikačního spojení velkého množství lidí na naší planetě, a to díky komunikačnímu spojení. Tyto vymoženosti na druhé straně přináší různá negativa, (např. vyřazení mnoha lidí z práce), které je připraví o lidsky důstojnou budoucnost. Dalším fenoménem dnešní doby je automatizace výroby a globalizace světové ekonomiky, které směřují k tomu, že v budoucnosti bude stále méně lidí, kteří budou stále více vyrábět. Následkem toho všeho bude růst úbytek pracovních míst ve výrobě, a pracovní síly nebudou mít uplatnění ani v sektoru služeb.

Svět dnes opět stojí na křižovatce podobně, jak tomu bylo před sto léty. Existují v dnešní společnosti dva základní problémy, které nelze opomenout či přehlížet. Ten první problém je problémem mravním, druhý je problémem chudoby. Z těchto dvou vyplývá třetí problém, kterým je nespravedlivé rozdělení práce. Mravní problém se týká zejména zemí postkomunistických a průmyslových, kde se prostřednictvím efektivního hospodářství podařilo zvýšit životní úroveň neboli hmotný blahobyt. Bohužel v těchto zemích se nepodařilo stejnou měrou realizovat pokrok v oblasti morální. Je zde narušená solidarita, vzniká velké nebezpečí, že práce bude degradována na zboží, v ohrožení je rodina, která přestává být základní buňkou společnosti. Konzumní společnost vytěsňuje ze svého života skutečné hodnoty, ztrácí se smysl a základní dimenze lidského života, který je darem od Boha. Počátek i konec života se staly předmětem technologických modifikací a genetických technologií, které jsou v některých přípa-

dech nesprávné a nemorální. Některé aplikace genové techniky podle katolických moralistů jsou eticky přijatelné. Přesto by si člověk neměl hrát na „Stvořitele“, a stále by si měl uvědomovat, že je jen člověk.

Problém chudoby se především týká rozdělení světa na chudé a bohaté. Papež Jan Pavel II. ve své encyklice *Centesimus annus* podotýká, že lidská důstojnost, blahobyt a mír by neměly být výsadou menšiny, protože jsou určeny všem.

2.4 Morální krize z pohledu ostatních oborů, (sociologie, psychologie, filozofie, antropologie)

Koncept lidských práv se vyvíjel již od 17. století, můžeme jej spatřovat u individualistických a liberálních myslitelů tehdejší doby a tento pojem se rozvíjel v kultuře pokročilé modernity až do dnešní podoby. K představitelům z těchto myslitelů patří Thomas Hobbes a John Locke. Právě Hobbes čerpal ze zkušenosti občanské války v Anglii v letech 1642 až 1651. Suverenitu panovníka podmínil plněním společenské smlouvy, která by zajistila fyzickou bezpečnost jednotlivců, kteří mají právo na jakoukoli věc, o kterou každý s každým bojuje. Hobbesův pojem práva je založený pouze na moci (vůli) jednotlivce, jeho vnímání pojmu práva, neakceptuje spravedlnost jako ctnosti uskutečňující se na základě vztahů mezi osobami. Jde o radikální přístup poznamenaný individualismem, opomíjí se obecné dobro a sociální přirozenost. Podobně i Lockův přístup k právu je neontologický a založený na vůli jednotlivce. Modernímu pojmu práva přispěl Immanuel Kant a G. W. F. Hegel svým racionálním přístupem zevšeobecnění platnosti morálních norem.

Alasdaria MacIntyra patří mezi představitele aristotelského tomismu a k nejvýznamnějším morálním filozofům 20. století. Zastává názor, že i prostí lidé jsou sami schopni rozpoznat základní požadavky přirozeného zákona a morálky. Avšak euroamerická kultura pozdní modernity je poznamenaná nepřekonatelnými rozpory o tom, co je morálně správné. Na základě diskuze s předními filozofy MacIntyra dokládá selhání konkurujících vysvětlení existence lidských práv a to u mocenských systémů typu režimu AL Capona v Chicagu nebo nacistů v Polsku. Podle něj jsou lidská práva ve smyslu liberální intelektuální tradice pouze fikcí. Jde o falešnou raciona-

litu, která zastírá svévoli vůle a moci v rozhodování mezi individualismem a formou byrokratické organizace, poměruje své nároky pouze pojmem užitečnosti. Podle MacIntyry může společnost vyvázat z této pasti za předpokladu, že přijme odpovídající koncepci lidské přirozenosti a přirozeného zákona dle doktríny Tomáše Akvinského. Právní řády všech křesťanských států středověké Evropy jsou založeny právě na MacIntyrem popsaným chápáním přirozeného práva. Bohužel tato tomistická obrana pojetí přirozeného práva je v liberální tradici vykládána jako ohrožení svobody, liberální tradice prosazuje nárok ideologické a náboženské neutrality státu a práva, nepřipouští přijetí jiné nauky, která by ozřejmila obsah pojmům, na kterých společnost hodlá stavět (právo, rovnost, svoboda). Můžeme tak konstatovat, že liberální nauka popírá to, co hlásá – přirozenou svobodu jedince.¹⁵

Pohled filozofie

Galileo Galilei již v roce 1623 v paláci Sanf Offizio, který byl sídlem římské inkvizice, sdělil své „*A přece se točí*“. Tím se Země změnila v planetu na periferii Mléčné dráhy a svět si uvědomil, že Země krouží kolem vzdáleného Slunce. Pro mnohé Bůh začal být jen nepotřebnou hypotézou. V této době se filozofové snaží pomoci člověku, aby se opětovně navrátil do středu vesmíru. Descartesovo heslo *Cogito ergo sum – Myslím, tedy jsem*, se snaží o tomto návrat člověka a myšlení se stává „pevnou nehybnou zemi pod nohama“, kterou Galileo roztočil či rozhýbal. Zdá se, že věda odhalila nicotnost člověka v kosmu, řecko-křesťanský antropocentrismus je v ohrožení, filozofie heslem „*Myslím, tedy jsem*“ se snaží vrátit člověka na jeho místo ve středu kosmu. Později vzniká nový literární žánr, moderní filozofie – tzv. existencialismus, který ovládl západní myšlení po druhé světové válce a stává se jádrem vzpoury proti kapitalistickému a komunistickému systému v šedesátých letech 20. století. Hlavní postavou příběhu modernosti je *Cogito* neboli vědomí, které nalézá samo sebe. Toto vědomí má velké cíle jako je například komunismus, lidská práva pro všechny, globální trh apod.

Postmodernost je pokusem o takový způsob v techno-vědeckém světě, jenž se obejde bez velkého rozdílu mezi člověkem a ostatními živými bytostmi. Můžeme říci,

¹⁵ Srov. BEDNÁŘ, J.: *Nejmenší z nás*. POINT4ME.com s.r.o. 2012, s. 130 – 134

že postmoderna je závěrečnou fází sekularizace. Jde o nový příběh člověka, s novou osnovou, novými postavami, příběh postfilozofický a posthumanistický. Obyvatelé průmyslových států berou na sebe břímě odpovědnosti za planetu. Na scénu přichází ekologický aktivismus, který tvrdí, že za růst technické moci nad přírodou platíme daň tím, že se musíme stát správci Země, abychom měli šanci přežít. Do globální ekonomiky a politiky se dostává nový pojem externalita, kterou se označuje dopad jednání skupiny lidí v jimi definovaném světě na životní zájmy ostatních lidí, kteří vidí svůj svět odlišně, z jiné perspektivy. Člověk je tak považován jako článek biosféry, podle kterého je nucen být solidární se všemi živočichy a rostlinami na planetě.

Typickým rysem postmoderní doby je komunikační hojnost, která proměňuje dnešní společnost ve skleněnou klec, kde nelze nic skrýt, ani nic utajit. Komunikační hojnost vyvolává morální krize, nerovnost, konflikty, a tak jako hojnost materiální nepřináší štěstí a mír ve světě. Naopak komunikační hojnost nadřazuje kvantitu komunikace její kvalitě. Hojnost informací mnohdy paralyzuje schopnost jim porozumět.¹⁶

2.5 Vznik postmoderní společnosti

Liberální a osvícenecká škola hlásala, že nejvyšší hodnotou je rozumové vzdělání. Jinými slovy řečeno: „*Čím je člověk vzdělanější, tím je také mravně lepší.*“. Nyní již víme, že šlo o omyl. V minulosti i vysoce vzdělaní lidé byli mravně zvrhlí. Lidé i v 19. století věřili, že všechny své problémy vyřeší za pomoci vědy a techniky. Víra v pokrok v 19. století inspirovala lidi západního společenství a stala se náhražkou náboženské víry. Dvacáté století lze charakterizovat jako období přelomu a duchovní krize. V této době se k moci dostaly různé utopie násilí, které hlásaly, že člověk je schopen vytvořit zde na zemi ráj a to i bez Boha. Tato doba pozdního novověku je poznamenána tragickými událostmi dvou světových válek a vyhlazovacích táborů v Osvětimi, v Dachau, apod. Na jiných dalších místech dochází k týrání vězňů, např. na souostroví Gulag. Známa osobnost Nietzsche byl v té době zastáncem nihilismu a svým výrokem „*Bůh je mrtev*“ se jinými slovy vysmívá podobně jako prorok Eliáš Ballovým prorokům: „*Kde je váš bůh, kam se poděl, když dopouští tyto tragické dějiny*

¹⁶ Srov. BĚLOHRADSKÝ, V. Společnost *nevolnosti*. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 2009, 2. vydání, s. 123 – 144

ve 20. století. “ S odstupem času můžeme prohlásit, že fašismus a nacismus byl z větší části poražen 2. světovou válkou. Ale po ní přichází další zlo, které bylo v Evropě reprezentováno až do roku cca 1989 reálným socialismem.

Všechny tyto negativní jevy jako jsou narušení sociálních vztahů, terorismus, masová zločinnost, morální krize společnosti, jsou důsledkem toho, že člověk vytlačil ze svého života Boha a zaujal Jeho místo. Víra člověka, že je schopen ovládnout prostřednictvím vědeckotechnické revoluce samotnou přírodu, byla jen fikcí. Dvacáté století je poznamenáno nárůstem zla v dosavadních dějinách. Nynější dobu, v níž žijeme, mnozí filozofové nazývají postmodernou. Její začátek lze datovat vstupem člověka na Měsíc a to v roce 1969, a též vynálezem mikroprocesoru. Synonymum pro postmodernu je moderní enón, respektive světověk. Tyto pojmy jinými slovy vyjadřují tutéž skutečnost, že se lidstvo nachází na pomyslné hranici vlastního sebezničení, které je zapříčiněné morální devastací, ztrátou smyslu života, problematikou chudoby a hladu, nezaměstnaností. Typické pro postmodernu je relativita pravdy, převládá v ní pluralismus jedinců. Kultura postmoderny není jednotná, lidé se orientují prostřednictvím různorodých vlivů otevřené individualistické společnosti, mladá generace ztrácí víru. Přebývá názor, že postmoderna znamená konec sekularizace a vytváří prostor pro novou senzitivitu pro duchovní hodnoty. Dochází tak ke spojování prvků různých náboženství s jinými myšlenkovými pravdami a tím i k odklonu od tradičních církví.¹⁷

2.6 Charakteristika postmoderní společnosti

V roce 1989 nastala velká evropská revoluce, kterou nikdo nepředpokládal. Po pádu komunismu Střední a Východní Evropa prožívá hlubokou duchovní krizi. Reálný socialismus trval více než 40 let a napáchal velké škody nejen na přírodě, ale nejvíce na lidské duši. U mladé generace chybí potřebný mravní základ, proto je tato generace náchylná k požitkářství, násilnictví, honbě za penězi a k pochybným spiritualitám. Zdá se, že představitelé různých států Evropy si kladou otázky, jak to má jít s Evropou a se světem dál a zda má křesťanství v Evropě vůbec ještě šanci. Podle některých analytiků existují tři modely Evropy.

¹⁷ Srov. MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*. Svitavy: TRINITAS, 1998, s. 33 – 35

První model: Technokratická Evropa

Tento model stojí na koncepci funkcionalistické ekonomie a politiky, kterou zastávají někteří bruselští technokrati a lobbisté v některých zemích EU. Tato koncepce je postavená na jednotném trhu, jednotné organizaci a hospodářském propojení. Vše se točí okolo jednotné peněžní měny (euro) a bezpečnosti Evropy. Tento model opomíjí duchovní situaci Evropy, což kriticky důrazně připomínají jednotliví papežové v poslední době. Podle nich Evropa potřebuje duchovní obnovu.

Druhý model: Křesťansky restaurovaná Evropa

Již v roce 1982 papež Jan Pavel II. přichází s novým programem re-evangelizace Evropy. Jinými slovy, jde o novou evangelizaci Evropy obsaženou v morálních encyklikách a církevních dokumentech, včetně nově vydaného Římského katechizmu. Toto oprávněné volání po duševně – duchovní obnově kritizuje západní demokracii z konzumizmu, hédonizmu a materializmu. Papež nepřítaká moderním hodnotám svobody svědomí, parlamentní demokracii, pluralizmu, individualitě a toleranci. Svoboda svědomí i v otázkách ochrany před početím a ordinování žen zůstává podřízená římskému učitelskému úřadu (magisteriu). Taková vize „*restaurované křesťanské Evropy*“ se jeví většině Evropanů jako nepřijatelná.

Třetí model: Eticky založená Evropa

Nová poválečná Evropa vznikla na etických impulsech. Aktuální duchovně náboženský stav Evropy na základě rozboru strukturální změny v politice a společnosti je následující:

- Žijeme v době zrychlujícího procesu sekularizace. Pro mnohé se světonázorově náboženská vazba uvolnila nebo rozpadla
- Žijeme v době radikalizované individualizace. Jednotlivec zastává vlastní názor, staví se proti poručníkovaní ze strany společenských institucí – státu, církve apod.
- Žijeme v době světonázorového pluralizmu. Lidé vyhledávají malá společenství věřících. Existuje pestrý trh náboženských nabídek, mnozí lidé praktikují různé náboženské směsi

Dnes i křesťanům nezbyvá jiná cesta, než kráčet třetím modelem – eticky založenou Evropou. Dnešní Evropa je poznamenaná sekularizovaně technokratickou ideologií Evropy, která je bohužel nekřesťanská. Moderní společnost nelze nyní udržet fundamentalismem, moralizmem, ale jen na základě závazného a zavazujícího étosu, čímž je základní konsensus o společných hodnotách, postojích a kriteriích. Pro věřícího je tento étos zakotven ve víře.¹⁸

2.7 Sociální stát versus liberální stát

V zemích EU sílí dvojitá tendence. Firmy mají snahu přizpůsobovat pracovní úvazky svých zaměstnanců, aby mohly být konkurenceschopné, čímž dochází ke snižování mezd zaměstnanců. Na druhé straně se státy snaží prosadit nižší sociální dávky, což vede k vyšší chudobě pracujících. Firmy se odvolávají na svou globální konkurenceschopnost a na základě tohoto tvrzení platí za práci méně. Souběh nízkých mezd na jedné straně a na druhé straně souběh minimálních sociálních dávek dává jasný předpoklad pro podnikatelské firmy dosáhnout vyšších zisků. Implicitně tak dochází k dotování provozních nákladů jednotlivým firmám. Vznik sociálního státu v řadě zemí byl právě proto, aby všem občanům zajistil přiměřenou míru bezpečí a jistoty. Tato moderní instituce se rozvíjela hlavně v dobách ekonomických a politických krizí a v dobách zvýšeného sociálního napětí. V mimo válečném období patří sociální stát k hlavním zdrojům nejistoty a sociálních rizik. Negativní dopady trhu na sociální sféru neutralizuje stát tím, že určité služby musel zpřístupnit nesolventním vrstvám. Díky rozporům mezi sektorem tržní ekonomiky na straně jedné a zásadami demokratické politiky a občanské kultury na straně druhé vzniká moderní sociální politika, která hledá rovnováhu a snaží se vybalancovat zájmové rozpory. Nyní však dochází ke zlomu, kdy sektor ekonomiky přestává brát sociální stát, coby dřívějšího tlumočníka, vážně. Do jisté míry sociální stát tlumočil ideály křesťanské a humanitární tradice, chránil slabší, strádající a zajišťoval důstojné podmínky pro život každého jedince. Sociální stát se svým způsobem stal pojišťovatelem nemajetných. Všechny prvky soci-

¹⁸ Srov. KÚNG, H.: SVĚTOVÝ ETOS PRO POLITIKU A HOSPODÁŘSTVÍ. V Praha 1: Vyšehrad spol. s. r. o, 2000, s. 171 – 176

álního státu prochází vážnou krizí, moderní formy solidarity jsou narušeny, v oblasti práce dochází k výrazným změnám, které se podílí na krizi společnosti. Proces globalizace oslabuje státní moc a garance státu na sociální ochranu nemajetných občanů slábnou. Pokud zastánci sociálního státu přijmou jazyk ekonomiky, začne se vytrácet solidarita a hodnoty, které byly původně založeny na víře a humanitě.

Předpokladem stability sociálního státu v rámci vývoje moderní společnosti přicházejí v úvahu dva partneři, o které se sociální stát může opřít. Na jedné straně je to funkční trh práce, který je schopen poskytnout uchazečům nejen zaměstnání, ale i přiměřenou mzdu, z které mohou důstojně žít i v době nemoci či odchodu do penze. Druhým partnerem pro zdárné fungování sociálního státu je soudržná rodina, která je schopna podporovat rodinné příslušníky, když například ztratí práci.

V polovině 70. let dvacátého století se na trhu práce odehrávají prudké změny, kterým se mnozí zaměstnanci nedokážou přizpůsobit. V tutéž dobu přichází krize rodiny. Sociální stát ztrácí dva tradiční partnery. Po sociálním státu požadují ochranu nejen nezaměstnaní, ale i lidé – zejména osamělé matky s dětmi a senioři. Muž již není hlavním živitelem rodiny. Stát ztrácí svou sociální roli a je již neschopen ovlivňovat hospodářskou a sociální politiku země.

Krise sociálního státu je zároveň krizí všech tří součástí systému: národního státu, trhu práce a rodiny. Od 90. let dvacátého století mění sociální stát svou povahu. Moderní demokracie začíná fungovat na principu solidarity a koncepci sociálních práv. Jedná se o práva občanská, která garantují svobodu člověka, včetně svobody slova, myšlení a víry, právo vlastnit majetek a disponovat s ním. Druhou vrstvou tvoří politická práva, která garantují občanovi účast na politické moci. Třetí vrstvou jsou práva sociální, která občanovi zaručují důstojný život.

Problémy sociálního státu

Moderní industriální společnost dosáhla svého vrcholu v druhé polovině dvacátého století. Post industriální společnost je sociology datována zhruba od poloviny 70. let dvacátého století. S touto dobou souvisí i krize sociálního státu. Podnětem pro nástup post industriálního řádu byl prudký nárůst populace zaměstnané v sektoru služeb a značný úbytek zaměstnanců v průmyslovém sektoru. Terciální sektor umožnil na trh

práce zaměstnat do nedělnických profesí ženy, což se stává jednou z příčin masové nezaměstnanosti v zemích západní Evropy. S touto dobou souvisí nové fenomény, jako je flexibilizace práce, flexibilizace rodiny a stárnutí populace.

Od počátku 70. let dvacátého století ve všech vyspělých zemích narůstá nezaměstnanost. Ekonomiky s novou technologií vyrábějí stále více, ale s menším množstvím zaměstnaných lidí. Tento jev se projevuje v novém fenoménu – ve flexibilní práci, který se projevuje v upřednostňování kontraktů na omezenou pracovní dobu, přechází se z původního zaměstnaneckého poměru k jiným pracovním smlouvám – vznik nových smluvních vztahů mezi firmou a dodavatelem či subdodavatelem úkonů, produktů a služeb. Rizika z tržní nejistoty jsou z firem přesunuta na zaměstnance, respektive subdodavatele. Flexibilizace práce pouze zdánlivě snižuje nezaměstnanost, spíše stoupá podíl nízko placené práce a pracující jedinec se pohybuje na hranici bídy. Tento jev je nově označován jako pracující chudoba.

Flexibilizace rodiny

Krise rodiny v posledních desetiletích se projevuje navenek výrazným růstem rozvodovosti, roste i počet druhých a třetích sňatků. Manželský svazek ztrácí svoji nadindividuální závaznost. Z rodiny, která vždy byla základní buňkou společnosti, se stává průchozí instituce, což můžeme nazvat, že dochází k určité flexibilizaci rodiny. Rodina už není, co bývalo dříve. Pro mnohé je jen jednou z řady projekcí individualizovaného stylu. Na scénu přichází nové experimenty – nové formy privátního soužití. Častěji se setkáváme s nesezdanými páry, s páry stejného pohlaví, s neúplnými rodinami.

Stárnutí populace

V řadě evropských zemí se v poslední době projevuje proces stárnutí populace. Počet lidí v důchodovém věku se neustále zvyšuje, ale tím dochází k zhoršování početního poměru mezi lidmi ekonomicky aktivními a neaktivními. Důsledkem nárůstu starších osob se prohlubuje i krize důchodového systému. Proto ze strany důchodců sílí tlak na posílení důchodového fondu. Takový vývoj může přinést do budoucna střet mezigeneračních konfliktů. Státy EU zaznamenávají pokles narozených dětí a tento

trend se dále očekává i v budoucnu. Mnoho manželství a podobných soužití muže a ženy je trvale bezdětných z důvodu ekonomických výhod. Pro mnohé pořízení dítěte znamená snížení životní úrovně. Některé země pro nepříznivý demografický vývoj v této oblasti spoléhají na možný přísun migrace mladší a vitálnější populace, ale nezabývají se nezbytnými předpoklady příchozího obyvatelstva, což naopak může přinést pro danou společnost další nový sociální problém, na jehož řešení sociální stát nebude mít finanční prostředky.

Sociální stát již od poloviny 70. let čelí problémům, které přicházejí zevnitř společnosti. Jak již bylo výše popsáno, jedná se o problémy přesunu zaměstnání do sektoru služeb s nižší produktivitou práce, rozpadající se rodiny a proces stárnutí obyvatelstva. Vlády jednotlivých států navíc ztrácí manévrovací prostor nástupem mohutné vlny ekonomické globalizace. Tato rizika, která přináší moderní společnost fungující na tržním řádu práce a s jejím typem rodiny, mají zcela povahu sociální. Tato sociální rizika snižují schopnost jednotlivců dosáhnout vlastními silami svoji sociální nezávislost. K stěžejním sociálním rizikům patří nezaměstnanost, rodina a mateřství, zdravotní rizika.

Krise nezaměstnanosti začala narůstat od konce 70. let 20. stol. V době postindustriální společnosti se proti sociálním rizikům jako je nezaměstnanost chrání zavedením pojištění pro případ nezaměstnanosti; tato opatření či systémy jsou úzce spjata se ziskovou činností a ekonomickou aktivitou pojištěnce. Fenomén masové nezaměstnanosti v posledních dvou či třech desetiletích v celé Evropě narůstá. Při rostoucí nezaměstnanosti se rozevírají nůžky mezi příjmy a výdaji na nezaměstnanost. A právě do toho řešení sociálního problému je vtahován stát, aby daný deficit vybalancoval, a mnohdy již nemá na toto pokrytí finanční prostředky. Proto je tendence sociálního státu ušetřit na sociálních výdajích tím, že zpřísňuje podmínky pro jejich přiznání, dále snižuje výše přiznaných dávek a zkracuje dobu pobírání těchto dávek. Další tendencí modernizace sociálního státu, jak ušetřit na finančních prostředcích, je přesun sociálních výdajů zejména na zaměstnance. Např. příjmy z podnikání jsou zcela, resp. částečně osvobozeny od placení daní, snižování vedlejších mzdových nákladů a to konkrétně ve formě snížení příspěvku zaměstnavatele na povinné pojištění pracovní síly a v neposlední řadě zvyšování úlohy soukromého pojištění.

Základními prioritami politiky třetí cesty je obnovení rovnováhy mezi státem, trhem a občanskou společností. Nabízí se cesta modernizace státu, spočívající ve snížení počtu úředníků a ve snížení státní zadluženosti. Nižším článkům státní moci by měla být dána větší autonomie, včetně rozhodování. Velký akcent by měl být dán na transparentní způsob rozhodování, což vede ke snížení a odstranění korupce, znovu obnovení důvěry občanů ve státní instituce. Veškeré daně z příjmů občanů by měly zůstat progresivní. Rovněž je nutná modernizace sociálního zabezpečení, kde se od příjemců sociálních dávek a služeb musí vyžadovat jistá zodpovědnost – nemohou jen natahovat ruce, ale měli by společnosti také něco vracet. Modernizovaný sociální stát nesmí plýtvat s veřejnými finančními prostředky, měl by investovat do vzdělání občanů. Je nutno nastolení takové ekonomiky v procesu dnešní globalizace, aby její stinné stránky byly co nejvíce minimalizovány. V oblasti sociální politiky je nutnost také investovat do rozvoje lidských zdrojů, aby byla zajištěna ochrana a podpora konkurenceschopnosti státu na světovém trhu. Firmy by měly vytvářet vhodné pracovní prostředí pro své zaměstnance, které je vůči rodině pozitivní. Manažeři by neměli dosahovat astronomických příjmů, krátit daně a dopouštět se daňových úniků. V sociálním státě je potřeba rozvinout alternativní formy solidarity a odměnit je daňovými úlevami za prokázanou veřejnou službu (např. činnost dobrovolníků v neziskových organizacích). Osudy dnešního sociálního státu jsou nejisté. Globalizace se v této době negativně podílí na demografickém vývoji obyvatelstva, oslabení rodiny, a tím přináší nová sociální rizika, což je pro sociální stát mnohdy hlavní politický problém dnešní doby.

Důsledky globalizace v postmoderní době

Nyní se pokusím popsat, co je fenoménem globalizace, co za ní vězí, jaké jsou důsledky globalizačního procesu. Velmi podrobně o tom píše autor knihy Zygmund Bauman ve své knize: „Globalizace“.¹⁹ Globalizace nejen spojuje, ale i rozděluje. K rozvíjejícím dimenzím globalizace patří oblasti obchodu, podnikání, informací. Globalizace rozděluje právě v lokalizačním procesu, když se začne vázat k určitému místu. Proces globalizace se tak stává pro některé novou svobodou, pro druhé se stává krutým osudem. Do globalizačního procesu proniká prostorová segregace, separace

¹⁹ Srov. BAUMAN Z.: „GLOBALIZACE“, Praha: Mladá fronta, 2000, s. 160

a vylučování. Svoboda pohybu přináší dnešní polarizaci, a proto se opětovně setkáváme, jak tomu bylo již v dávné minulosti, s velkými rozdíly mezi bohatými a chudými. Dalším mocným faktorem pro globalizační proces je mobilita, která hraje pro investory, kteří mají kapitál, významnou roli. Dochází k oddělení moci od závazků. Jde o osvobození se od povinností přispívat ke každodennímu životu a zachování komunity. Dochází ke ztrátě odpovědnosti za důsledky a jediným cílem je zisk, který přináší nová mobilita fluktuujícímu kapitálu. Pokud se objeví překážky, kapitál se může přemístit na výhodnější místo, aby nepřišel o zisk, který je kladen na první a zároveň mnohdy i poslední místo.

V dnešní době jsme svědky toho, že mnozí z nás mění místa, stěhujeme se do nových domovů. Jsme i v pohybu, i když zůstáváme na místě, ale přitom sledujeme kanály kabelové nebo satelitní televize, nebo brouzdáme po různých webových stránkách, jsme spojeni přes internet s lidmi po celém světě. Můžeme říci, že v dnešním světě vzdálenost nehraje velkou roli, v duchovním smyslu jsme tedy všichni cestovatelé. Naše společnost se stává konzumní společností, podobně jako i byla společnost ve své zakládající industriální fázi. Předchozí typ moderní společnosti byl specifický tím, že zaměstnával své členy prvotně jako výrobce a vojáky. Každý člen musel podle tohoto vzoru společnosti hrát tyto dvě role. Nynější postmoderní společnost již nemá velkou potřebu soustředit se na průmysl a brannou povinnost. Finálním cílem dnešní společnosti je angažovat své členy jako konzumenty. Obě tyto společnosti mají mnoho společného, neobejdou se bez lidí, kteří vyráběli věci určené ke spotřebě, kterou pak sami spotřebovali. Rozdíl je pouze v důrazu a v prioritách. Zásadní rozdíl mezi těmito dvěma stádii modernity je posun v důrazu, který se promítá do všech aspektů společnosti, kultury i individuálního života. V dnešní konzumní společnosti řešíme dilema, zda člověk potřebuje konzumovat, aby žil, nebo zda žije, aby mohl konzumovat.²⁰ Étos dnešní společnosti zní: „*Cítíš-li se špatně, jez.*“

Dalším fenoménem konzumní společnosti je být v pohybu, něco nového nacházet, po něčem novém pátrat. Konzumentskou hrou se stává spíše vzrušení z nových a nebyvalých dojmů. Primárně jsou konzumenti sběrači požitků a sekundárně sběrateli

²⁰ Tamtéž: s. 95 – 100

věcí. Proto jsou konzumenti často vystavováni novým pokušením, není jim dopřán oddych, a to jen v zájmu zvyšování spotřební kapacity.

2.8 Sociální rizika

Dnešní svět stojí opětovně na křižovatce podobně jako před 100 léty a má před sebou dva hlavní problémy, tím jsou problém mravní a problém chudoby. Jsme svědky rozpadu reálného socialismu ve střední a východní Evropě. Nové sociální rizika se stávají polem, ve kterém se protíná celá řada problémů dnešní postmoderní společnosti. Rovněž otevírají též téma směřování sociální politiky. Pravdou je, že ti kdo jsou obětí zmíněných rizik, nemají téměř žádné politické zastoupení. Bohužel neoliberální reformy většinou spíše zmíněná rizika prohlubují a ohrožují i vyšší patra společnosti.

Třetím problémem vycházející z dvou hlavních problémů je nespravedlivé rozdělení práce. Povinnosti státu je provádět taková opatření v oblasti sociální politiky zvláště u zranitelných skupin s cílem ochránit tyto lidi před sociálními riziky vycházející z deregulovaného a mnohdy nepředvídatelného trhu práce. Jedna z možností státu je zvýšit míru státních investic do oblasti vzdělávání, a tak pomoci jednotlivcům k lepšímu uplatnění na trhu práce. V oblasti rodinné politiky by měl stát garantovat základní příjem pro děti, aby rodiče mohli investovat více času do svých aktivit na trhu práce a do výchovy svých dětí. Rovněž by měl stát garantovat základní penzi svým občanům. Mnohé penzijní reformy jednotlivých států jsou inspirované neoliberalismem a působí v přesně opačném směru. Podpora zvrácené solidarity je patrná i u penzijní reformy předložené a schválenou minulou vládou ČR. Stát hodlal a chystal zprivatizovat část veřejného sektoru jako soukromou kořist pro finančně silné skupiny a to tak, že hodlá vyvést z průběžného státního systému několik procent důchodového pojištění do soukromých penzijních fondů. Takto schválená penzijní reforma zeslabuje postavení státu a ohrožuje demokracii. Tento výpadek příjmu ve státním rozpočtu měl být pokryt částí výnosů ze zvýšení daně z přidané hodnoty, jejíž sazba měla být sjednocená pro všechny druhy zboží. Takto přijatá reforma povede k oslabení průběžného penzijního systému a soukromé penzijní spoření bohužel neřeší ani problém demografického vývoje, spíše povede ke snaze omezovat počet potomků, a takto ušetřené prostředky efektivně využít k zajištění sebe sama ve stáří. Občané zejména s nižšími pří-

jmy markantně pocítí zvýšení daně z přidané hodnoty a takto chudší spoluobčané, včetně důchodců budou hradit nový bankovní produkt nabízený penzijními fondy.²¹

Počínaje osmdesátými léty 20. století se začíná hovořit o nových sociálních rizicích. K nim patří např.:

- Taková situace, kdy sice člověk má práci, ale její charakter a výše odměny za ní neumožňuje člověku vymanit se z chudoby či hradit náklady na bydlení, bez toho, aniž by pobíral příslušné sociální dávky. Pokud toto riziko srovnáme se starým rizikem, které spočívalo v tom, že do kategorie chudých obyvatel patřili lidé, kteří neměli práci pro nezaměstnanost nebo vlastní nemoc nebo stáří, pak docházíme k tomuto závěru: Toto nové sociální riziko – tzv. pracující chudoba dnešní doby – spíše připomíná poměry charakteristické pro 19. století, že námezdní dělníci zůstávali chudí, i když usilovně pracovali.
- Novým sociálním rizikem je a může být hrozba, že člověk ve stáří bude žít v chudobě, přestože pracoval po celý život, platil daně i pojistné. Až nastane období stáří a člověk již není ekonomicky aktivní, nastává ta skutečnost, že odpracovaný produktivní věk člověka nestačí spolehlivě zajistit krytí jeho životních výdajů. Realitou je, že někteří lidé 20. století se svého důchodu vůbec nedožili. Současná demografická zjištění ukazují, že se délka věku života u člověka prodlužuje.
- Dalším příkladem sociálního rizika je hrozba pro člověka v dnešní době, že nezíská kvalifikované zaměstnání, ve kterém je vyučen, respektive vzdělán. Jsme svědky toho, že ani vzdělání člověka ho neochránilo před starým rizikem, které spočívalo v tom, že špatné či žádné zaměstnání hrozilo pouze nevzdělaným, respektive lidem s nejnižším vzděláním. Vzdělaní lidé v této době nejsou zdaleka uchráněni nezaměstnanosti a i lidé s vysokoškolským vzděláním nemohou často najít své uplatnění v pracovním procesu.

Charakteristickými rysy těchto staronových sociálních rizik jsou tyto skutečnosti:

²¹ Srov. KELLER, J.: *NOVÁ SOCIÁLNÍ RIZIKA a proč se jim nevyhneme*. SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, Praha 2011, s. 111 – 115

- Jde o rizika s chybějícím a adekvátním pojištěním. Mnohá tato sociální rizika nemají dostatečná pojištění v důsledku toho, že v této neoliberální společnosti dochází k zeslabování úlohy sociálního státu.
- K novým sociálním rizikům je zastávána ta okolnost, že vina za ně je přičítána obětem. Tím je však popírána ta skutečnost, že znakem všech sociálních rizik obecně vzato, je v první řadě přímý vliv makrosociálních mechanismů, to znamená, že jsou sociální rizika reprodukována společensky.

Tento přístup je nesprávný, pokud je přenesena vina na ty, kdo jsou postiženi sociálními riziky. Často jde až o proces kriminalizace obětí. Skutečnou funkcí obviňování je přesvědčit lidi, aby vzali i velmi neatraktivní a špatně placenou práci, která není chráněna sociálními právy a též opojená od ochrany ustanovení zákoníku práce. Tento přístup je neetický a mnohdy se sahá k morálnímu nátlaku. Lidé z obavy aby nebyli považováni za špatné - chudé, se ve skutečnosti stávají chudými pracujícími.²²

2.9 Shrnutí

Problematika nových sociálních rizik odráží problémy dnešní společnosti. Jde o téma reformy sociálního státu. Často slyšíme z úst politiků, že je žádoucí modernizovat sociální stát, aby vůbec veřejný systém sociálního zabezpečení přežil. Proto je snaha směřující ze shora o privatizaci sociálního zabezpečení bez ohledu na to, že nová rizika mají dopad na to nejchudší obyvatelstvo, které se stává obětí zmíněných rizik, při tom nemá na politické scéně zastoupení a pokud ano, tak jen zcela okrajově. Společnost mnohdy zastírá, že v důsledku proměn ekonomiky a slábnutí sociálního státu, začínají sociální rizika ohrožovat dříve bezstarostně žijící příslušníky středních vrstev. Málo se poukazuje na to, že neoliberální reformy nejsou ochotny eliminovat sociální problémy, respektive zabránit šíření nových sociálních rizik, spíše je prohlubují.

Od konce osmdesátých let 20. století jsme svědky politiky, která svou ambicí v sociální oblasti má spíše snahu přeměnit stát v obslužnou instituci soukromých firem. Problematiku sociálních rizik nelze řešit pouze v jediné rovině. Má i rozměr filo-

²² Srov. KELLER, J. Tři sociální světy. Sociální struktura postindustriální společnosti. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON), 2010, s. 145 – 155

zofický a antropologický. Nelze ji vnímat jen v politické rovině, má též výrazný rozměr sociologický, úzce se dotýká charakteru sociální struktury a proměn. Během třiceti let po druhé světové válce byli lidé ekonomických vyspělých zemí jištěni proti sociálním rizikům tak, že sociální režim stál na třech pilířích.

- Prvním pilířem byl fungující trh práce, na který byl napojen pojistný systém. Režim poskytoval dostatek plnohodnotné práce.
- Druhým pilířem pro danou společnost byla soudržná a stabilní rodina, u které probíhala dělba práce mezi mužem – živitelem a ženou – pečovatelkou a vychovatelkou dětí.
- Třetím pilířem byl samotný sociální stát, který redistribuoval potřebným sociální příjmy.

Po osmdesátých letech dochází k posunu a z dosavadních pilířů sociálního zajištění se stávají zdroje sociálních rizik ve třech oblastech:

- V rodině
- Na trhu práce
- V oblasti pojištění

U rodinného pilíře sociálního systému můžeme identifikovat sociální rizika u přetížených matek, které zápasí mezi požadavky zaměstnavatele a péčí o dítě, respektive nemocné členy rodiny, roste počet neúplných domácností tvořených zejména matkami – samoživitelkami.

U pilíře trhu práce sledujeme narůstající potíže mladých lidí získat vůbec zaměstnání a u starších lidí problém udržet si práci až do důchodu. Mnohdy vykonaná práce není propojena s pojistnými systémy (pojištění na stáří, nezaměstnanost a nemoc).

U pilíře v oblasti pojištění dochází ke změnám v systémech pojištění. Privatizace pojištění a jejich individualizace pojistných systémů ztěžuje pojistit jednotlivce v období, kdy již není ekonomicky aktivní.²³

²³ Srov. KELLER, J.: *NOVÁ SOCIÁLNÍ RIZIKA* a proč se jim nevyhneme. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 2011, s. 7 – 39

Shrnutí sociálních rizik z pohledu sociální nauky církve²⁴

Bůh svěřil člověku zemi, aby jí spravoval, chránil a obdělával (srov. Gn 2,15). Člověk je tedy odpovědný za to, co obdržel jako dar. Práce se nestává ani trestem a prokletím, přestože člověk propadá hříchu a od Boha se vzdaluje (srov. Gn 4,12; Gn 3, 17–19). Práci je třeba brát ctít, protože činí život důstojným, ale člověk se jí nesmí klanět, protože není pramenem života a jeho posledním cílem. „*Lépe je mít maličko a bát se Boha, než mnohé poklady bez spokojenosti.*“ (Srov. Př 15,16)

Vrcholem biblického učení o práci je prikázání sobotního odpočinku. Ten lidem umožňuje, aby si připomínali a opětně prožívali díl Boží, tedy stvoření a vykoupení a sebe sami uznávali jako Boží dílo (srov. Ef 2,10). Člověk se nesmí stávat otrokem práce. Sobota byla ustanovena nejen k možnosti účasti na modlitbách, ale i k ochraně chudých, aby si odpočinuli, či země, která zůstávala ladem celý rok po dobu sedmého období, aby mohli též chudí a ubožáci z ní jíst (srov. Ex23, 10–11).

Ježíš ve svém kázání učil, že je třeba si práce vážít. On sám byl tesařem a vykonával tuto práci po většinu svého života (srov. Mt 13,55; Mk 6,3). Odsuzuje chování líného služebníka, který skryl v zemi svěřenou hřivnu a chválí služebníka, který jí rozmnožuje (srov. Mt 25, 14–30). Lenost škodí lidskému bytí, zatímco činnost prospívá tělu i duchu. Kristus popisuje své poslání jako činnost: „*Můj Otec je dosud činný, i já jsem činný*“ (srov. Jan 5,17). Svě učedníky nazývá dělníky na žni Páně. Učí lidi ve svých kázáních, aby se nenechali zotročit prací. Poklady země totiž podléhají zmaru, zatím co poklady v nebi jsou nepomíjející a k nim se musí člověk upínat (srov. Mt 6,19–21). Ježíš během své pozemské služby neúnavně pracuje a koná skutky, aby osvobodil muže a ženy od nemocí, utrpení a smrti. Povyšuje sobotu, když říká: „*Sobota je pro člověka a ne člověk pro sobotu*“ (srov. Mk 2,27). Je to den, kdy se má člověk věnovat Bohu a bližním. Osvobozovat od zla, šířit bratrství a sdílení, co jsou vyšší hodnoty, které dávají práci vznešenější význam a umožňují tak člověku putovat k věčné sobotě. Kdy se odpočinek v souladu s prací stane slavností. Práce tedy představuje základní rozměr lidské existence jakožto účast člověka nejen na díle stvoření, ale také na díle vykoupení.

²⁴ Srov. Kompendium sociální nauky Církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, s. 175 – 210

Encyklika „RERUM NOVARUM“ (Lev XIII.), „Laborem exercens“ (Jan Pavel II). Zdůrazňuje naléhavou obranu nezcizitelné důstojnosti pracujících, s níž jsou spjaty důležitost práva na vlastnictví, zásada spolupráce mezi společenskými třídami, práva slabých a chudých, povinnosti pracujících a zaměstnavatelů, práva na sdružování. Myšlenky z této encykliky podnítily úsilí proniknout celý společenský život křesťanskými zásadami, což se po té projevilo zakládáním center a skupin zabývajících se studiem společenských jevů – různé asociace, dělnická sdružení, odbory, družstva, rolnické záložny, pojišťovny a jiné podpůrné spolky. Vše tedy směřovalo k přispění odborné připravenosti a ke zlepšení mezd a zdravějšímu pracovnímu prostředí. Encyklika *Laborem exercens* zase rozvíjí personalistické pojetí práce, charakteristické pro předchozí sociální dokumenty. Práce představuje „nejdůležitější klíč“ (*Laborem exercens*, Jan Pavel II.) k celé sociální otázce, podmiňuje ekonomický rozvoj, ale také i mravní a kulturní růst osob, společnosti a celého lidského pokolení.

Důstojnost práce

Lidská práce se dělí na dimenzi *subjektivní* a *objektivní*. V *objektivním* smyslu znamená souhrn aktivit a zdrojů, prostředků a technologií, které slouží člověku při výrobě tak, aby „ovládal zemi“, jak je uvedeno v knize Genesis. V *subjektivním* smyslu je práce činností člověka, který je vyvíjející se bytostí schopnou provádět různé úkony, patřící k pracovnímu procesu. V *objektivním* smyslu tedy práce představuje proměnlivou složku lidské aktivity, která je závislá na proměnách vědy a kultury. V subjektivním smyslu je složka více stabilní a spočívá více na důstojnosti, jako lidské bytosti. Lidská práce vychází nejen z osoby, ale je na ni i zásadním způsobem zaměřena. Nezávisle na svém objektivním obsahu musí být práce orientována na subjekt, který jí vykonává, protože cílem je vždy člověk.

Lidská práce má též vnitřní sociální rozměr, protože se prolíná s prací ostatních lidí. Práce je tedy povinností neboli závazkem člověka. Je závazkem jak k bližnímu, rodině, společnosti, národu, k celému lidstvu. Jsme dědici práce předchozích pokolení a zároveň tvůrci budoucnosti všech lidí, kteří teprve na tento svět přijdou. Člověk se stal tedy součástí Božího plánu s lidmi na celé zemi.

Vztah mezi prací a kapitálem

„Kapitál“ má více významů. Buď se jedná o výrobní prostředky v podniku, nebo finanční vložené zdroje do výrobní aktivity. Někdy se zde hovoří o „*lidském kapitálu*“, což jsou spíše lidské zdroje. Termín „*sociální kapitál*“ se užívá k označení schopnosti určité skupiny lidí pracovat společně, což je plodem investic a provázaných svazků důvěry.

Sociální nauka církve se zabývala vztahy mezi prací a kapitálem ve smyslu zdůraznění práce nad kapitálem a jejich vzájemným prolínáním a soudržností. Vztah mezi prací a kapitálem bývá ale dost konfliktní. V současné době obzvlášť nabývá nových podob, které vyvolávají velké znepokojení díky vědeckému a technologickému pokroku v celosvětovém měřítku. Pracující jsou tak vystavováni tomu, že budou „vykořisťováni“ prostřednictvím ekonomických mechanismů a bezuzdné honby za produktivitou. K tomu patří dnes již vyžadování přehnaných pracovních požadavků na zaměstnance, honba za kariérou, časová náročnost, která potom působí na stabilitu rodinných vztahů a dochází tak i k odcizení a izolaci jedince, jakožto spoluaktéra na společenství v rámci konkurenčního boje mezi lidmi a jednotlivými zaměstnavateli – firmami.

Práce a vlastnictví

Vztah mezi prací a kapitálem nachází svůj význam i v podílu pracujících na vlastnictví, na jeho správě a výnosech. Sociální nauka církve se též zabývá poměrem mezi prací a kapitálem z hlediska instituce soukromého vlastnictví a s tím spojeného práva na jeho užívání. Soukromé a veřejné vlastnictví stejně jako různé mechanismy ekonomiky musí být orientovány tak, aby sloužili člověku a měli tak univerzální určení.

Právo na práci

Práce je základním právem a je pro člověka dobrem. Církev zdůrazňuje hodnotu práce nejen proto, že je to osobní záležitost člověka, ale i proto, že je pro něho nezbytností. Kvůli zabezpečení rodiny, kvůli právu na soukromé vlastnictví, kvůli společenskému životu. Práce je statkem všech a musí být k dispozici všem, kdo jsou schopni práce. Směřuje ke společnému dobru a spravedlnosti.

Právo na práci a úloha státu

Je odpovědností státu, aby se zabýval nezaměstnaností a rozvíjel politiku zaměstnanosti. Stát by měl podněcovat podnikatelskou sféru a vytvářet podmínky pro nové pracovní příležitosti. V případě dnešní celosvětové globalizace podporovat účinnou mezinárodní spolupráci států, která by chránila právo na práci také v nejkritičtějších obdobích ekonomického cyklu jak na národní, tak na mezinárodní úrovni.

Rodina a právo na práci

Práce je základ utváření rodinného života. Zabezpečuje totiž finanční prostředky na chod rodiny a výchovu dětí. Proto je nutné, aby podniky, profesní organizace, odbory a stát prosazovali takovou politiku, která nepostihuje rodinu, ale naopak ji podporuje. Nezaměstnanost má totiž negativní vliv na rodinný život jak z materiálního, tak i z duchovního hlediska. Vytváří krizi, napětí a negativně tak působí na jednání člověka.

Ženy a právo na práci

Ženské vlohby jsou důležité ve všech výrazech společenského života a tím je nutno umožnit přítomnost žen v oblasti práce. Uznání a ochrana práv ženy ve světě práce závisí na organizaci práce. Dělbou práce volit, tak aby žena nemusela na svou emancipaci doplácet tím, že se zřekne své přirozenosti, ke škodě rodiny, ve které má jako matka nenahraditelnou úlohu. Přetrvává diskriminace žen, a ta uráží důstojnost a poslání ženy v oblasti práce, je důsledkem řady omezení, která poškozují ženu. Společnost přehlíží výsady ženy. Často bývá odsouvaná na okraj společnosti až dokonce do otroctví. Dochází k ponižování žen a vykořisťování. Potřeba uznání práv žen v pracovní oblasti je nutno vnímat z hlediska mezd, pojištění a zdravotní péče.

Dětská práce

Nepříjemné formy práce u dětí jsou považovány za jednu z podob násilí. Nejsou na první pohled druhým lidem zřejmé, avšak to neznamená, že by byli méně hrozná. Toto násilí je velký morální problém ve společnosti. Dle Lva XIII. se musí dbát u dětí na to,

aby pracovaly v továrně, až se s věkem upevní jejich tělo a rozvinou duševní schopnosti. Předčasná práce hubí mladé síly, probouzející se v dětství jako mladé osení, a veškerý vývoj v dětských letech je nazmar. Úmorná dětská práce nebyla odstraněna ani po více než sto letech.

Některé formy práce na určitou dobu mohou být přínosem i pro samotné děti. Sociální nauka církve vznáší žalobu na to, že narůstá vykořisťování nezletilých, kteří pracují v podmínkách otroctví, a to vede k porušování lidské důstojnosti.

Přistěhovalectví a práce

Přistěhovalectví představuje spíše přínos než překážku rozvoje. Ve světě je nerovnost mezi chudými a bohatými zeměmi. Přistěhovalci však odpovídají na poptávku práce, o kterou není takový zájem místních obyvatel. Instituce v hostitelských zemích musí bdít nad tím, aby se nešířilo vykořisťování pracujících cizinců. Přistěhovalci musí být přijati jako osoby, je jim třeba pomáhat a jejím rodinám, aby se dokázali integrovat do společnosti. A tím zaručit důstojnost lidské osoby, spravedlnost a rovnováhu.

Zemědělský sektor a právo na práci

Práce v zemědělství představuje řadu problémů. Jedním z důvodů je ochrana životního prostředí. Jsou potřebné radikální změny, aby zemědělství i zemědělcům bylo opět spravedlivě přiznáno, že jsou základem zdravého hospodářství a patří k celkovému rozvoji společnosti.

Práva pracujících

Důstojnost pracujících a respektování jejich práv

Práva pracujících se zakládají na přirozenosti lidské osoby a na její důstojnosti. Magisterium církve sestavilo seznam některých těchto práv. Jsou to: právo na spravedlivou odměnu za práci, právo na odpočinek, právo pracovat v přiměřených pracovních podmínkách, právo na ochranu vlastní osobnosti na pracovišti, právo na příslušné dávky nutné k podpoře pracujících a jejich rodin v době nezaměstnanosti, právo na důchod a pojištění pro dobu stáří, nemoci a pro případ nehod spjatých s výkonem práce, právo na sociální podporu spojenou s mateřstvím, právo spolčovat se

a sdružovat. Tato práva bývají často porušována. Pracovní podmínky jsou někdy nelidské a urážejí jejich důstojnost a poškozují jejich zdraví.

Právo na spravedlivou mzdu a rozdělování výnosu

Mzda je nejdůležitější prostředek k dosažení spravedlnosti v pracovních vztazích. Spravedlivá mzda je oprávněný plod práce. Nevyplacením mzdy nebo nezaplacením mzdy včas se dopouští nespravedlnosti. Práce má být odměňována tak, aby mohl jednatlivec a jeho rodina vést slušný život po stránce společenské, kulturní, duchovní a k obecnému blahu.

Spravedlivé rozdělování výnosu se má dít nejen na základě směnné spravedlnosti, ale také na základě spravedlnosti sociální. Opravdový ekonomický blahobyt se děje prostřednictvím přiměřené sociální politiky rozdělování výnosu.

Právo na stávku

Sociální nauka církve uznává oprávněnost stávky, pokud je nevyhnutelná nebo nezbytná pro dosažení přiměřeného užítku, pokud byly vyčerpány všechny ostatní možnosti, které měly vést k překonání sporu. Mravně nepřijatelnou se stává, pokud je doprovázená násilnostmi nebo odporují společnému dobru.

Solidarita mezi pracujícími

Důležitost odborů

Učitelství úřad církve uznává zásadní roli, kterou vykonávají odbory pracujících. Odbory vyrostly z boje pracujících, zejména průmyslových dělníků – o jejich zákonitá práva v poměru k podnikatelům a majetkům výrobních prostředků.

Sociální nauka církve učí, že vztahy v práci musí být charakterizovány spoluprací. Nenávist a likvidace vůči druhému jsou naprosto nepřijatelné. Odbory jsou nástrojem solidarity a spravedlnosti a nesmějí zneužívat svých obranných prostředků.

Nové formy solidarity

Odbory musí rozšířit rámec své solidární působnosti, aby byly chráněny pracovníci obvyklých kategorií, ale také pracovníci s nestandardními nebo s časově omezenými

pracovními smlouvami. Solidarita může být obnovena a snad lépe zakotvena, než dříve, za předpokladu, že dojde k znovuobjevení subjektivní hodnoty práce.

Nové jevy („res novae“) ve světě práce

Období epochální proměny

Příčinou současné proměny organizace práce je globalizace. Ta umožňuje zkušenost nové formy výroby a rychlost komunikace bez omezení časem a prostorem snadné dopravit zboží z jedné části země na jinou. Globalizace není dobrá a ani zlá, to závisí na tom, jak s tímto člověk nakládá. Charakteristikou nové organizace práce je fragmentace výrobního cyklu, jejímž účelem je větší efektivita i zisky. Díky novým technologiím dochází, že svět práce se vylepšuje o další profese a starší mizí. Výroba se zabývala velkými výrobními jednotkami, nyní jdou do popředí malé a střední podniky.

Sociální nauka církve a nové jevy („res novae“)

Mění se historické formy, ve kterých se projevuje lidská práce, nemění se trvalé nároky, které spočívají v respektování nezczitelných práv pracujícího člověka. Ve světě práce je potřebné čelit obnovou spravedlivé stupnice hodnot. Na první místo stavíme důstojnost pracující osoby. Negativní aspekty globalizace práce nesmějí negativně ovlivnit možnost, dát tvář humanismu práce na planetární úrovni a dát tvář solidaritě ve světě práce.

Současná společnost a církev

Negativní aspekty dnešní doby na vztah mezi prací a člověkem:

- nedůstojné zacházení s lidmi a nepřiměřená odměna za práci
- nezodpovědná úloha státu při dohledu na důstojnost člověka
- neblahý vliv vědeckého pokroku – automatizace výroby
- důraz na produktivitu práce

Církev

- charitativní pomoc lidem „na ulici“
- pečovatelská a ošetrovatelská služba charity

- duchovní pomoc při překonávání překážek
- finanční pomoc formou sbírek pro potřebné

3 NEÚCTA K ŽIVOTU Z POHLEDU CÍRKVE

3.1 Bible

Písmo svaté je pro věřícího křesťana na jedné straně základním pramenem zjevení a na druhé straně východiskem pro morálku. V bibli člověk může nalézt pokyny a normy pro správné chování, aby dosáhl plnosti života. V dnešní době jsme svědky toho, že mnozí lidé nechtějí přijmout normy slušného chování a závazky. Dnešní člověk touží více po volnosti, chce jednat podle svých představ bez omezování jeho osobnosti jakýmkoli normami.

V životě dnešní společnosti je mnoho situací a problémů, na které bible nedává přímou odpověď. Lidé v postmoderní společnosti jsou často konfrontováni s vážnými morálními problémy, z kterých hledají východiska či řešení či odpovědi. Právě v biblické antropologii můžeme odhalit, že Boží jednání předchází jednání člověka. Člověk je stvořený Bohem k jeho obrazu, a proto existence člověka je Božím darem. V prvních kapitolách knihy *Genesis* čteme, že stvoření člověka se jeví jako cíl Božího stvoření. Člověk je popisován jako boží zástupce, který žije ve vztahu ke svému stvořiteli. Můžeme říci, že člověk je boží tvor, vše co má, dostal od svého Tvůrce, nic nevzniklo náhodou. Když je člověk stvořený k božímu obrazu, nese za své chování i morální odpovědnost. Správné jednání člověka lze odvodit z božího plánu a schopnosti rozlišovat vůli Boží. Člověk díky své svobodě se může rozhodnout pro dobro či zlo (srov. Gn 3,22). Rovněž má člověk od Boha vůdčí postavení na zemi, které sebou nese odpovědnost řádně spravovat tento svět, a proto má i povinnost tvůrčím způsobem utvářet svět.

Bůh, člověk, i svět jsou vzájemně propojeni, proto i lidský život je posvátný a vyžaduje to, aby se mu dostala úcta a ochrana. Bůh se ve Starém zákoně obrací na svůj lid tím, že si vyvolil izraelský národ prostřednictvím smlouvy a tomuto lidu zjevuje správnou cestu lidského jednání. V knize *Exodus* (srov. EX 19,5 – 6) Hospodin zavazuje sebe sama svou milostí, lid se stává Jeho vlastnictvím a je zavázán Hospodinu prostřednictvím Zákona. Hospodinův Zákon lze chápat jako prostředek, cestu, kterou

člověk vstupuje do smluvního vztahu se samotným Bohem (srov. Jr 31,3 – 34; 2Sam 7,14). V tomto teologickém rámci smlouvy byla zjevená morálka. Morálka není jen kodexem chování postojů, ale zjevená a darovaná cesta, která je rozvinutá v knize Deuteronomiu, u proroků, v naučných žalmech apod.

Touto cestou v jejím teologickém smyslu je označen Zákon jako Boží dar, Bůh sebe sama zavazuje ve smlouvě a očekává závazek od svého lidu. Tato cesta je součástí dějinné spásy a osvobození. Na prvním místě je zkušenost lidu z povolání Boha, z které se pak odvozuje zjevená morálka. Smlouva s Mojžíšem a izraelským národem se odehrává na Sinaji a je zcela božím darem, zavazuje jak Boha, tak izraelský lid. Bůh očekává od člověka svobodnou odpověď jako přijetí cesty života.

V dnešní době má téměř každý národ svou ústavu, pro izraelský národ bylo ústavou DESATERO, které v různých redakčních zařazeních nalezneme v knize *Exodus* (srov. Ex 20,1 – 17) nebo v knize *Deuteronomium* (srov. Dt 5,6 – 21). Pokud DESATERO převedeme do terminologie hodnot, které se týkají vztahu člověka k Bohu (první tři boží přikázání) a vztahu mezi lidmi (čtvrté až desáté boží přikázání). Každé přikázání vyjadřuje hodnotu a páté přikázání „*Nezabiješ*“ bychom mohli vyjádřit „*Prosazovat právo na život*“. Na začátku horizontálních hodnot vyjadřující vztah mezi lidmi je rodina, život a stabilní manželství. Bohužel dnešní svět má jiný žebříček hodnot, zastává opačné priority než ty, které nabízí Bůh prostřednictvím zjeveného slova v bibli. Dnešní svět – člověk považuje za důležitější obchod nebo spotřebu, než osobní vztahy. DESATERO nabízí cestu k osvobozující morálce – chrání život, i když je v utrpení, zdánlivě neproduktivní před záměrným manipulováním veřejného mínění svévolnými rozhodnutími daného společenského systému. Právě deset hodnot DESATERA poskytují jasný základ pro listinu práv a svobod, platnou pro celé lidstvo. Na základě zjevené morálky jsou tato lidská práva nezcižitelná a podřízená božskému právu. Pokud vezmeme v úvahu páté přikázání DESATERA, pak je zde deklarováno právo na život, na narození, na úctu k životu, na rozvíjení se, na přirozenou smrt a na výchovu.

V Horském kázání Ježíš opakuje určitá přikázání DESATERA a dává jim vyšší smysl. V příběhu o bohatém mládenci (srov. Mt 19,16 – 22) přechází Ježíš k zosobněné morálce – programové, která vybízí v následování Ježíše. Když je Ježíš dotázán, které z přikázání je největší, zakládá si na nejdůležitější hodnotě, kterou je

láska k Bohu a bližnímu, a tím otevírá program, který nemá hranice (srov. Mt 22,34 – 40).

3.2 Církevní dokumenty

Současný prudký rozvoj techniky přináší člověku nové příležitosti a možnosti ovládat přírodu, ale také se naskytují nová nebezpečí spojená s tímto technickým pokrokem ohrožující existenci lidstva na této planetě. Rovněž je narušené tradiční personální pojetí života člověka, jako úcta k životu a vytrácí se vědomí povinnosti vůči budoucím generacím. Vědní obor, který se zabývá těmito problémy prostřednictvím etické teorie, je bioetika. Důležitá témata, kterými se zabývá dnešní bioetika, je problematika potratů, eutanazie, genetického inženýrství, transplantace tělesných orgánů apod. V literatuře se rovněž setkáváme i s jinými termíny pro název bioetiky, například etika zdraví, medicínská etika. Do bioetiky můžeme zahrnout mimo filozofické argumentace obecné etiky i argumentace teologické a mnohé dokumenty církevních autorit. Bioetika vychází a rozvíjí se z principů obecné etiky.

Již v aristotelsko-tomistické filozofii nacházíme východiska bioetických principů. Tato tomistická koncepce etického východiska zahrnuje v sobě řadu aspektů, které jsou specifické pro některé alternativy etické koncepce a na víc má svou ontologickou bázi. Podle Aristotela je morálně ten čin člověka, který přísluší podle přirozenosti. Na druhé straně každé jednání narušující integritu lidského bytí je považováno za morálně zlé. Morální jednání, které je orientováno na plnou realizaci svého lidského bytí přináší podle Aristotela člověku nejvyšší uspokojení – štěstí. Tomistická filozofie vychází z této starořecké filozofické tradice a uplatňuje tento princip, aby člověk jednal vždy ve shodě s požadavky vyplývajícími z jeho přirozenosti. Do přirozenosti člověka zahrnuje specifické možnosti a schopnosti člověka, včetně teologického zaměření a orientaci k jednání ve smyslu těchto schopností. Podle tomistické koncepce je tvůrce lidské přirozenosti sám Bůh.

Vymezení teologického východiska etiky a bioetiky

Při tomto vymezení budeme vycházet ze židovsko-křesťanské teologie, z tvrzení zjevených v bibli. Tím, že byl člověk stvořen k podobě a obrazu Boha, jsou přirozené

sklony výrazem intencionality, kterou do lidské přirozenosti vložil Bůh. V konstituci „*Gaudium et spes*“ II. Vatikánského koncilu je pro tuto zkušenost transcendence, v níž člověk zakouší kontingenci své existence a svou vztažnost k Bohu, řečeno toto: „*Vira vrhá nové světlo na všechno, manifestuje Boží záměr o celkovém povolání člověka a tím směřuje lidského ducha k řešením, která jsou plně lidská.*“ Rozhodující teologický přístup nutno zaujmout k problémům, jako je např. otázka, zdali je život nebo není absolutní hodnotou, zda lze rodícímu životu přisuzovat status lidské bytosti, jak posuzovat technickou manipulaci u biologické konstituce člověka, apod.

Model dokonalého lidství nacházíme v osobě Krista. V konstituci „*Gaudium et spes*“ nacházíme odpověď na výše uvedené problémy. Je to právě Bůh, který člověka stvořil ke svému obrazu, jen on může dát pnou odpověď na otázku co je člověk, a to tím, co zjevil prostřednictvím Krista, který se stal člověkem. Každý, kdo následuje Krista, co by dokonalého člověka, stává se sám více člověkem.

Teologická etika má dva prameny pro odvozování svých principů:

1. Přirozený zákon vycházející z racionální reflexe o lidské přirozenosti
2. Teologická tvrzení vycházející ze zjevení

Církev je nositelem magisteria a její oficiální vyjádření a stanoviska promulgovaná k různým bioetickým problémům jsou pro věřící závazná.²⁵

EVANGELIUM VITAE (O životě, který je nedotknutelné dobro)

Tato encyklika Jana Pavla II. s názvem o životě, který je nedotknutelné dobro, se mimo jiné zaobírá životem člověka, který je posvátný a dobrý od samotného počátku až do naprostého konce. Dále se v ní konstatuje, že každá lidská bytost má právo, aby toto své základní dobro chápala jako něco, co musí být maximálně ochraňováno.

Pro společnost i politické soužití by mělo být uznání tohoto práva lidí vším. Bohužel v minulosti, ale i v dnešní době přicházejí nové hrozby pro lidský život. Z historie jsou známé kruté pohromy, jako byly např. morové epidemie, hladomor, války a jiné bezpráví. V dnešní době jsme svědky přicházejících nových hrůz, co do druhů i rozměrů. Již druhý vatikánský koncil zmiňuje a odsuzuje vše, co je přímo proti

²⁵ Srov. ONDOK, J. *Bioetika*. Svitavy: Trinitas, 1999, s. 9 – 26

životu, jako jsou vraždy všeho druhu, genocidy, potraty, eutanazie i dobrovolná sebevražda, vše, co porušuje nedotknutelnost lidské osoby (mrzačení, tělesné nebo duševní mučení), psychické násilí, vše, co uráží lidskou důstojnost (nelidské životní podmínky, svévolné věznění, otroctví, prostituce, obchody se ženami a mladistvými) a také nedůstojné pracovní podmínky.

Věda a technika je sice znamením pokroku, na druhé straně však nabízejí nové způsoby útoku na důstojnost člověka. Dochází to tak daleko, že veřejné mínění omlouvá z velké části zločiny proti životu s mylným odůvodněním, že jednotlivec nemá právo na svobodu. Jde o tristní stav společnosti, která na základě tohoto veřejného mínění zaručuje beztrestnost páchaných zločinů. Zákony mnohých států nerespektují základní principy morálky, a proto určitá jednání proti životu netrestají, dokonce je prohlašují za legitimní, což svědčí o závažném úpadku dnešní společnosti. Lékařská věda je ve své podstatě posláním určené k tomu, aby pečovala o lidský život a také ho chránila, ale mnohdy se svým přístupem a činy propůjčuje proti lidské osobě. Tyto mylné a špatné návody jsou v rozporu s pravdou a se skutečným dobrem lidí i států.

Pro věřícího člověka a církev jsou tyto skutečnosti jako je zbytečný zánik lidských životů nenarozených nebo slabých a bezmocných velmi znepokojující. Svědomí dnešního člověka je v ohrožení a do určité míry je zasaženo široce rozvolněnými mezemi jednání. V důsledku těchto negativní jevů svědomí člověka obtížněji chápeme rozdíl mezi dobrem a zlem ve věcech týkající se základního dobra lidského života.

Encyklika *Evangelium vitae* vznikla ve spolupráci s biskupy celého světa a sleduje především to, aby byla potvrzena hodnota lidského života, který je nedotknutelný. Dále má tato encyklika za cíl oslovit lidi celého světa výzvou chránit a zachovávat život každého člověka.²⁶

Současné nebezpečí pro lidský život

„Povstal Kain proti svému bratru Ábelovi a zabil jej.“ Gn 4,8

V knize Genesis na začátku stvoření světa slyšíme radostnou zprávu o životě člověka stvořeného k obrazu Božímu a předurčenému k dokonalému životu (srov. Gn 2,7; Mudr 9,2 – 3). Dále je v knize Genesis výmluvně popisována první vražda jako příklad

²⁶JAN PAVEL II. *ENCYKLIKA EVANGELIUM VITAE*. Praha: ZVON, 1995, s. 7 – 13

události, která se dodnes a ve větší míře opakuje v lidských dějinách. Na tomto biblickém příběhu, který je o tom, jak Kain zabil Ábela, je zřejmé, že již od počátku dějin byly v nitru člověka hněv a žádosťivost, které byly příčinou prvotního hříchu. I naše celá lidská rodina v dnešní době zakouší „bratrovraždy“, často je porušováno příbuzenství „těla krve“, život je ohrožován v samotném počátku (potraty), respektive na konci života (eutanázie), kdy příbuzní toto schvalují.

Když Kain spáchal zločin proti Ábelovi, zasahuje Bůh, aby pomstil zabitého. Kain měl snahu zakrýt svůj zločin lží. V dnešní době, ale i v minulosti se také často stává, že se hledají rozličné názory a důvody k ospravedlnění, aby se přikryly páchané zločiny proti člověku. I na odpovědi Kaina, „Cožpak jsem strážcem svého bratra“, (srov. Gn, 4,9), můžeme v dnešní době odhalit neplnění povinnosti vůči svému bližnímu. Zcela se ztrácí smysl pro povinnost vůči druhému člověku, schází nebo se ztrácí pocit sounáležitosti s lidmi na okraji společnosti (starší, nemocní, děti).

Zločin, který Kain spáchal, nemůže Bůh přehlédnout respektive přejít beztrestně, proto sjednává spravedlnost (srov. Gn 37,26; Iz 26,21; Ez 24,7 – 8). Krev byla pro židy znamením života a lidský život patří pouze Bohu. Kain je za svůj čin potrestán, bude psancem a štvancem na zemi (srov. Gn 4,14), bude sklízet opuštěnost a samotu. I když Bůh trestá, vzkazuje i své milosrdenství, poznamenal Kaina znamením, aby ho nikdo nezabil (Gn 4,15), respektive se nepomstil za Ábelovu smrt. Na tomto příběhu lze spatřovat to, že ani vrah není zbaven osobní důstojnosti, kterou zaručuje sám Bůh. I v dnešní době „prolitá krev“ nevinných lidí křičí ze země k Bohu. Hlas krve, která byla prolitá lidem, křičí v každé době. Dnešní společnost by si měla uvědomit závažnost oněch přečinů proti životu, které se táhnou historií lidstva jako červená niť. Mnohá ohrožení života jsou důsledkem násilností a nenávisti, které vedou k zabíjení a válkám, krveprolití a vyhlazování celých národů. Jiným druhem násilí dotýkající se vznikajícího a umírajícího života jsou např. legalizované potraty a eutanázie, či dobrovolná smrt. Zaznamenáváme úpadek lidské kultury, který přestává vnímat hodnotu člověka, jeho práva a povinnosti, ze společnosti jsou vytěsňovány základní principy morálky. Žijeme v době, kdy práva člověka jsou sice prohlašována za posvátná a veřejně je proklamována hodnota života, ale ve skutečnosti je toto právo na život potíráno. A to v těch nejdůležitějších okamžicích života (zrození, smrt). Jan Pavel II. hovoří o tzv.

kultuře smrti, která je charakterizována zcela individualistickým pojetím svobody, kdy silnější mají převahu nad slabšími, kteří jsou určeni k zániku.²⁷

Život člověka je třeba chápat jako posvátný a nedotknutelný, což vyplývá ze samotného božího zjevení. *A budu od Vás požadovat účty za krev každého z Vás* (srov. Gn 9,5).

To, že je život posvátný a nedotknutelný, vychází z písma, které předává člověku příkaz: *Nezabiješ jako Boží přikázání* (srov. Ex 20,13; Dt 5,17). Instrukce „*Donum Vitae*“²⁸ vyjadřuje zásadní nauku Božího zjevení o posvátné a nedotknutelné podstatě lidského života takto: *„Lidský život je třeba chápat jako posvátný, protože už od svého počátku je projevem Božího stvořitelského činu, a navždy zůstává ve zvláštním vztahu ke Stvořiteli, který je jeho jediným cílem. Jen Bůh je Pánem života od jeho počátku až po jeho konec: nikdo si za žádných okolností nemůže osobovat právo zničit nevinnou lidskou bytost.“*²⁹

Páté přikázání má význam negativní a vyjadřuje maximální hranici, kterou není dovoleno překročit. Na druhou stranu má i pozitivní význam, který sděluje, že život má být vždy zachován. Přikázání o lásce k bližnímu (srov. Mt 22,36 – 40). Zůstává nezbytnou podmínkou toho, aby někdo mohl získat věčný život. V tomto přikázání „*Miluj svého bližního jako sám sebe*“, jsou shrnuta ostatní Boží přikázání (čtvrté až desáté Boží přikázání).

Církevní tradice po celou dobu jednoznačně učila o trvalé a věčné platnosti tohoto přikázání „*nezabiješ*“! V prvních stoletích byla vražda spolu s odpadlictvím a cizoložnictvím považována za jeden z nejtěžších hříchů. Než bylo kajícímu vrahovi dáno odpuštění, vyžadovalo se od něj dlouhé a velmi těžké pokání za to, že zabil člověka, v němž je Boží obraz.

II. vatikánský koncil potvrdil v konstituci *Gaudium et spes*³⁰, že přímé a úmyslné zabití nevinného člověka je vždy aktem zcela nemorálním. Základem opravdového

²⁷ Tamtéž: s. 14 – 28

²⁸ *INSTRUKCE KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. DONUM VITAE. Brno:HIPOKRATES, 2007*

²⁹ Tamtéž: s. 15

³⁰ *Dokumenty II. Vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 203 – 204*

sociálního vztahu je rovnost. Pokud hovoříme o právu na život, je každý nevinný člověk roven všem ostatním.³¹

DONUM VITAE (Dar života)

Instrukce pro nauku víry „O respektování počínajícího lidského života a o důstojnosti plození“, se jasně vyjadřuje k tomu, nakolik biologické a lékařské postupy, které umožňují zasahovat do počátečních fází lidského života, jsou v souladu s principy katolické morálky. Poskytuje detailní odpovědi na nejdůležitější otázky, které v této oblasti bývají kladeny. Zvláště první část této instrukce se zabývá respektováním lidské bytosti od prvního okamžiku její existence. Člověk je jediným tvorem na zemi, kterého Bůh stvořil dle svého obrazu, proto celé žití člověka nese v sobě obraz Stvořitele. To je hlavní důvod, aby lidský život byl chápán jako posvátný. Pouze Bůh je Pánem života od jeho počátku po jeho konec, proto si nikdo nemůže osobovat právo zničit nevinnou lidskou bytost. Tímto dokumentem se církev obrací s naléhavou výzvou ke všem, kteří mají pozitivní vliv na to, aby se zajistilo nezbytné respektování života a lásky v rodině i ve společnosti. Tato výzva směřuje k vědcům, zdravotníkům, právníkům a politikům, kteří jsou odpovědní za formování svědomí a vytvoření veřejného mínění. Rovněž oslovuje teology a odborníky v morální teologii, aby hlouběji zkoumali a věřící podávali obsah nauky církve z pohledu zdravé antropologie.³²

Deklarace o eutanazii

Kongregace pro nauku víry vydala tento dokument již v roce 1980. V dnešní společnosti jsou často zpochybňovány základní hodnoty lidského života. Lidský život je základem všech dober, má posvátný charakter. Proto nesmí nikdo ukládat o život nevinného člověka, každý člověk má povinnost žít svůj život ve shodě s Božím plánem a dobrovolná smrt neboli sebevražda je nepřijatelná. Takový čin musí být

³¹ JAN PAVEL II. *ENCYKLIKA EVANGELIUM VITAE*. Praha: ZVON, 1995, s. 69 – 74

³² Srov.: INSTRUKCE KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *DONUM VITAE*. Brno: HIPOKRATES, 2007, s. 1 – 38

považován za odmítnutí Boží svrchovanosti a Boží lásky k člověku. Dále se v tomto dokumentu hovoří o postoji křesťana k utrpení a používání prostředků tisících bolest.³³

Katechismus katolické církve

Třetí část katechismu katolické církve³⁴ popisuje povolání člověka a jeho důstojnost, která je zakořeněná ve stvoření – k obrazu a podobě Boha. Boží obraz je v každém člověku, který svým rozumem má možnost poznat hlas Boha, který ho povolává, aby miloval, konal dobro a vyhýbal se zlu. Tímto zákonem je každý vázán ve svém svědomí. Důstojnost lidské osoby zahrnuje a vyžaduje správné mravní svědomí. Dobře vychované svědomí je správné a pravdivé. Lidé jsou často vystavováni záporným vlivům a pokušením, proto je výchova svědomí, které je schopno odlišovat dobro od zla, nezbytná.

Všichni lidé jsou povoláni k témuž cíli, jimž je sám Bůh. Lidé mají vytvářet mezi sebou bratrství v pravdě a lásce, podobně jako Bůh ve třech osobách vytváří společenství. Lidská společnost potřebuje nějakou autoritu, která ji řídí a tato autorita má svůj základ v lidské přirozenosti. Úkolem této autority je zabezpečovat obecné blaho společnosti, kterým se rozumí souhrn podmínek společenského života, které dovolují jednotlivým členům úplnější dosažení vlastní dokonalosti.

Na prvním místě se od společnosti (státu) předpokládá respektování osoby jako takové. Veřejná moc ve jménu obecného blaha je zavázána respektovat základní a nezadatelná práva člověka. Na druhém místě vládní moc musí dát na to, aby jedinec mohl vést opravdu důstojný lidský život. Dále obecné blaho zahrnuje mír, bezpečnost společnosti a jejich členů, včetně spravedlivého řádu.

Občané se mají, pokud jim v tom nic nebrání, účastnit veřejného života, participovat na uskutečňování obecného blaha, rovněž převzít osobní odpovědnost, věnovat péči při výchově vlastní rodiny a konat svědomitě svou práci, podílet se na blahu druhých a společnosti.

Společnost zajišťuje sociální spravedlnost tím, že vytváří vhodné podmínky sdružením i jednotlivcům k naplňování jejich práv plynoucích z lidské přirozenosti a povoz-

³³ Srov.: KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. Deklarace o eutanazii. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 14 – 21

³⁴ Srov.: JAN PAVEL II. *KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE*. Praha:Zvon, 1995, s. 481 – 616

lání. Sociální spravedlnost není naplněná, pokud není respektovaná transcendentní důstojnost člověka. Povinnost respektování osoby vychází z dodržování zásady „každý musí považovat bližního, nikoho nevyjímaje, za druhé já, a musí mít ohled především na jeho život a prostředky nutné k životu důstojného člověka.“³⁵ Všichni lidé jsou stvořeni k obrazu Boha, mají stejnou přirozenost i původ, Kristovou obětí jsou všichni povoláni k účasti na Božské blaženosti. Z toho lze vyvodit stejnou důstojnost a z ní plynoucí rovnost mezi lidmi.

V závěru lze konstatovat, že přirozený zákon dovoluje člověku rozlišovat co je dobré a co je zlé. Je vepsán do duše každého jednotlivého člověku. Boží zákon jako i přirozený ukazuje člověku, jakou cestou má jít, aby konal dobro a dosáhl svého cíle, to je Boží spásy. Součástí Božího zjevení je i desatero Božích přikázání, které vyzdvihuje základní povinnosti a nepřímou i základní práva, která tkví v přirozenosti lidské osoby.

³⁵ Srov.: *Dokumenty II. Vatikánského koncilu – GS*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 203 – 204

4 VÝBĚR NĚKTERÝCH HŘÍCHŮ A JEJICH NOVODOBÝCH FOREM ROTI PÁTÉMU PŘIKÁZÁNÍ DESATERA

4.1 Neúcta k životu – sebevražda, eutanazie

Než přistoupíme k pojmům, jako jsou eutanazie a sebevražda, je vhodné vysvětlit význam pojmu smrt. Smrt vlastně znamená ukončení veškeré vitální aktivity člověka. Z přirozeného hlediska je smrt nutností a vztahuje se na všechno živé. Postoj člověka ke smrti se v průběhu dějin lidstva měnil. Ve středověku byla vnímána smrt jako přechod k věčnému duchovnímu životu, v období romantizmu se smrt stala smutečním obřadem s bohatým rituálem. V dnešní době je snaha smrt zatlačit na okraj společenského vědomí, aby na ni současný člověk nemusel myslet a s ní se osobně setkat. Mnozí lidé dnes umírají osamoceni v nemocnici nebo v jiných podobných zařízeních a jsou při odchodu z pozemského života ochuzeni o přítomnost svých nejbližších. Smrt z pohledu teologického je vlastně personálním převzetím konečné odpovědnosti za smysl minulého života. Křesťanská etika nazírá smrt v rámci mezilidských vazeb a považuje za důstojné, aby člověk umíral za asistence podpory těch, kteří jsou mu blízcí a také těch, kteří jsou odpovědní za jeho léčení.

Podle Bible se smrtí rozumí definitivní ustání procesu dýchání (srov. Gen 2,7). Tento přístup sice neodporuje současnému novému pojetí smrti jako smrti mozku, poněvadž uměle udržované dýchání nelze považovat za přirozenou aktivitu lidského těla. Tento názor podle stávající medicínské etiky pro pojetí smrti jako smrti mozku zastávají i mnozí představitelé katolické etiky.

Sebevražda

I když z pohledu medicíny je sebevražda považována za důsledek nemoci nebo za jeden z jejích symptomů, obecně ji nelze vždy považovat za důsledek nemoci, ale často bývá i svobodným rozhodnutím. I ze statistických údajů vyplývá, že častou příčinou sebevraždy je nedostatek lidských vztahů (lásky, vzájemné komunikace) a je výrazem zoufalství, při kterém člověk ztrácí smysl života. Rovněž z prováděných

průzkumů vyplývá, že rizikovými faktory pro sebevraždu jsou deprese, osobní a sociální konflikty, těžkosti ve stáří, osamocení a frustrace. Lidé postižení těmito sociálními konflikty potřebují především duchovní, psychologickou a psychiatrickou terapii, ale i ta ze zkušeností lékařů nestačí. Pokud se člověk nachází ve zvláštním duševním stavu, mnohdy ani není schopen objektivně nahlížet na své jednání.

Sebevražda byla i v dějinách lidstva mnohdy považována za určitý typ eutanazie, jako např. únik před potupnou smrtí od nepřítele, respektive před očekávaným týráním. Sebevražda za standardních podmínek je považována za neetický čin, určitý projev zbabělosti, respektive nedostatek úcty k životu. Podle křesťanské etiky život není plně vlastnictvím člověka, je mu dán Bohem s určitým záměrem, proto nelze se životem libovolně nakládat a zasahovat do práv, s kterými smí disponovat jen Bůh. Bohužel i v dnešní společnosti se najdou takoví autoři a zastánci, kteří obhajují oprávněnost sebevraždy, např. v bezvýchodné situaci člověka jakožto jeho základního nezadatelného práva.³⁶

Eutanazie

Žijeme v době, kdy stále více lidí zvažuje, jak a kdy a kde umřít. Smrtí chtějí předcházet umírání, které může být dlouhé a v některých případech méně snesitelné, i když lékařská věda umožňuje dnes prodlužování života. V České republice platí pro lékaře v této oblasti tato fakta:

- Každý vykonávající lékař v ČR musí být ze zákona členem České lékařské komory (dále jen „ČLK“) a tento stavovský předpis na základě zmocnění zákonem³⁷ říká: *„Úkolem lékaře je chránit zdraví a život, mírnit utrpení, a to bez ohledu na národnost, rasu, barvu pleti, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, věk, rozumovou úroveň a pověst pacienta či osobní pocity lékaře.“*
- Lékař má i povinnost u nevyléčitelně nemocných a umírajících účinně tišit bolest, šetřit lidskou důstojnost a mírnit utrpení. Na druhé straně nemá být cílem lékařova jednání prodlužovat život za každou cenu, pokud je smrt

³⁶ Srov. ONDOK, J. *Bioetika*. Svitavy: Trinitas, 1999, s. 113 – 120

³⁷ Zákon č. 220/1991 Sb., o komorách

u pacienta neodvratitelná a bezprostřední. Podle stávajících legislativních podmínek v ČR nejsou přípustné eutanazie a asistované sebevraždy.

- Definice eutanazie podle Světové zdravotní organizace je vědomé a úmyslné provedení činu s jasným záměrem ukončit život jiného člověka za následujících podmínek: Subjektem je kompetentní informovaná osoba s nevléčitelnou chorobou, která dobrovolně požádala, aby její život byl ukončen. Jednající ví o stavu této osoby a o jejím přání zemřít a páchá tento skutek s prvořadým úmyslem ukončit život této osoby a skutek je proveden se soucitem a bez osobního zisku.

Asistovaná sebevražda

Jde o takovou situaci, kdy jedna osoba poskytne druhé informaci, radu nebo prostředek, kterým je sebevražda spáchaná. Jinými slovy, jde o pomoc osobě, která je rozhodnutá ukončit svůj život, nejde o přímé ukončení života člověka druhou osobou.

V ČR je eutanazie považovaná za trestný čin a kvalifikovaná jako vražda. Asistovaná sebevražda je v trestním zákoně hodnocená rovněž jako trestný čin – účast na sebevraždě.

Většina zemí se brání legislativnímu zakotvení eutanazie a asistované sebevraždy, i když přibývá států, které uznávají právo jednotlivce na volbu ukončit svůj život s pomocí druhé osoby. Existují státy, kde mají uzákoněnou a přípustnou eutanazii za předem určených podmínek, jako jsou Nizozemí, Belgie, Švýcarsko.

V dnešní době někteří významní představitelé zpochybňují hodnotu lidí, kteří jsou těžce nemocí nebo postižení, dokonce jim nepřiznávají statut osoby a souhlasí s jejich „likvidací“.

Argumenty proti eutanazii

Do evropského myšlení vnesla více humanismu právě judaisticko-křesťanská tradice, než tradice antické.

1. Argument

Současný morální stav společnosti vyvolává oprávněné obavy z každého kroku učiněného směrem ke kluzkému stavu. Etika se dopracovala k tomu, že nejvyšší

hodnotou je lidský život. Páté přikázání „Nezabiješ“ platilo po celá tisíciletí, ale paradoxem je 20. století, během kterého bylo zlikvidováno nejvíce lidí v dějinách lidstva. Nacistický program T4 dle historické zkušenosti umordoval tolik lidských životů. I dnes stojí proti sobě zastánci posvátnosti života a zastánci kvality života.

2. Argument

Proti eutanazii je nepochybná skutečnost, že právě emoční komponenta, která vychází z negativních pocitů – především bezmoci – může zásadně ovlivnit rozhodnutí o eutanazii. Zůstává otázkou, zda rozhodnutí pacienta o eutanazii v mnohých případech bylo učiněno ve stavu mysli neovlivněném depresí. Zastánci eutanazie proti tomuto argumentu namítají, že deprese sama o sobě přináší větší utrpení, než je tělesná bolest. Neberou v potaz, že by deprese měla být léčená a ne používaná k zdůvodnění eutanazie.

3. Argument

Proti eutanazii stojí nerozpoznaná depresivní porucha, která může nepříznivě ovlivnit pacientovo rozhodnutí. Alarmujícím příkladem je Hitlerův program T4 – jím podepsaný smrtící verdikt nad 275 tisíci méněcennými spoluobčany, kteří byli postupně utraceni lékaři, a jeden z těchto lékařů byl vynálezcem plynových komor. Likvidačním programem T4 byli mordováni psychotici, homosexuálové, dementi, mentálně retardováni, tělesně postižení a děti s vrozenými vadami. Toto bezbřehé vyvražďování nakonec zastavili představitelé církve a akce T4 skončila v říjnu 1941. Na tento program navázal holocaust s 6 milióny obětí.

4. Argument

Proti eutanazii stojí ta skutečnost, že by to byl další krok k dehumanizaci a zpředmětnění člověka a rovněž k dehumanizaci medicíny, která k takovéto aktivitě nemá oprávnění.

V případě přímé eutanazie je postoj katolické etiky obecně odmítavý. Co se týká nepřímé eutanazie, katolická morálka ji v určitých případech připouští. Znamená to, že není použito všech prostředků prodloužení života umírajícího pacienta. Vatikánský

dokument – Deklarace o eutanazii – připouští nepřímou eutanazii, pokud hrozí neodvratná smrt, je ve svědomí dovoleno odmítnout zákrok, který by obtížně prodloužil život.³⁸

4.2 Interrupce

Potraty

Bioetické principy lze aplikovat na rozhodování v některých typických situacích. V lidském životě jde v řadě případů o složité situace, v nichž se musí člověk rozhodnout mezi dvěma nebo více alternativami jednání směřujícími ke zcela rozdílným výsledkům. Rozhodování člověka se má řídit bioetickými principy, vycházející ze základní koncepce bioetiky a systému hodnot, které z ní vyplývají. Důležitým univerzálnějším principem základní koncepce bioetiky je „Princip lidské důstojnosti osoby“. Lidská důstojnost je primárně daná tím, že člověk byl stvořen Bohem k „Jeho obrazu“. Princip lidské důstojnosti je kritériem při většině etických rozhodování lidí a člověka. Tento princip lze vztáhnout na ochranu vznikajícího života (např. tzv. potraty) a jeho ukončení (např. euthanasie, dobrovolná smrt). Za jednu z nejdůležitějších hodnot je považován lidský život, což vyžaduje od člověka patřičný respekt, mnohdy i povinnost a odpovědnost. Do této kategorie bioetických problémů patří i odpovědnost rodičů k odpovědnému rodičovství. Dnešní společnost je poznamenána konkrétními etickými problémy rodičovství při nechtěném rodičovství, jako jsou např. potrat, sterilizace a kontrola početí. Nejdiskutovanějším bioetickým problémem v současné době je problém morálního aspektu potratu. Co se týká etické kvalifikace potratu, neexistuje obecně přijatý názor v bioetice ani neexistuje konsensus v právních předpisech jednotlivých států v povolování potratu, včetně vymezení podmínek pro legální potrat. Spontánní potrat je výjimkou, protože nastává v důsledku nějaké poruchy vývoje plodu v době těhotenství. Z pohledu bioetiky a morálky je problematickým umělý potrat, způsobený lidským zákrokem a rovněž tzv. selektivní potrat, zjištěný na základě lékařských metod, které jsou schopné diagnostikovat, že plod je defektivní. Další možné rozlišení či klasifikace umělého potratu je následující:

³⁸ PTÁČEK, R., BARTŮNĚK, P. a kol. Eutanazie – pro a proti. Praha: Tiskárna PROTISK s.r.o., 2012, s. 64 – 67

1. Umělý potrat přímý

V tomto případě je bezprostředně zamyšleným cílem zákroku.

2. Umělý potrat nepřímý

Zde je potrat vyvolaný doprovodným efektem při lékařském zákroku, jehož cíl je jiný, např. vedlejší důsledek při odstraňování rakovinného nádoru z těla matky. Stanovisko katolických moralistů v případě takového nepřímého potratu je považováno za eticky ospravedlněné na základě principu o dvojím účinku. Předpokládají se však tyto podmínky:

- lékařský zákrok se týká matky
- matka i lékař mají úmysl záchrany dítěte
- smrt dítěte nesmí být prostředkem záchrany matky, ale pouze důsledkem zákroku
- existuje proporcionální důvod pro záchranu matky

Z pohledu učení katolické církve zůstává přímý potrat zabitím člověka, je odmítán a považován jako zlo. Papež Pius IX. rozšířil církevní trest exkomunikace na všechny potraty. Přímý potrat byl odmítnut i dokumenty II. Vatikánského koncilu a dalšími církevními dokumenty. Katolický přístup k morální stránce potratu specifikuje, že od okamžiku, kdy je vajíčko oplodněno, počíná nový život, který není ani otcův ani matčin, jde o život nové lidské bytosti, které se samostatně vyvíjí. Tuto lidskou bytost je nutno respektovat a jednat s ní jako s osobou od samého početí. Z tohoto důvodu musí být respektována její práva jako osoby, mezi něž patří nezadatelné právo na život. V dnešní postmoderní společnosti je hodně zastánců potratu, kteří se opírají o svou argumentaci a vycházejí ze snahy určit dobu, kdy se plod stává člověkem.

Nejčastějšími důvody či motivy pro uskutečnění potratů jsou tyto:

- ohrožení života matky
- těhotenství pro znásilnění
- vážný defekt plodu
- nízký příjem rodiny
- odmítnutí těhotné ženy provdat se za otce dítěte
- odmítnutí otce dítěte vzít si těhotnou ženu

- odmítnutí dítěte vdanou ženou, která nechce další děti

Katolická bioetika odmítá výše uvedené důvody či motivy potratu s výjimkou a za určitých podmínek z důvodu ohrožení matky.

Bohužel současná legislativa ČR, ale i legislativa mnoha států, je často v rozporu s názory katolické bioetiky. Tyto státy akceptují nejčastější výše uvedené motivy potratů.

V ČR převládá liberální názor na potrat. Hlavním a konkrétním motivem při rozhodování se pro potrat jsou zejména sociální a ekonomické faktory. Proti této liberální strategii v oblasti potratů vystupuje nejen katolická církev, ale i nezisková organizace „Hnutí pro život ČR“. Tato skupina manifestuje za práva počatého dítěte na život, odsuzuje stávající zákon o umělém přerušení těhotenství, platný a účinný z roku 1986, který obsahuje směrnice o předcházení nežádaného těhotenství a důvody pro povolení přerušení těhotenství na základě posouzení gynekologických odborníků. V současné době (od roku 2013) byla v ČR kompetentními státními orgány schválena distribuce potratové pilulky RU-486, která byla uvedena na trh již v roce 1988 firmou Roussel. Tento preparát pozastavuje účinek hormonu, který umožňuje a později udržuje těhotenství. Tato potratová pilulka má být užitá pouze do 42. dne po početí a představuje potratový zákrok v rané fázi těhotenství. Zákrok sice probíhá pod kontrolou lékaře, ale trvá cca 14 dní.

Zastánci této metody argumentují tím, že jde o menší zlo, než jaké představuje použití obvyklých chirurgických metod v pozdější fázi těhotenství. Tato argumentace je však mylná, neboť morální princip „volby menšího zla“ lze aplikovat na situaci, kdy člověk se má rozhodnout před volbou mezi dvěma zly, které mu hrozí z venku a jejichž původcem není on sám. Povolení potratové pilulky v ČR povede v dalších letech k morálně laxnímu chápání potratu a taktéž k ještě většímu zvýšení procenta potratů. Etická stránka potratu zůstává stejná, ať jde o jakoukoli variantu.³⁹

Česká biskupská konference (dále jen „ČBK“) rovněž odsoudila registraci této potratové pilulky R-486. Upozornila na nebezpečí, že legalizace a distribuce tohoto přípravku v podmínkách ČR umožní ženám častěji se rozhodovat pro potrat. Proto

³⁹ Srov. ONDOK, J. *Bioetika*. Svitavy: Trinitas, 1999, s. 65 – 84

ČBK vyzvala zodpovědné činitele, že je třeba rodinu podporovat, nikoli přispívat k její destrukci tím, že dojde k dalšímu rozšíření možných způsobů umělých potratů. V minulosti byla tato potratová pilulka v 90 letech a též na začátku 21. století odmítnuta na základě protestů široké veřejnosti v ČR. U potratové pilulky RU-486 (mifepriston) se v žádném případě nejedná o lék, ale přípravek, který usmrcuje lidský zárodek.

Potratová pilulka RU-486 byla Statním úřadem pro kontrolu léčiv zaregistrována v 1. pololetí roku 2013 a je dostupná v ČR od podzimu roku 2013. Prodávat ji smí pouze gynekologové a porodníci v nemocnicích.

Problematika potratů z hlediska trestního práva V ČR je řešena v trestním zákoníku⁴⁰ a to v níže uvedených paragrafech:

- § 160 TZ – Nedovolené přerušení těhotenství se souhlasem těhotné ženy
- § 161 TZ – Pomoc těhotné ženě k umělému přerušení těhotenství
- § 162 TZ – Svádění těhotné ženy k umělému přerušení těhotenství
- § 163 TZ – Společné ustanovení. Těhotná žena, která své těhotenství sama uměle přeruší nebo o to jiného požádá nebo mu to dovolí, není pro takový čin trestná, a to ani podle ustanovení o návodci a pomocníkovi.

4.3 Nedodržování pravidel silničního provozu

Právní úprava provozu na pozemních komunikacích v podmínkách České republiky byla v období socialistického totalitního režimu a též začátkem svobody v 90. letech minulého století upravena pouze vládním nařízením č. 54/1953 Sb. O provozu na silnicích a jeho řadou prováděcích předpisů – vyhláškami a směrnici příslušných ministerstev. Výše uvedené nařízení bylo nahrazeno až v r. 1997 tzv. překlenovacím zákonem č. 12/1997 Sb. O bezpečnosti a plynulosti provozu na pozemních komunikacích. Nutno však podotknout, že podstatná právní úprava pravidel silničního provozu zůstala i nadále obsahem podzákoných právních předpisů. Nařizovat však někomu určité povinnosti, resp. mít určitá práva podle ústavního pořádku, lze jen na základě zákonných norem. Z tohoto důvodu byl již v r. 1997 nastartován v ČR legislativní proces, v jehož rámci byla přijata řada zákonů, které s účinností od 1. 1. 2001 upravují problematiku silničního provozu. Tento zákon o silničním provozu

⁴⁰ Srov. ŠAMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012

č. 361/2000 Sb. upravuje práva a povinnosti účastníků silničního provozu na pozemních komunikacích, jasně deklaruje pravidla provozu a řeší oblast řídičských oprávnění vč. oblasti řídičských průkazů. Rovněž vymezuje působnost a pravomoc orgánů statní správy a policie ČR – tzv. výkonné složky. Nezávažná a méně závažná porušení zákonitosti při provozu na pozemních komunikacích jsou specifikována v ustanoveních paragrafů 125a – 125i, a to od vybírání kaucí, přestupků, správních deliktů fyzických a právnických osob. Základním principem bezpečného provozu na pozemních komunikacích je důsledné dodržování právních předpisů. Při nerespektování těchto předpisů a dopouštění se protiprávního jednání se musí společnost zákonnými prostředky domáhat odpovědnosti vůči osobě, která se nežádoucího jednání dopustila. Zákon o přestupcích (č. 200/1992 Sb.) definuje přestupek jako zaviněné jednání, které porušuje, resp. ohrožuje zájem společnosti, a je za přestupek výslovně označeno v tomto zákoně nebo v jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů, nebo o trestný čin. Nutno podotknout, že k odpovědnosti za přestupek postačí zavinění z nedbalosti, nestanoví-li zákon výslovně, že je třeba úmyslného zavinění. Na druhé straně platí i to, že za přestupek není odpovědný, kdo v době jeho spáchání nedovršil 15. rok svého věku. Zákon o přestupcích obecně stanoví, že za přestupek lze uložit sankce – napomenutí, pokutu, zákaz činnosti a propadnutí věci. Přestupkový správní orgán při ukládání druhů sankce a její výše musí přihlídnout k závažnosti přestupku, zejména ke způsobu jeho spáchání a jeho následkům, k okolnostem, za nichž byl spáchán, k míře zavinění, k pohnutkám a k osobě pachatele.

Trestné činy v silničním provozu

Pokud dochází k páchání trestné činnosti, a to nejzávažnějším porušováním zákonitosti při silničním provozu, tak podle zákona č. 40/2009 Sb., Trestního zákoníku, jde o takový protiprávní čin, který zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. Za nejtýpičtější trestné činy spáchané při provozu na pozemních komunikacích lze považovat tyto:

- usmrcení z nedbalosti (§143 TZ)
- těžké ublížení na zdraví (§147 TZ)

- ublížení na zdraví z nedbalosti (§148 TZ)
- neposkytnutí pomoci (§150 TZ)
- neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku (§151 TZ)
- neoprávněné užívání cizí věci (§
- obecné ohrožení z nedbalosti (§273 TZ)
- ohrožení pod vlivem návykové látky (§274 TZ)
- poškození a ohrožení provozu obecně prospěšného zařízení z nedbalosti
- maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání (§137 TZ)

Za výše uvedené trestné činy, jako i ostatní, lze ukládat trestní sankce jen na zákl. trestního zákona. I zde soud při stanovení druhu trestu a jeho výměry přihlíží zejména k povaze a závažnosti trestného činu, k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele a jeho dosavadnímu způsobu života a k možnosti jeho nápravy.⁴¹

4.3.1. Konzumace alkoholu a drog

Problematika užívání návykových látek v České republice

Z koncepce sítě specializovaných adiktologických služeb (únor 2013), kterou zveřejnila Společnost pro návykové nemoci ČLS JEP Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze na webových stránkách <http://snncis.cz/> vyplývají následující fakta:

1. Co se týče užívání alkoholu, je odhadovaný počet osob ve věku 18 – 64 let užívajících alkohol v ČR cca 990 000 – 1,4 milionu. Z toho 800 000 – 1 milion tvoří muži a 220 000 – 320 000 přináležejí ženám. Počet lidí ve značném riziku závislosti nebo závislých na alkoholu se pohybuje okolo 50 000 – 150 000 osob (z toho je 40 000 – 135 000 mužů a 7 000 – 10 000 žen). Pití alkoholu dospívajícími zůstává dlouhodobě závažným problémem.
2. Pokud jde o oblast a míru užívání drog, v obecné populaci ČR, jeví se stabilní a dle provedených dotazníkových průzkumů realizovaných v posledních třech letech u dospělé populace, výsledky ukazují, že nejčas-

⁴¹ Srov. BUŠTA, P.; KNĚŽÍNEK, J.; SIEDL A. *ZÁKON O SILNIČNÍM PROVOZU s komentářem*. Praha: Lenka Buštová-Venice Music Produkcion, 2013, s. 271 – 275

těji užitou nelegální drogou jsou konopné látky (23 – 34%), dále extáze (4 – 10%), halucinogenní houby (4 – 9%) a LSD (2 – 6%). U mladých dospělých (15 – 34 let) vykazují vyšší míry užívání – přibližně pětina má zkušenost s konopnými látkami – v Evropě vykazují tak jedny z největších hodnot. Závěry celopopulační studie o užívání návykových látek provedené v r. 2008 ukazují na to, že z celkové populace ve věku 15 – 64 let je přibližně 360 000 pravidelných uživatelů konopných látek, 37 000 uživatelů pervitinu, 36 000 uživatelů extáze a 31 000 uživatelů halucinogenních hub. Co se týče uživatelů sedativ, tak z celkové populace činí cca 990 000 osob. V ČR se ze skupiny amfetaminů používá uživateli nejčastěji pervitin a ze skupiny opiátů heroin a subutex. Užívání návykových látek provází lidstvo od dávné historie a je nejčastěji spojováno s hledáním snadné úlevy, slastných pocitů a radosti. Ale položme si otázku, jaké důsledky z tohoto pro společnost, rodinu či jedince plynou? Za všechno se v životě platí a v tomto případě bývá cena příliš vysoká.

Shodneme-li se však na tom, že není v našich silách návykové látky a procesy ze světa odstranit, ale můžeme zmírnit jejich následky pro jedince a dopady na společnost. Nelze také akceptovat mnohé názory a přístupy laické veřejnosti, které mohou být stejně nebezpečné jako drogy samotné. Díky novému vědnímu oboru – adiktologii, která se návykovými látkami odborně zabývá, můžeme zvolit kvalifikované přístupy.

Co vlastně je adiktologie? Jde o samostatnou vědní disciplínu, v podmínkách ČR je nestorem tohoto velmi mladého oboru Jaroslav Skála. V širším slova smyslu jde o léčbu, kam patří všechny medicínské i nemedicínské služby, které jsou poskytovány současným a bývalým uživatelům drog a jejich blízkým osobám. Tento nově koncipovaný vědní multidisciplinární obor v ČR je zaměřený na prevenci, léčbu a výzkum užívání návykových látek a jiných forem potenciálně závislostního chování a jejich dopadů na jednotlivce, společnost a na reintegraci osob, které v důsledku takových forem chování strádají.⁴² Obecně se dá říci, že adiktologie se zaměřuje na studium různých forem lidského chování, které mohlo vést k vytvoření těchto závislostí:

⁴² Srov. KALINA, K. a kol: *Základy klinické adiktologie*. Grada 2008, s. 11 – 12

1. Látkové závislosti spojené s užíváním legálních nebo nelegálních návykových látek. Tyto látky ovlivňují a mění vnímání člověka.
2. Nelátkové závislosti spojené se závislostí na procesu, např. workoholismus, patologické hráčství.⁴³

Propojením nových poznatků o příčinách a rozvoji chování závislého jedince z různých oborů medicíny, psychologie, sociologie a sociální práce vzniká samostatná vědní disciplína adiktologie.

Paradigma závislosti

Odborná veřejnost různými pohledy nazírá na závislosti jako na nemoc, druzí jsou zastánci závislosti jako naučeného chování, které se dá odnaučit. Na konci 20. stol. vzniká nový model léčby, v kterém se nemění pouze paradigma závislosti jako nemoci, ale i ostatní parametry. V čem spočívají nové přístupy?

- a) Začátek léčby. Podle starého modelu platilo, že až bude klient v debaklu, pak má léčba smysl. Nový model nečeká na motivovaného klienta, ale začíná s intervencí ihned.
- b) Ohraničení léčby. Nový model počítá s časově ohraničenou léčbou s patřičnou intenzitou, kdežto starý model uplatňoval léčbu „čím déle, tím lépe“.
- c) Morální princip. U starého modelu platí tento morální princip: „Vina za selhání a náprava“. Nový model uplatňuje odpovědnost za vlastní pozitivní potenciál.
- d) Cíl léčby. Ve starém medicínském modelu se kladl důraz na abstinenci, kdežto v novém modelu je považována abstinence jako prostředek a cílem léčby je kvalita života.
- e) Výchozí bod léčby. Ve starém modelu výchozím modelem léčby měly být požadavky a pravidla zařízení, nový model je nahrazuje potřebami a možnostmi klienta.

⁴³ Srov. RADIMECKÝ In: JANÍKOVÁ B., PISKČKOVÁ, P.: *Učební texty ke kurzu: Úvod do Adiktologie*. Praha 2007, s. 9

- f) Role terapeuta. Ve starém modelu léčby hrál terapeut roli trenéra, v novém modelu léčby je terapeut průvodcem klienta.

Řešení drogové problematiky ve společnosti – drogová politika

Vyspělá demokratická společnost je si vědomá konečných důsledků užívání návykových látek jednotlivými uživateli, a proto je v rámci drogové politiky snaha snížit užívání drog a z nich plynoucích škod na jednotlivce, komunitu, nebo společnost. Podstata drogové politiky spočívá ve formě sociální kontroly v oblasti užívání drog uživateli a v přijatých komplexních opatřeních preventivního, vzdělávacího, léčebného, sociálního, kontrolního, a represivního charakteru. Společnost vnímá problém užívání návykových látek jako problém medicínský, morální, kriminální, sociální a v neposlední řadě jako problém ohrožení veřejného zdraví. Finalitou drogové politiky by mělo být snížit nepříznivé důsledky plynoucí z užívání návykových látek pro jednotlivce a pro společnost. Jakým způsobem lze členit vůči těmto nepříznivým důsledkům z užívání návykových látek? Na prvním místě je to prevence, kterou lze obecně definovat jako předcházení nemoci (primární prevence), nebo předcházení zhoršení nemoci (sekundární prevence), nebo předcházení zhoršení stavu nemocného (terciální prevence).

Jaké jsou cíle jednotlivých prevencí? U primární prevence je hlavním cílem předejít užívání drog, resp. oddálit první setkání cílové populace s konzumací drog. U sekundární prevence je snížení poptávky po užívaných látkách u populace, jež návykové látky již užívá. U terciální prevence je zaměření na snižování nepříznivých zdravotních následků užívání omamných a psychotropních látek, resp. minimalizace všech rizik (zdravotních i sociálních). Terciální prevence se uplatňuje zejména u problémových nebo injekčních uživatelů drog, kteří představují největší hrozbu pro veřejné zdraví.

Modely a přístupy k závislosti

Pro pochopení problematiky závislosti je nutné vymezit základní pojmy závislosti, medicínského modelu závislosti, bio-psycho-spirituálního modelu závislosti a modelu minimalizace rizik. Na závislost existuje více rozdílných pohledů ze strany odborníků, a to jednak na samotný vznik a původ závislosti jako nemoci.

V polovině 20. let minulého století se nahlíželo na závislost jako na nemoc přes různé morální a sociální modely. Závislost jako nemoc se tak zařadila do evropské i americké klasifikace nemocí. Postupně docházelo ke zpochybňování závislosti jako medicínského problému. Rozvojem neurověd se vytvořil nový neurobiologický model závislosti vycházející z dopaminové hypotézy – o tzv. systému odměny – odměňující efekt drogy je příčinou vyplavení dopaminu z nucleus accumbens.⁴⁴

V současnosti je nahlíženo na závislost jako důsledek působení souhrnu různých faktorů ovlivňující jedince a vycházející z bio-psycho-socio-spirituálního přístupu. Definice závislosti podle Světové zdravotnické organizace z r. 1969: Závislosti – „Je drogová závislost duševní a někdy také tělesný stav vyplývající ze vzájemného působení mezi živým organismem a drogou, charakterizovaný změnami chování a jinými reakcemi, které vždy zahrnují nutkání brát drogu stále nebo opakovaně pro její účinky na psychiku a také proto, aby se zabránilo nepříjemnostem plynoucím z její nepřítomnosti. Tolerance může být přítomna nebo nepřítomna. Jedna osoba může být závislá na více než jedné droze.“⁴⁵

Opakovaným požitím přirozené nebo syntetické drogy vzniká závislost, která je stavem chronické nebo periodické otravy. Mezi závislým a drogou tak vzniká patologický vztah. Závislost se u jedince projevuje silnou touhou, nutkáním užívat látku, u jedince dochází ke snížení schopnosti sebeovládání ve vztahu k užívání dané látky. Dalším znakem je vznik zvýšené tolerance, přerušování užívání vede k abstinenčním příznakům.

Adiktologie rozlišuje závislost fyzickou, příkladem mohou být opiáty, kdy dochází k abstinenčním příznakům a poškozování různých tělesných orgánů; dále psychickou závislost – příkladem jsou stimulační drogy, kde se nachází psychický carving. Závislost z pohledu Kooymana⁴⁶ je pokračující škodlivý proces, ve kterém se původně adaptivní jednání vymyká z kontroly a začíná být samo problémem. Závislý se dostává do jakýchsi bludných kruhů závislosti, které mu brání přestat s užíváním

⁴⁴ Srov. KALINA, K. a kol: *Základy klinické adiktologie*. Grada 2008, s. 25

⁴⁵ Srov. KALINA, K. a kol: *Drogy a drogové závislosti. Mezioborový přístup – I.díl*. Úřad vlády České republiky, 2003, s. 218

⁴⁶ Srov. KOOYMAN, M. *Terapeutická komunita pro závislé*. In: Nevšímal, P. (ed.). *Terapeutická komunita pro drogově závislé I. Vznik a vývoj*. Praha 2005, s. 17 – 18

drog. K těm základním bludným kruhům patří droga, psychika, primární sociální systém, společnost a mozkové funkce.

Droga – závislý potlačí abstinenční příznaky jejím užitím, respektive je opětovně vyvolá.

Psychika – závislý užitím drogy řeší negativní pocity a pocity viny, které na čas zmizí, ale když účinky drogy vymizí, znovu tyto negativní pocity nastávají.

Primární sociální systém – závislý užíváním drog odvrací pozornost od opravdových problémů v rodině, i pokud to rodiny pasivně trpí, přispívá k tomuto bludnému kruhu. V takovém případě je žádoucí vyjmout ohroženého jedince z rizikového prostředí a umístit ho do terapeutické komunity.

Společnost – závislý je často společnostmi nepřijat a odmítán. Nepřijetí vede k izolaci, závislý si rozumí se závislými.

Mozkové funkce – závislý si při nadměrném užívání drog, včetně alkoholu, vyvolává postupné postižení různých funkcí v mozku, které řídí a ovlivňují různé formy chování.

Popis jednotlivých přístupů k závislosti

1. Biomedicínský model závislosti

U tohoto modelu je závislost vnímána jako nemoc. Charakteristickými prvky v tomto modelu jsou ztráta kontroly nad užíváním návykové látky a progres onemocnění, které může končit smrtí. Tento model vnímá závislost jako nemoc duševní, fyzické a duchovní povahy – uživatel návykové látky není odpovědný za vznik závislosti, ale je zodpovědný za své budoucí chování. Na užívání návykových látek psychiatrie nahlíží jako na nemoc. Jedná se o duševní poruchy a poruchy chování vyvolané požíváním alkoholu, ovoidů, kanabinoidů, sedativ nebo hypnotik, kokainu, stimulancií, halucino-genů, tabáku a organických rozpouštědel.

Častou příčinou těchto poruch je hledání nezávislosti jedince, obrana před úzkostí. Opak je pravdou, jedinec se užíváním návykových látek stává závislejší, než ostatní. Psychiatrie při diagnostikování klinického obrazu užívání návykových látek užívá následující pojmy:

- Akutní intoxikace – Jde o přechodný stav po aplikaci alkoholu nebo psychotropní látky, který vede k poruchám vědomí, poznávání, vnímání, emotivity nebo chování, nebo jiných psychofyziologických funkcí a reakcí. Příkladem může být řidič, který řídí pod přímým vlivem alkoholu. Jeho schopnost řídit motorové vozidlo je užitím alkoholu snižena, špatně se soustředí, má narušenou koordinaci činností, nepřesný odhad jak situace, tak i vlastních schopností.
- Škodlivé užívání – Pod tímto pojmem se míní takový způsob užívání psychoaktivních látek poškozující zdraví. Samotné poškození může být somatické nebo duševní. Následkem tohoto škodlivého užívání jsou jedincem vyvolané nepříznivé sociální důsledky, při přerušení dané návykové látky se dostávají abstinenční příznaky.
- Syndrom závislosti – Užívání návykové látky se pro jedince stává psychologickou nebo fyzickou potřebou. Závislý má silný pocit či puzení požívat danou návykovou látku. Při abstinenci se dostaví odvykací příznaky, které mohou být somatické nebo psychické. U závislého jedince se také rozvíjí tolerance. Vyžadování větší potřeby dávek. Charakteristické je i postupné zanedbávání svých dřívějších zájmů, u požívání těchto návykových látek je nezastaví i začínající somatická poškození.
- Psychická porucha – Jde o takovou poruchu, ke které dochází v průběhu nebo bezprostředně po požití návykové látky. Často tato porucha je doprovázena halucinacemi, bludy, záměnou osob nebo vztahováním. Některé projevy jsou podobné schizofrennímu onemocnění. Požíváním psychoaktivních látek dochází k výraznému poškození mozku.⁴⁷

2. *Bio-psycho-sociálně spirituální model závislosti*

Tento model je nejnovějším pohledem na závislost vycházející z bio-psycho-sociálního pojetí závislosti. Takovéto pojetí závislosti překonává zakořeněnou představu o nevléčitelnosti závislosti. Závislost se nedá u závislého odstranit, ale závislý může abstinovat.⁴⁸ Medicínský přístup v zakořeněné představě o nemožnosti přestat

⁴⁷ Srov. Nešpor, K. IN KALINA, K. a kol: *Drogy a drogové závislosti. Mezioborový přístup – I. díl.* Úřad vlády České republiky, 2003, s. 217 – 220

⁴⁸ Srov. KALINA, K. a kol: *Drogy a drogové závislosti. Mezioborový přístup – I. díl.* Úřad vlády České republiky, 2003, s. 78 – 81

s užíváním návykových látek bez odborné pomoci není zcela pravdivý. Právě zahraniční studie tuto teorii vyvrací u vietnamských veteránů, kteří byli velkými konzumenty opiátů během války, a přesto mnoho z nich se po návratu domů (do USA) již k užívání návykových látek nevrátilo.

V tomto modelu jsou příčiny závislosti chápány komplexně. Na rozvíjení závislosti má vliv kombinace řady faktorů – fyziologické, psychologické nebo sociokulturní. Za biologické faktory se považují např. problematické okolnosti v těhotenství, užívání látek v těhotenství. Neuromechanismus v mozku je u každého individuální, návykové látky navozují změny nálad, emocí. Příkladem psychologické úrovně je např. úroveň péče o harmonický vývoj dítěte, vývoj a diferenciaci jeho potřeb, respekt k hranicím.

Sociální úroveň je míněn např. vliv vztahů s okolím, které formuje zrání jedince. Dále do sociální úrovně patří rasová příslušnost, status rodiny, kvalita rodinných a společenských vztahů.

Spirituální úroveň je vztažena k vyšší moci, autoritě, řádu, ideologii. Jde o vztah člověka k tomu, co ho přesahuje.

3. Model morální a spirituální

Tento model pojetí drogové závislosti jako morálního debaklu je ve společnosti stále rozšířen. Zastánci represe v praxi aplikují sociální a sociálně pedagogické postupy na základě křesťanské morálky a věrouky. Salesiánský řád v katolické církvi uplatňuje tento typ práce při misijním působení ve velkoměstských komunitách, které jsou často postižené sociálními problémy a kriminalitou. Totéž můžeme spatřovat i u protestantských církví a náboženských společenství v USA a v Evropě. Tato doktrína je založena na tezi o „nevléčitelné, trvalé závislosti“ – jinými slovy řečeno, kdo byl již jednou závislým na drogách či alkoholu, nemůže být nikdy zdravým člověkem, ale pouze abstinujícím narkomanem či alkoholikem. Extrémem morálního přístupu je spirituální přístup, který za jedinou cestu z drogové závislosti považuje náboženské obrácení, růst ve víře a vytvoření úzkého společenství věřících pod trvalým duchovním vedením. Morální a spirituální přístupy ve většině případů jsou skeptické vůči odborným postu-

pům. Pokud pomíneme tyto extrémny, jsou morální a spirituální přístupy k této problematice závislosti prospěšné pro každou společnost.⁴⁹

4. Model minimalizace rizik

Hlavním záměrem tohoto modelu je akcent na snižování problémů, které mají souvislost s užíváním návykových látek. Bere v úvahu reálnou skutečnost, že dotyčný užívá drogy a snahou je minimalizovat rizika pro jedince i společnost. V rámci tohoto modelu je vůči klientovi uplatňován individuální přístup.

4.3.2. *Omamně a návykové látky v dopravě, rozdělení drog, účinky návykových látek*

Problémem první poloviny 20. stol. jako i současným společenským problémem je fenomén závislosti na alkoholu a návykových látkách. Z pohledu společenské nebezpečnosti (nárůst kriminality) je hodnoceno užívání alkoholu a návykových látek řidiči silničního provozu jako závažný celospolečenský problém. Automobilismus se počátkem 20. stol. rozvíjí po celém světě a je jedním z ukazatelů životní úrovně společnosti (státu). Silniční doprava je nejmasovějším užívaným způsobem dopravy. Stupeň automobilizace ukazuje na trend v silniční dopravě – počet motorových vozidel se zvyšuje i současně s přibývajícím počtem řidičů motorových vozidel. Doprava zasáhla do všech oborů lidské činnosti, a proto každá společnost definuje či determinuje pravidla a povinnosti při provozování jednotlivých druhů dopravy.

Na konci 20. stol. zákonodárce ČR vlivem liberalizace a demokratizace společnosti začlenil do zákonných norem nejen zákon o užívání alkoholu, ale i omamných a psychotropních látek řidiči vozidel. Co se týče zákona o silničním provozu č. 361/2000 Sb., u kterého nastala účinnost od 1. ledna 2001, patří k základním povinnostem řidiče mimo jiné i zákaz požívání alkoholického nápoje během jízdy, nebo řízení motorového vozidla bezprostředně po požití alkoholického nápoje nebo v době, kdy mohl být řidič ještě pod vlivem alkoholického nápoje. Rovněž je v tomto zákoně přesně definován zákaz řídit vozidlo řidičem, u něhož je schopnost k řízení snižena

⁴⁹ Tamtéž: s. 80 – 81

požitím omamných nebo psychotropních látek, respektive požitím léků nebo úrazem, nemocí, nevolnosti, únavou apod.

Současná legislativa v silniční dopravě reagující na omamné a psychotropní látky a alkohol

V období od 1. ledna 1990 až do 31. 12. 2000 zákonodárce v ČR pronikání omamných a psychotropních látek do dopravy neřešil, i když společnost o tomto negativním jevu věděla. Zákon o silničním provozu č. 361/2000 Sb. Zpřehlednil práva účastníků silničního provozu a na druhé straně zpřísnil povinnosti řidiče. Rovněž tento zákon stanovil či rozšířil zákaz konzumace alkoholu nebo užití návykové látky i na další účastníky silničního provozu; zákaz se např. týká i jezdce na zvířatech. O něco později novelou zákona o silničním provozu byl tento zákaz konzumace alkoholu a užití návykových látek rozšířen i na učitele autoškoly, který nesmí při provádění výcviku podle zvláštního právního předpisu⁵⁰ požit alkoholický nápoj nebo užit jinou návykovou látku během jízdy ve výcvikovém vozidle, dále sedět během jízdy ve výcvikovém vozidle bezprostředně po požití alkoholického nápoje nebo užití jiné návykové látky, kdy by mohl být ještě pod jejím vlivem.

Přijetím zákona o silničním provozu se zcela jevil nedostačujícím zákon č. 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a i jinými toxikomaniemi (v platném znění). Z tohoto důvodu reagoval zákonodárce na danou situaci a od 1. ledna 2006 nabyl účinnosti zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami způsobenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonných. V této právní normě je jasně uložena povinnost osobě, která vykonává činnost, při níž by mohla ohrozit život nebo zdraví svoje nebo dalších osob nebo poškodit cizí majetek, nesmí požívat alkoholické nápoje nebo užívat jiné návykové látky při výkonu této činnosti nebo před jejím vykonáním. Dále jsou v tomto zákoně stanovené povinnosti těchto osob podrobit se odbornému vyšetření zjišťujícímu obsah alkoholu nebo jiných návykových látek, včetně odběru biologického materiálu. Zákon rovněž stanoví, na čí výzvu je osoba povinna podrobit se vyšetření, zda není ovlivněná alkoholem nebo jinou návykovou látkou.

⁵⁰ Zákon č. 247/2000 Sb., o získávání a zdokonalování odborné způsobilosti k řízení motorových vozidel a o změnách některých zákonů ve znění pozdějších předpisů

Základní právní předpisy související s touto problematikou jsou:

- Zákon č. 361/2000 Sb., o silničním provozu
- Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích
- Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon
- Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád
- Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách

Omamné a psychotropní látky v silničním provozu (v dopravě)

Jak již bylo výše řečeno, užívání návykových látek řidiči v silničním provozu v české legislativě není povoleno. Osoba, která vykonává činnost, při níž by mohla ohrozit život nebo zdraví svoje nebo dalších osob, respektive poškodit cizí majetek, nesmí požívat alkoholické nápoje, ani užívat jiné návykové látky při výkonu této činnosti, respektive před jejím vykonáním. I v podmínkách ČR se drogová scéna neustále vyvíjí. Proto pro lepší orientaci si v této kapitole přiblížíme rozdělení základních látek užívaných v ČR. Z tohoto důvodu je žádoucí znát charakteristiku návykové látky a její účinky na zdraví či životě uživatele, včetně možných rizik na jedince, ale i společnost.

Při užití návykových látek řidičem při řízení silničních vozidel, ale též i jezdcí na zvířeti v silničním provozu, hrozí takovému pachateli trestně právní odpovědnost. Dotyčný za takovýto spáchaný trestný čin nese následky ve formě trestu. Právní trestní odpovědnost je v české legislativě stanovena dovršením patnácti let věku. Méně závažné protiprávní jednání je kvalifikováno zákonem o přestupcích, nebo jiným zvláštním předpisem, jako přestupek. I zde platí, že za přestupek je zodpovědný ten, kdo v době jeho spáchání dovršil 15 let. Pro mladistvé od 15 do 18 let platí dle zákona o přestupcích nižší pokuta a kratší sankce v zákazu činnosti, spočívající v zákazu řízení motorových vozidel. Pokud se dotyčný přivedl do stavu nepřičetnosti, i když z nedbalosti, podle práva se nezbujuje odpovědnosti.

Rozdělení návykových látek⁵¹

Alkohol

Chemicky je tato látka nazývána etylalkoholem. Je všeobecně známo, že lidstvo konzumovalo alkohol od starověku a spolu s nikotinem je v mnohých státech řazená mezi legální drogy. Alkohol se velmi rychle vstřebává z trávicího traktu do nervové soustavy. V malém množství působí stimulačně a naopak ve větším množství tlumivě. V první fázi se projevuje zlepšením nálady, v další fázi přichází únava, útlum...

Podle odborné literatury⁵² má intoxikace alkoholem čtyři stádia v závislosti na hladině alkoholu v krvi.

1. lehká opilost do 1,5 g/kg alkoholu v krvi
2. opilost středního stupně 1,6 – 2 g/kg alkoholu v krvi
3. těžká opilost – více než 2 g/kg alkoholu v krvi
4. těžká intoxikace se ztrátou vědomí – více než 3 g/kg alkoholu v krvi

Z intoxikace alkoholem plynou krátkodobé a dlouhodobé nežádoucí účinky. Mezi somatické příznaky patří porucha rovnováhy, svalového napětí, zpomalení reakčního času, nevolnost. Další poruchy jsou v chování – zvýšená agresivita, snížená sebekritičnost, která může vést k riskantnímu chování. Porucha vědomí až možná smrt nastává při těžkých intoxikacích.

Při časté a dlouhodobé konzumaci alkoholu dochází k poškození jater (cirhóza), poškození gastronomického traktu (např. porucha v trávení). Chronické poškození může způsobit nádorové bujení, např. může dojít ke karcinomu jater, jícnu, žaludku, tenkého střeva.

Konzumace velkého množství alkoholu vede též k poškozování nervového systému, např. organické poškození mozku. U mužů vede k impotenci, u těhotných žen k vážnému poškození plodu. Značné užívání alkoholu vede k vážnému poškození organismu a vede k tělesné a psychické závislosti člověka na alkoholu, což představuje hlavní riziko.

⁵¹ Srov. MINAŘÍK, J. IN: KALINA, K. a kol: *Základy klinické adiktologie*. Praha 2008, s. 341 – 366

⁵² Srov. KALINA, K. a kol: *Základy klinické adiktologie*. Grada 2008, s. 341

Opiáty a opioidy

Jsou to drogy, které utišují bolesti. Skupina „opiáty“ je odvozena z názvu opia, který se získává z mléčné šťávy z nezralých makovic. Alkaloidy, jako je např. morfium a kodein, patří k přírodním zástupcům návykových látek, k syntetickým zástupcům řadíme heroin, braun, metadon, buprenorfin. Toxikomani často zneužívají tyto ovoidní analgetika na lékařský předpis. Celosvětově nejrozšířenější drogou této skupiny je heroin, poté v ČR braun, který se vyrábí z kodeinu. V roce 2000 pronikl na český trh buprenorfin.

Co se týče způsobů aplikace ovoidů, tak převažuje aplikace nitrožilní, dále aplikace inhalací, kouřením a aplikace ústního požití (per ós). Při užití ovoidů je finálním účinkem zklidnění a příjemná euforie. Jsou to látky, které snižují vnímání bolesti, ale neodstraňují její příčinu. Často způsobí usnutí. Ke krátkodobým účinkům patří zejména útlum nervového systému a dechového centra, dále mióza (zúžení zornic) a zpomalení srdeční činnosti. Pro dlouhodobé účinky je charakteristický vznik psychické i somatické závislosti na těchto látkách, což vede až k poškození organismu. Jedno z nejzávažnějších rizik je riziko předávkování, z kterého může nastat i smrt, resp. poškození organismu.

Konopné drogy

Jedná se o přírodní drogy, které se vyrábí z rostliny konopí (*Cannabis sativa*). K tomuto účelu se využívají především sušené listy a květy. Tato rostlina má původ v Himálajích a patří mezi látky s halucinogenním účinkem. Nejúčinnějšími látkami z hlediska psychotropních látek jsou samičí rostliny. Právě kanabinoidy tvoří účinnou látku a nejaktivnější psychotropní látkou je delta-9-trans-tetrahydrocannabinol (THC). Co se týče způsobů aplikace, tak převažuje kouření, při němž se účinek dostavuje bezprostředně a odeznívá do 3 hodin od požití. Méně častá je aplikace užití ústní (per ós), kde je vstřebání pomalé. Ke krátkodobým účinkům patří klidnění, euforie a zostřen smyslového vnímání. Nežádoucí účinky krátkodobého charakteru jsou: sucho v ústech, pocit hladu, stavy zmatenosti, změna vnímání času, zhoršení motoriky, nepříjemné nutkavé myšlenky, zhoršení úsudku, reakce a pozornosti, halucinace, poruchy krátkodobé paměti, srdeční akcelerace. K dlouhodobým účinkům patří

poruchy krátkodobé paměti, pomalost a hloubavé zabývání se detaily. Rizika nejsou tak závažná, nevzniká tělesná závislost, občas jen závislost psychická. Při dlouhodobém užívání přetrvávají poruchy paměti a koncentrace. Hlavními zástupci konopných drog jsou marihuana, hašiš a hašišový olej.

Halucinogeny

Jedná se o skupinu přírodních a syntetických látek, které mají dlouhou historii sakrálního užívání. Při požití tyto látky vyvolávají změny vnímání od zaostření až po halucinace. Nejznámějšími halucinogenními látkami jsou psilocybin obsazený v houbách (v lysohlávkách), dále je to meskalin, který se vyskytuje v kaktusu – *Lophophora williamsii*, durman vyskytující se v muškátovém ořechu. K syntetickým halucinogenům patří LSD (Dietylamid kyseliny lysergové), který je považován za jeden z nejsilnějších halucinogenů. Poprvé byla tato látka označená jako LSD-25 syntetizována v roce 1938 Albertem Hofmanem ze švýcarské firmy Sandoz.⁵³

Co se týče způsobů aplikace, tak obvyklým je způsob ústního požití (per os). Při užití halucinogenů je hlavní účinek doprovázen změnou vnímání, při vyšších dávkách dochází k vizuálním a sluchovým iluzím, dále k možné deformaci vnímání času a prostoru, často je i myšlení iracionální. Ke krátkodobým nežádoucím účinkům patří úzkost, panika, symptomatické účinky jako je hypertenze (zvýšený krevní tlak), pocení, bolesti hlavy a přetrvávající psychotické a depresivní stavy. Ke dlouhodobým nežádoucím účinkům patří změna osobnosti, navození psychotického stavu. Halucinogeny většinou nevyvolávají psychickou ani somatickou závislost. Jedno z rizik je fatální předávkování např. LSD, vysoké dávky mohou vést k psychotickému stavu s dezorientací.

Látky se stimulačním účinkem

Tyto látky způsobují celkové povzbuzení organismu. Užívají se k odstranění únavy. Vyšší užití těchto stimulačních látek způsobuje silné vzrušení, nespavost, třes, křeče

⁵³ Srov. BORNÍK, M: „*Drogy co bychom o nich měli vědět*“, 80. publikace, vydání 1., Praha 2001, s. 2 – 15

a vede k velké závislosti. Nejčastější užívanou látkou v ČR je metamfetamin – pervitin. Dále zde patří amfetamin, MDMA a kokain.

Co se týče způsobů aplikace, tak obecně v případě pervitinu amfetaminu jde o nitrožilní infekčními stříkačkami, méně se užívá aplikace inhalací nebo ústní požití (per os). K nežádoucím krátkodobým účinkům náleží zvýšené pocení, přetížení krevního oběhu, vysoká zátěž a následné vyčerpání organismu, strach, úzkost, pokles kvality myšlení, špatná reakce zornic na světlo. K nežádoucím dlouhodobým účinkům náleží nechutenství a s tím spojené nápadné zhubnutí, dále halucinace a vznik závislosti psychického rázu.

Extáze (ecstasy MDMA) a taneční drogy

Extáze (MDMA) svým účinkem spadá na pomezí stimulancí a halucinogenů. Patří mezi skupinu tanečních drog, které jsou užívané zejména na akcích s reprodukovanou elektronickou hudbou. Uživatelé i psychoterapeuti ji často označují jako empatogen, poněvadž zvyšuje schopnost vcítit se do druhého. Obvyklým způsobem aplikace je ústní požití (per os), v menší míře injekčně.

Účinky této drogy se projevují ve dvou fázích. V 1. fázi se objevuje neklid a zmatenost, které pomijí ve fázi druhé. Poté nastupuje klid, pohoda, zvýšení nálady, odpadá stres. Pocity empatie se zvláště projevují při užívání této drogy v kolektivu či páru, navození lepší komunikace. Ke krátkodobým nežádoucím účinkům patří počáteční nevolnost, nechutenství, snížená potřeba spánku, symptomatické účinky (hypertenze, pocení, bolesti hlavy), na 2. den po požití extáze přichází „kocovina“ – únava, bolesti svalů a kloubů a zhoršení nálady, možné též vyvolání duševní poruchy. K dlouhodobým nežádoucím účinkům patří poškození nervového a imunitního systému. Mezi rizika při užívání této skupiny látek patří vyvolání psychické závislosti a pravděpodobnost výskytu vrozených vad při užívání extáze matkou v době těhotenství.

4.3.3. Trestné činy proti životu a zdraví v trestním zákoníku

Tyto trestné činy proti životu a zdraví můžeme najít v příslušných paragrafech trestního zákoníku - §140 až §167. Každá demokratická společnost poskytuje ochranu

proti úmyslným útokům proti životu a zdraví jedince a též ochranu proti nedbalostním jednáním nebo porušujícím život nebo zdraví. Ochrana života a zdraví jednotlivce či skupiny je vnímaná vyspělou společností jako jedna z nejdůležitějších společenských hodnot. Rovněž dle článku 6 Listiny základních práv a svobod má právo na život každý a nikdo jej nesmí být zbaven. Ochrana života a zdraví se rovněž týká osob individuálně neurčených. Trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.) systematicky odděluje ochranu života ve svém prvním díle, v kterém jsou obsaženy trestné činy proti životu a v druhém díle jsou obsaženy trestné činy proti zdraví. Trestné činy ohrožující život nebo zdraví charakteristické velkým rozsahem nebezpečí ohrožující životy, okruh zájmů přesahující ochranu života a zdraví, jsou zařazeny do hlavy sedmé a jde o tzv. trestné činy obecně nebezpečné. Trestní zákoník rozlišuje dále trestné činy proti životu a zdraví na poruchové trestné činy (vražda, zabití, těžké ublížení na zdraví) a dále ohrožovací delikty (např. mučení a jiné nelidské zacházení jako je např. rvačka).

U poruchových jednotlivých trestných činů je objektivní stránkou způsobení usmrcení nebo poškození zdraví, které trestní zákoník rozlišuje z hlediska závažnosti na ublížení na zdraví a na těžkou újmu na zdraví. Jednání v těchto případech může být posuzováno v konání, tak i v nekonání (opomenutí), k němuž byl pachatel povinen. Příkladem může být neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku.

4.3.4. Trestné činy proti životu a zdraví v silničním provozu

V této kapitole uvádím nejtypičtější trestné činy spáchané v silničním provozu, které mají dopad na životě a zdraví účastníků silničního provozu.⁵⁴

Usmrcení z nedbalosti (§143 TZ)

„(1) Kdo jinému z nedbalosti způsobí smrt, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti.

(2) Odnětím svobody na jeden rok až šest let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 proto, že porušil důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona.

⁵⁴ Srov. ŠAMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II, § 140 až 421. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 2012 – 2150

(3) Odnětím svobody na dvě léta až osm bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 proto, že hrubě porušil zákony o ochraně životního prostředí nebo zákony o bezpečnosti práce nebo dopravy anebo hygienické zákony.

(4) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 3 smrt nejméně dvou osob.⁵⁵

Předmětem ochrany proti tomuto trestnému činu je zájem společnosti na ochraně lidského života a zdraví. Pod pojmem smrti se rozumí (dle poznatků lékařské vědy) biologická smrt mozku. Za tuto smrt je považován takový stav organismu, u kterého je vyloučeno obnovení všech životních funkcí. Usmrcení z nedbalosti lze spáchat na základě jednání jako znaku objektivní stránky skutkové podstaty jak konáním, tak i opomenutím.

K trestným činům v dopravě podle tohoto paragrafu dochází v souvislosti s dopravní nehodou, kde se posuzuje, zda konkrétní porušení dopravního předpisu bylo v příčinné souvislosti s dopravní nehodou se smrtelným následkem. Zkoumají se všechny objektivní stránky trestného činu, dále příčinný vztah mezi jednáním pachatele a následkem trestného činu. Příkladem takového jednání pachatele může být riskantní předjíždění kolony více vozidel na úzké pozemní komunikaci, s nedostatečným rozhledem pro předjíždění a špatným stavebním a dopravně technickým stavem pozemní komunikace v místě nehody. Při posouzení zavinění pachatele se hodnotí, zda řidič měl a mohl si být vědom toho, že v protisměru mohou jet silniční vozidla, která budou nucena intenzivně brzdit, a na základě toho může být porušen chráněný zájem ve smyslu ustanovení §143 TZ, ale pachatel bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nenastane. Z výše uvedeného vyplývá, že řidič motorového vozidla odpovídá za následek nehody, kterým byla smrt člověka, že daný následek předvídal nebo alespoň měl a mohl předvídat. Rovněž je řidič zodpovědný za smrtelný následek dopravní nehody, který měl a mohl předvídat, i když vozidlo neřídil, pokud svěřil osobě, o níž věděl, že v důsledku požití alkoholického nápoje nebo užití návykové látky nebo v důsledku jeho zdravotního stavu je schopnost k řízení vozidla snížena, a tato osoba není schopna bezpečně ovládat silniční motorové vozidlo a hlavním důvodem nehody byla snížená schopnost pachatele.⁵⁶

⁵⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

⁵⁶ Srov. ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník II*, Praha 2012, C. H. Beck, s. 1501 – 1504

Dalším příkladem autonehody v souvislosti s tímto ustanovením §143 TZ může být rychlost vozidla. Z pravidel silničního provozu platí, že řidič smí jet nejvýše takovou rychlostí, která mu umožní bezpečně zastavit vozidlo na vzdálenost, na kterou má rozhled. Zejména to platí za snížené viditelnosti, řidič je povinen přizpůsobit se stavebnímu, dopravně technickému stavu pozemní komunikace a též povaze vozovky, musí vzít v úvahu technické vlastnosti vozidla (brzdná dráha, technická prodleva brzd, apod.).

Podle trestního zákoníku je podmínkou trestní odpovědnosti pachatele nejen to, aby pachatel hrubým porušením předpisů o silničním provozu způsobil smrt nebo těžkou újmu na zdraví více osobám, ale současně aby okolnosti, za kterých se to stalo, podstatně zvyšovaly stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost.⁵⁷

Z trestního práva vyplývá, že pachatelem trestného činu usmrcení z nedbalosti nemůže být právnická osoba, ale pouze kterákoli fyzická osoba. Co se týká trestných činů v silniční dopravě, je pachatelem zpravidla řidič motorového vozidla, může to být i řidič tramvaje, jezdec na zvířeti, vozka, resp. jiný účastník provozu na pozemních komunikacích.

Porušení důležité povinnosti při dopravě ve smyslu §143 TZ odst. 2 vyplývá pro řidiče z jeho povolání, resp. je mu uložena právním předpisem. Mezi tato porušení patří řízení vozidla pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky, nepřiměřená rychlost v nebezpečných místech, předjíždění v místech, kde je to zákonem o silničním provozu zakázáno, couvání s nákladním autem na veřejném prostranství při nedostatečné přehlednosti bez zajištění další náležitě poučenou osobou a při nedodržování sociálních předpisů v dopravě (nedodržení stanovené doby řízení, bezpečnostních přestávek a doby odpočinku).

Těžké ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 147 TZ)

„Těžké ublížení na zdraví z nedbalosti

(1) Kdo jinému z nedbalosti způsobí těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti. (2) Odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 proto,

⁵⁷ Tzv. 27/71 – JUD 1379 CZ

že porušil důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona.

(3) Kdo z nedbalosti způsobí těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob proto, že hrubě porušil zákony o ochraně životního prostředí nebo zákony o bezpečnosti práce nebo dopravy anebo hygienické zákony, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.⁵⁸

Objektem ochrany tohoto trestného činu je lidské zdraví a předmětem útoku je živý člověk. Podle tohoto ustanovení se posuzuje trestný čin těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti, zda je spáchán z hlediska jednání, jehož znakem objektivní stránky této skutkové podstaty je samotné konání, nebo i opomenutí. V ustanovení §122 odst. 2 TZ nacházíme úpravu pojmu „*těžká újma na zdraví*“. Těžkou újmou na zdraví se rozumí zmrzačení, ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti, ochromení údu, ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí, poškození důležitého orgánu, zhyzdění, vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, mučivé útrapy, nebo delší dobu trvající porucha na zdraví. Z výše uvedeného vyplývá, že jde buď o vážnou poruchu zdraví, nebo vážné onemocnění. Co se rozumí pojmem důležitá povinnost nebo hrubé porušení zákonů o bezpečnosti dopravy, bylo již vysvětleno výše při výkladu ustanovení §143 TZ. Aby bylo prokázáno zavinění z nedbalosti, což je znakem subjektivní stránky tohoto trestného činu, je rozhodným, zda pachatel věděl nebo vědět mohl a měl, že porušením některého předpisu bude jednat za takových okolností, že tím může způsobit následek uvedený v tomto trestním zákoníku.

Při aplikaci odst. 2 tohoto paragrafu se u těžké újmy na zdraví pro porušení důležité povinnosti uplatňují vyšší trestní sazby v trestním řízení, a přitom postačí nedbalost. Porušením důležité povinnosti v dopravě se rozumí zejména takové porušení povinnosti řidiče motorového vozidla, které se zřetelem na rychlost, sílu a hmotnost vozidla může způsobit vážnou nehodu a které na základě běžné zkušenosti takový následek skutečně může dosáhnout. Taxativní výpočet všech důležitých povinností řidiče motorového vozidla nelze přesně vyjmenovat, poněvadž dané porušení povinnosti řidiče lze vysledovat až na základě konkrétní situace. Můžeme uvést některé typické příklady, z kterých jsou podle judikatury označena závadná jednání řidiče a z nich plynoucí porušení povinnosti podle trestního zákoníku. Patří zde:

⁵⁸ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

- řízení motorového vozidla pod vlivem alkoholu nebo návykové látky
- nepřiměřená rychlost vozidla, zejména v zatáčkách
- předjíždění v místech, kde je to zákonem o silničním provozu zakázáno
- couvání s nákladním automobilem na veřejné pozemní komunikaci na nepřehledném místě bez náležitě poučené osoby
- špatný technický stav motorového vozidla (nefunkčnost brzdového systému a řízení)

Vyšší trestnost je kvalifikovaná v 3. odst. tohoto paragrafu za způsobení těžké újmy na zdraví nejméně dvou osob v důsledku hrubého porušení vyjmenovaných zákonů. Hrubým porušením zákonných norem ve smyslu §147 odst. 3 TZ je např. řízení motocyklu, o němž má pachatel informace, že je ve špatném technickém stavu, např. slabá světla, neúčinné brzdy, a navíc je pachatel pod silným vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky a jede takovou rychlostí, která je vzhledem k výše uvedeným okolnostem nepřiměřená.⁵⁹

Neposkytnutí pomoci (§150 TZ)

„(1) Kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo jiného vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(2) Kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač je podle povahy svého zaměstnání povinen takovou pomoc poskytnout, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti.“⁶⁰

Trestní zákon upravuje v tomto paragrafu trestný čin neposkytnutí pomoci v obecné rovině, ale též ve speciální skutkové podstatě, např. možnost stíhat řidiče silničního vozidla za neposkytnutí jinému pomoci při autonehodě, na které měl řidič účast, jinými slovy, byl v daném případě účastníkem nehody v silničním provozu. Zákonodárce pod pojmem „potřebná pomoc“ rozumí takovou pomoc, která je nutná k odvrácení nebo snížení nebezpečí i smrti ohroženého. Jde především o takové případy (vážné poruchy zdraví nebo jiné vážné onemocnění), kde je třeba odvrátit nebo sní-

⁵⁹ Srov. ŠÁMAL, P.: „Trestní zákoník II“, Praha 2012, C. H. Beck, s. 1559 – 1567

⁶⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

žit nebezpečí smrti. Jde zejména o pomoc k zabránění vzniku další újmy na zdraví, pomoc při ošetření zranění nebo jiné vážné poruchy na zdraví. Podle tohoto ustanovení trestního zákoníku jde o povinnost pro každého, který se nachází v blízkosti ohroženého.

Řidič motorového vozidla, který je na dosah ohroženého, má povinnost, pokud tomu nasvědčuje povaha zranění, odvést zraněnou osobu do nemocnice, resp. k lékaři. Pokud však povaha zranění není známa, nemá být zraněný odvážen autem a v takovýchto případech je lépe přivolat profesionální záchrannou službu a zraněného převést sanitou, aby nedošlo při neodborném převozu např. k dalšímu ublížení na zdraví zraněného.

Zákonodárce bere v úvahu to, že nelze být lhostejným k utrpení bližního a i přesto, že zraněného nelze vždy zachránit, je žádoucí využít všechny možnosti k zmírnění utrpení zraněného.

Aby byla naplněna subjektivní stránka trestného činu, posuzuje se podle tohoto ustanovení úmysl pachatele. Pokud se prokáže, že pachatel v daném případě úmyslně opomene potřebnou pomoc i přesto, že ji mohl poskytnout, aniž by mu nebo jiným hrozilo nebezpečí, pak je naplněna subjektivní stránka trestného činu a může jít o trestný čin vraždy (§140 TZ) nebo zabití (§141 TZ) v těch případech, pokud byla pachatelem porušena zvláštní povinnost při neposkytnutí pomoci. Podle §150 TZ musí poskytnout potřebnou pomoc každá fyzická osoba, pokud tomu nebrání jiné okolnosti. Ten, kdo by splněním této povinnosti vystavoval v nebezpečí sebe nebo jiného tuto povinnost nemá. Řidič motorového vozidla je však povinen poskytnout první pomoc i přesto, že při tomto zákroku poškodí nebo znečistí zařízení automobilu.⁶¹

Neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku (§151 TZ)

„Řidič dopravního prostředku, který po dopravní nehodě, na níž měl účast, neposkytne osobě, která při nehodě utrpěla újmu na zdraví, potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo jiného, bude potrestán odnětím svobody až na pět let nebo zákazem činnosti.“

⁶¹ Srov. ŠÁMAL, P.: „Trestní zákoník II“, Praha 2012, C. H. Beck, s. 1592 - 1595

Z charakteristiky této skutkové podstaty (neposkytnutí pomoci řidičem) je oproti ustanovení §150 TZ speciálním ustanovením. Odlišnosti ustanovení §151 TZ jsou následující:

- původ nebezpečí, které vzniká při autonehodě
- povaha nebezpečí
- pachatelem může být jen řidič dopravního prostředku

Řidičem dopravního prostředku se rozumí řidič motorového i nemotorového vozidla. Subjektem trestného činu podle tohoto ustanovení je jen ten řidič, který se stal účastníkem dopravní nehody. Dopravním prostředkem může být jakékoliv vozidlo sloužící k dopravě silniční, lanové, kolejové atd. Trestní odpovědnost je zde však vztažena na řidiče dopravního prostředku.

Újma na zdraví nemusí být závažná, ale svou povahou však musí vyžadovat pomoci. Pomocí se rozumí taková pomoc vedoucí k zabránění zvýšení nebezpečí smrti nebo další újmy na zdraví. Pod pojmem „potřebná pomoc“ může mnohdy jít za určitých okolností jen o přivolání první zdravotní pomoci (sanitky).

Samotná subjektivní stránka věci je spatřována v úmyslném trestném činu. Úmysl musí být naplněn ve všech znacích objektivní stránky trestného činu. Újma na zdraví musí být zapříčiněna dopravní nehodou. Pokud řidič dopravního prostředku úmyslně neposkytne poškozenému potřebnou pomoc, z které nehrozí žádná nebezpečí pro něj nebo jiného, dopouští se tím trestného činu ve smyslu ustanovení §151 TZ. V případech úmyslného ujetí řidiče, který byl přímým účastníkem nehody a který se nepřesvědčil o zdravotním stavu poškozeného, rovněž se dopouští pokusu trestného činu dle §151 TZ.⁶²

Ohrožení pod vlivem návykové látky (§274 TZ)

„(1) Kdo vykonává ve stavu vylučujícím způsobilost, který si přivodil vlivem návykové látky, zaměstnání nebo jinou činnost, při kterých by mohl ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, peněžitým trestem nebo zákazem činnosti. (2) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta, peněžitým trestem nebo zákazem činnosti bude pachatel potrestán,

⁶² ŠÁMAL, P.: „Trestní zákoník II“, Praha 2012, C. H. Beck, s. 1598 – 1600

a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 havárii, dopravní nebo jinou nehodu, jinému ublížení na zdraví nebo větší škodu na cizím majetku nebo jiný závažný následek,

b) spáchá-li takový čin při výkonu zaměstnání nebo jiné činnosti, při kterých je vliv návykové látky zvláště nebezpečný, zejména řídí-li hromadný dopravní prostředek, nebo

*c) byl-li za takový čin v posledních dvou letech odsouzen nebo z výkonu trestu odnětí svobody uloženého za takový čin propuštěn.*⁶³

Od 1. července 2006, a to v souvislosti se zákonem č. 411/2005 Sb. se mění skutková podstata tohoto trestného činu. Úprava tohoto trestného činu se vrací ke koncepci platné do r. 1990, která je typická pro posuzování tehdejšího trestného činu opilství. Podle tohoto ustanovení platí, že ten, kdo vykonává ve stavu vylučujícím způsobilost zaměstnání nebo jinou činnost, při kterých by mohl ohrozit život nebo zdraví lidí nebo způsobit značnou škodu na majetku, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, peněžitým trestem, nebo zákazem činnosti. Jedna z typických činností, při níž dochází k ohrožení života nebo zdraví lidí, nebo může způsobit značnou škodu na majetku, je právě řízení motorového vozidla, které vyžaduje schopnost soustředění a pohotových reakcí na danou situaci, např. v silničním provozu. Proto řízení motorového vozidla řidičem, který požil určité množství alkoholu, je hodnoceno jako činnost ve smyslu ustanovení §274 TZ. Takový řidič ohrožuje chráněné zájmy. Takové řízení vozidla svou hmotností a motorickou silou může způsobit závažné destrukční účinky.

Podle dosavadní judikatury se stavem vylučujícím způsobilost rozumí ty případy, kdy množství alkoholu v krvi u řidiče motorového vozidla dosáhne 1g/kg. V některých případech může být tato hodnota i nižší. Nový trestní zákoník přináší změnu a k ohrožení pod vlivem návykové látky vyžaduje výlučně úmyslné zavinění, zatímco předešlá právní úprava trestního zákoníku připouštěla i nedbalost.⁶⁴

Podle Nejvyššího soudu (sp. zn. 5 Tdo 874/2007, č. 26/2008 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek) pokud je u řidiče motorového vozidla zjištěno, že řídil motorové vozidlo pod vlivem alkoholu nejméně s obsahem jedné promile alkoholu v krvi, pak je vždy u řidiče vyloučena jeho způsobilost řídit motorové vozidlo.

Obdobně platí podle usnesení nejvyššího soudu ČR (sp. zn. 8 Tdo 449/2010, č. 23/2011 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek) to, pokud pachatel řídil motorové

⁶³ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

⁶⁴ Srov. BUŠTA, P., „Zákon o silničním provozu“, Praha 2012, s. 281 – 282

vozidlo pod vlivem jiné návykové látky než alkohol, musí být zjištěno, o jakou návykovou látku jde a rovněž o jaké množství se jedná a jaká je míra ovlivnění touto látkou. Pro tyto potřeby zjištění je nutné přibrat znalce toxikologa, který určí na základě výsledku odběru krve, resp. moči, zda a jak byl pachatel ovlivněn návykovou látkou v době řízení a zda řídil ve stavu vylučujícím způsobilost k řízení motorového vozidla. Z odborného stanoviska České společnosti soudního lékařství a soudní toxikologie České lékařské společnosti J. E. Purkyně k problematice posuzování řidičů návykovými látkami vyplývá, že nelze při posuzování stupně ovlivnění řidiče návykovou látkou postupovat analogicky jako při ovlivnění řidiče alkoholem. Pokud je u řidiče zjištěna a stanovena koncentrace té-teré návykové látky, tato koncentrace nekoreluje se stavem řidiče, jak je tomu u alkoholu. Ovlivnění řidiče návykovou látkou je z odborné znalosti průkazné, pokud u vyjmenovaných návykových látek byly překročeny arbitrážně dané koncentrační meze v krevním vzorku.⁶⁵

Pod pojmem návyková látka rozumíme ty druhy látek, které nepříznivě ovlivňují psychiku člověka, jako je např. alkohol, omamné, psychotropní a další látky, působící negativně na schopnosti ovládání a rozpoznávání, nebo na sociální chování. Bližší informace jsou uvedeny v kapitole 5.3.2 této diplomové práce. Vliv návykové látky je obzvláště nebezpečný u takových zaměstnání a činností, u kterých je žádoucí maximální soustředění s velkou pozorností a nejedná se jen o řízení dopravního prostředku, ale i při výkonu práce, např. výpravčího, při obsluze technologických procesů v jaderné elektrárně nebo v chemickém průmyslu.

Rovněž je možný souběh trestného činu pod vlivem návykové látky dle ustanovení § 274 TZ s trestným činem podle ustanovení § 147 TZ, a to s těžkým ublížením na zdraví z nedbalosti.

Jízda na jízdním kole ve stavu vylučujícím způsobilost k řízení silničního vozidla ze soudní praxe není posuzována podle tohoto ustanovení § 274 TZ, a to pro svou malou kinetickou energii a konstrukci vozidla. Pokud cyklista v podnapilosti způsobí škodu, resp. škodlivé následky, je hodnocen podle jiné skutkové podstaty, např. podle poruchových trestných činů (§147, §148 TZ).⁶⁶

⁶⁵ Stanovisko České společnosti soudního lékařství a soudní toxikologie České lékařské společnosti J. E. Purkyně k problematice posuzování řidičů návykovými látkami – příloha č. 1 DP

⁶⁶ Srov. ŠÁMAL, P.: „*Trestní zákoník II*“, Praha 2012, C. H. Beck, s. 2789 – 2800

4.4 Shrnutí

V dnešní postmoderní době začíná růst agresivita i za volantem. V posledních 5 letech otřásly motoristickou veřejností v ČR případy silničních pirátů. Snad žádnému aktivnímu řidiči motorových vozidel neunikly dva případy silničních pirátů Luboše Laciny a Aleše Trpišovského. Začínáme být každodenními svědky agresivního chování řidičů, kteří ohrožují ostatní účastníky silničního provozu. Dnešní úprava zákona o silničním provozu řeší agresivitu řidičů více méně jen v obecné rovině. Podle této poslední právní úpravy se řidič obecně musí chovat ohleduplně a ukázněně, aby svým jednáním neohrožoval život, zdraví nebo majetek jiných osob, ani svůj vlastní.⁶⁷ Bohužel za porušení tohoto ustanovení hrozí i obecný trest. Pokud se vůbec podaří policii, respektive správním orgánům v přestupkovém řízení prokázat tuto agresivitu řidiče, pak je viník řešen podle nejobecnější skutkové podstaty přestupku a hrozí mu ve správním řízení maximálně pokuta dva a půl tisíce Kč. V současnosti se objevil v silničním provozu fenomén „vybrždování“. Tento pojem podle Aleše Vémoly z Ústavu soudního inženýrství Vysokého učení technického v Brně znamená, že vozidlo přede mnou začne intenzivně brzdít, aniž bych to očekával a aniž by to mělo legitimní důvod.

Podle Wikipedie⁶⁸ je pojem „vybrždování“ praktika, již někteří řidiči silničních vozidel trestají či školí jiné řidiče, kteří se jim znelíbí. Provádí se tak, že vybrždující řidič najede vozidlem, které řídí, před vybrždované vozidlo a pak prudce sníží rychlost či prudce zastaví. Kvůli takové vzniklé situaci pak většinou dochází k ohrožení bezpečnosti účastníků silničního provozu s možným následkem dopravní nehody. Většinou je to msta za to, že pomalejší řidič pomalým předjížděním brání rychlejšímu řidiči jet plynule nepovolenou vysokou rychlostí v levém jízdním pruhu. Díky pořízeným důkazům orgány činným v trestním řízení lze v mnohých podobných případech spatřovat znaky trestného činu vraždy, ublížení na zdraví nebo i obecné ohrožení, kde jsou sazby trestů od tří až do deseti let nepodmíněně. K odhalování těchto trestných činů by mnohdy pomohly videokamery nainstalované na vozidle. Do budoucna by se tento problém vybrždování dal odhalit pomocí tzv. „černých skříněk“, které by zaznamenávaly průběh jízdy, včetně eventuální kolize.

⁶⁷ Zákon č. 361/2000 Sb., o silničním provozu

⁶⁸ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Vybr>

Drogová závislost a výchova ke svobodě

Největším dnešním problémem mladých lidí není konzumace drog, ale chybějící směr, cíl a smysl života. Proto se často mladí lidé vrhají do konzumace drog a závislost na nich je sekundárním problémem. Závislost na drogách není možné vnímat jen jako problém společenský, či politický, ekonomický, či medicínský, ale též jako problém etický, náboženský, pedagogický a psychologický. Ke konci 20. století cca. v začátku 70. let dochází k proměně chápání hodnot. Dokládají to i sociologické průzkumy, že do 60. let 20. století převládají všeobecné hodnoty a povinnosti, od 70. let až po současnost hodnoty individuální, jako jsou osobní rozvoj, emancipace a autonomie. Ve vědomí lidí se vytrácí sociální rozměr jednání, smysl pro spravedlnost, pro solidaritu a vztah k normám. Mnozí respektují pouze vlastní svobodu na úkor svobody druhých, vidí jen vlastní Já. Člověk chce rozhodovat o smyslu svého života sám. Můžeme se setkat s lidmi zaměřenými na konzum, ale i na duchovno. Charakteristické pro ně jsou rozpory mezi city a skutečností, mezi emocemi a odpovědností. Mají sice vnímavé srdce pro mír, ale již méně se angažují v otázkách a v boji za spravedlnost. Experimentují se svým tělem, které sice uznávají, ale schází jim mravní zodpovědnost. Uznávají nad sebou vyšší autoritu, ale tuto autoritu hodnotí podle sebe a svých měřítek. Z klíčových problémů dnešní doby mladého člověka je hledání vlastní identity. Dnešní společnost je silně globalizovaná a více technologizovaná a člověk tak ztrácí kontakt s okolní přírodou, přestává vnímat důležitost vlastního života, moderní svět ho začíná pohlcovat a prožívá úzkosti své bezvýznamnosti, začíná se sebe odcizovat a nenávidět. Tento pocit sebeodcizení je vyvolán i duchem dnešní pluralistické společnosti, která vše relativizuje a zpochybňuje. Člověk ztrácí jistoty, nemá proč žít, či umírat, přestává se angažovat a stává se lhostejný. Nemá pak důvod vážit si sebe sama, absentuje víra v obecně platné hodnoty. Dnešní člověk začíná stále více ztrácet „půdu pod nohama“, prožívá úzkost a strach z budoucnosti. Proto mladý člověk, pokud se cítí ohrožen ve své svobodě, ztrácí smysl života a celkovou orientaci, utíká ze světa reality do světa fikce a cítí se osvobozen od každodenních traumat a cestou k tomuto experimentu mohou být právě drogy a závislost na nich.

4.4.1. Úkoly a kompetence

Sekulární stát řeší sice právní ochranu individuálních svobod, ale vychází z předpokladu, že svoboda, kterou jednotlivci ponechává, se reguluje z mravní substance jednotlivce a z homogenity dané společnosti. Vzhledem k drogové závislosti stanoví stát legislativní normy, které jsou výsledkem společenského konsensu zákonodárných sborů, jež mnohdy rozhodují pod tlakem lobbistických skupin nebo na základě veřejného mínění. Mimo represivní složku státu, která dohlíží nad dodržováním právních předpisů a v případě porušení trestá jejich přestoupení, investuje stát své prostředky do prevence, osvěty nebo léčebných zařízení. Na prvním místě by měl stát podporovat činnost komunit, které mohou být zdrojem pro utváření takových podmínek a opatření vedoucích k zodpovědné svobodě jednotlivce. Daná komunita či společenství se má stát vhodným zázemím pro obnovení vlastního pocitu identity jednotlivce a smyslu života. Významné místo v této oblasti zastává rodina, ale též náboženské a církevní společenství. Ze zkušenosti je dnes zřejmé, že při výchově na tomto poli v rodině sehrávají ne příliš dobrou pozici média, která nabádají diváka či posluchače svými programy k požitkářství. Bohužel v dnešní společnosti stále narůstá počet neúplných a zároveň nefungujících rodin, kde je často absence výchovy k zodpovědné svobodě, a proto je zde zároveň výzva pro společnost, školu, či jiné neziskové organizace, církevní společenství doplnit chybějící úlohu rodin a být otevřeným subjektem pro duchovní a duševní potřeby člověka.⁶⁹

Adiktologická péče o závislé na drogách v podmínkách ČR

System adiktologické péče v ČR je ucelený funkční systém. System je založen na spolupráci různých rezortů (zdravotnictví, školství, rezort sociálních věcí). Rovněž do této poskytované služby je vtažen státní a nestátní sektor. Jednotlivé složky daného systému adiktologické péče reagují na požadavky klientů nacházejících se v různé fázi rozvoje závislosti. Základním cílem tohoto systému je ochrana veřejného zdraví. Dalším cílem je zaměření na snižování poptávky po drogách a snaha minimalizovat

⁶⁹ Srov. ŠRAJER, J. "Drogová závislost a výchova ke svobodě". TT č. 4, 2004, str. 137 – 138

daná rizika, dále potlačování nabídky formou poskytování základní informace, poradenství a též podpora motivace daného klienta.⁷⁰

V rámci terénních programů jsou poskytovány služby, např. otevřenou drogovou scénou na veřejných prostranstvích nebo uzavřenou scénou, do které řadíme byty, squaty a uživatelské domy.

Nízkoprahová centra

Patří do systému adiktologické péče a jejím cílem je navázání kontaktu se skrytou populací uživatelů drog, minimalizovat riziková chování, motivace ke změně životního stylu, sociální péče, pomoc postiženým rodinám a blízkým osobám. Jde o tzv. kontaktní práci s uživateli návykových látek a budování důvěry klientů k odborné instituci. K dalším formám adiktologických služeb patří:

- Detoxikační jednotky,
- Substituční léčba,
- Ambulantní léčba a denní stacionář,
- Střednědobá ústavní léčba,
- Terapeutická komunita,
- Doléčovací programy,
- Ostatní formy adiktologických služeb.⁷¹

4.4.2. Další instituty v zákonných normách s preventivním charakterem

Proti možnému ublížení na životě a zdraví člověka v silničním provozu se společnost snaží předcházet dalšími opatřeními. Současný zákon o silničním provozu řeší nejen kvalifikaci přestupků a správních deliktů v silničním provozu, ale má další instituty, které svými opatřeními zasahují proti nebezpečným řidičům v silničním provozu. Jsou to tyto instituty:

⁷⁰ Srov. TĚMINOVÁ, M., In: KALINA, A kol.: *Základy klinické adiktologie*. Praha 2008, s. 369 – 384

⁷¹ Srov. KALINA, K. a kol: *Základy klinické adiktologie*. Grada 2008, s. 369 – 387

- Zadržení řidičského průkazu - §118b zákona o silničním provozu,
- Bodové hodnocení - §123a zákona o silničním provozu,
- Dopravně psychologické vyšetření řidiče motorového vozidla - §87a zákona o silničním provozu,
- Zabránění v jízdě - §118a zákona o silničním provozu.

Zadržení řidičského průkazu - §118b

Toto poměrně nové ustanovení umocňuje policistu zadržet řidičský průkaz. Jde o povahu bezprostředního zásahu policistou přímo při dohledu nad bezpečností a plynulostí silničního provozu na pozemních komunikacích a následně na to navazuje správní řízení o zadržení řidičského průkazu příslušným obecním úřadem obce s rozšířenou působností. Oprávnění policisty zadržet řidičský průkaz je upraveno v ustanovení § 118a odst. 1) písm. a) až h) zákona o silničním provozu. Jedná se o tyto důvody, jestliže řidič

- a) je podezřelý, že bezprostředně předtím zavinil dopravní nehodu, při které došlo k usmrcení nebo těžké újmě na zdraví,
- b) ujel z místa dopravní nehody, na které měl bezprostředně předtím účast a kterou byl povinen oznámit policii podle § 47 odst. 3 písm. b),
- c) řídil motorové vozidlo pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky,
- d) se odmítl na výzvu policisty podrobit dechové zkoušce ke zjištění, není-li ovlivněn alkoholem,
- e) se odmítl na výzvu policisty v případě, že dechová zkouška podle písmene d) byla pozitivní, podrobit lékařskému vyšetření ke zjištění, není-li ovlivněn alkoholem, ačkoli toto vyšetření nebylo spojeno s nebezpečím pro jeho zdraví,
- f) se odmítl na výzvu policisty podrobit lékařskému vyšetření ke zjištění, není-li ovlivněn jinou návykovou látkou, ačkoli toto vyšetření nebylo spojeno s nebezpečím pro jeho zdraví,
- g) řídil motorové vozidlo, aniž by byl držitelem řidičského oprávnění pro příslušnou skupinu vozidel,
- h) řídil motorové vozidlo, přestože mu byl soudem uložen trest nebo správním orgánem³⁰⁾ uložena sankce zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení mo-

torových vozidel.⁷²

Bodové hodnocení - § 123a

Institut bodového hodnocení byl zaveden od 1. července 2006. Tato právní úprava bodového hodnocení pro porušení vybraných povinností stanovených zákonem má za cíl evidovat opakované porušení řidičem motorového vozidla. Bodové hodnocení by nemělo mít povahu sankčního charakteru, pokud se však řidič chová v silničním provozu agresivně a ohrožuje svým chováním účastníky silničního provozu, po dosažení 12 trestných bodů pozbuje řidič odbornou způsobilost (řidičské oprávnění). Tento institut má zejména preventivní charakter s cílem ochrany veřejných zájmů. V příloze k zákonu o silničním provozu jsou taxativně uvedena protiprávní jednání,⁷³ která jsou předmětem bodového hodnocení, a k těmto protiprávním jednáním je stanoven počet bodů od jednoho do sedmi. Toto ustanovení sleduje opakovaně páchaní přestupků nebo trestných činů spáchaných v silničním provozu. K závažnému porušení předpisů – hodnoceno sedmi body – patří např. řízení motorového vozidla řidičem bezprostředně po požití alkoholu nebo po požití návykové látky.

Dopravně psychologické vyšetření - § 87a

Ve stanovených případech zákon o silničním provozu stanoví, kdy je nutno doložit jako součást posudku o zdravotní způsobilosti též dopravně psychologické vyšetření. Na vybrané řidiče uvedených skupin řidičských oprávnění je doložení tohoto vyšetření povinné. Dopravně psychologickému vyšetření se musí podrobit řidič, který žádá o vrácení řidičských oprávnění podle § 123d zákona o silničním provozu. Ti řidiči, kteří dosáhli 12 trestných bodů, nejenže pozbyli odbornou způsobilost k řízení motorových vozidel na dobu 12 měsíců, ale rovněž musí při správním řízení o vrácení řidičských oprávnění se podrobit jednak dopravně psychologickému vyšetření a přezkoušení z odborné způsobilosti k řízení motorových vozidel. Všem řidičům, kterým byla udělená ve správním řízení sankce spočívající v zákazu řízení motorových vozidel minimálně 6 měsíců, musí se vždy (s účinností novely zákona o silničním

⁷² Srov. Zákon č. 361/2000 Sb., o silničním provozu – ustanovení § 118b

⁷³ Srov. BUŠTA, P.; KNĚŽÍNEK, J.; SIEDL A. *ZÁKON O SILNIČNÍM PROVOZU s komentářem*. Praha: Lenka Buštová-Venice Music Produkción, 2013, s. 267 – 268

provozu od 19. 1. 2013) podrobit při správním řízení o vrácení řidičských oprávněních zdravotnímu posudku o jeho způsobilosti k řízení motorových vozidel, včetně dopraveně psychologického vyšetření.

Zabránění v jízdě - § 118a zákona o silničním provozu

I v tomto ustanovení je zmocnění pro policii k zabránění v jízdě. Tento institut je svou povahou bezprostředním zásahem policisty přímo v silničním provozu. Jedná se o taxativní případy hrubého porušení zákonných norem, kdy řidič, respektive motorové vozidlo ohrožuje bezpečnost silničního provozu. Může to být např. jednání řidiče, který řídil motorové vozidlo, aniž by byl držitelem řidičského oprávnění pro příslušnou skupinu vozidel nebo řídil motorové vozidlo pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky apod.

5 SILNÉ A SLABÉ STRÁNKY MORÁLNÍ KRIZE VZTAŽENÉ K PÁTÉMU PŘIKÁZÁNÍ DESATERA NA ZÁKLADĚ VYKAZOVANÝCH STATISTIK

Ve čtvrté kapitole této diplomové práce jsem se dotkl vybraných hříchů proti pátému přikázání „NEZABIJEŠ“ v dnešní společnosti, zejména sebevražd, eutanazie, potratu a porušování pravidel silničního provozu, včetně důsledků plynoucích z jejich nedodržování. Podle základních konsenzuálních principů moderní lékařské etiky jsou eutanazie, sebevražda (i za lékařské asistence) považované za neetické a jako takové musí být odmítnuté. Současná medicína sice může vzbuzovat velké naděje – cílem moderní medicíny je úplné vymizení všech nemocí a přemožení smrti, ale to je mylný dojem často prezentovaný médii. Fenomén smrti, bolesti a utrpení je často tabuizovaný. V dnešní době jsme svědky nemocničního umírání, kdy lékař a ošetřující personál jsou poslední osobou, se kterou se umírající setkává na své poslední pozemské životní cestě. Nejistotu do vztahu lékaře a pacienta přináší jakákoliv úvaha o možné eutanazii. A právě taková nejistota vytváří předpoklad beznaděje či zoufalství pro daného pacienta.

5.1 U jednotlivce nebo osobnosti

Sebevražda, eutanazie

Z posledních demografických průzkumu (statistik) – viz příloha č. 3 diplomové práce – vyplývá, že ČR se potýká s rostoucím počtem sebevražd. Např. v roce 2012 bylo celkem 1647 sebevražd a v porovnání s rokem 2007 jich přibylo o 300 více. Právě rok 2007 je charakteristický tím, že bylo zaznamenáno nejméně případů za posledních deset let. Rovněž z těchto průzkumů lze zjistit, že muži častěji páchají sebevraždy než ženy, které tvoří cca 17 procent sebevrahů z celkového počtu sebevražd. Nejvíce sebevražd bylo spácháno v roce 1934, a to v době hospodářské krize (celkem 4007 sebevražd). Dalším obdobím s vyšším počtem sebevražd byla normalizační léta (r. 1968 – 1970), kdy bylo v roce 1970 spácháno 2824 sebevražd. Po tomto období počet sebe-

vražd klesal a k novému obratu došlo v roce 2009, kdy bylo spácháno celkem 1464 sebevražd. Podle odborníků je nárůst sebevražd způsoben světovou ekonomickou krizí, lidé přestávají věřit, že by se poměry mohli změnit k lepšímu, propadají beznaději z vývoje v zemi. Z provedených statistik vyplývá, že si častěji berou život muži než ženy.

Potraty

Ze zpracovaných statistik⁷⁴ v oblasti potratů (umělé přerušení těhotenství podle rodinného stavu ženy v letech 1960 až 2012) vyplývá, že nejvíce potratů bylo provedeno v roce 1988, kdy u vdaných žen jich bylo zjištěno celkem 8551 a 28213 u ostatních žen. Z těchto statistických údajů za posledních 10 let lze vyčíst, že podíl potratů se u vdaných žen snížil a to výrazným způsobem, z čehož lze dovodit, že mladí lidé (muž a žena) neuzavírají manželství a žijí ve volných svazcích.

K silným stránkám morální krize v této oblasti patří sice úbytek potratů ve statistikách, což může být způsobeno všemi možnými antikoncepčními prostředky, které jsou na běžném trhu dostupné a nabízené pro potřebu a použití v sexuální oblasti. Spousta manželů a párů žijících ve volných svazcích nejsou vždy otevření novému životu, schází jim základní cíle manželství, to je prvek spojitý a prvek plodivý, přesněji řečeno ochota předávání života a vzájemná láska, které by měly doprovázet každou sexuální akci mezi manžely.

Bude zajímavé sledovat trend uskutečněných potratů v následujících letech, kdy na český trh dorazila potratová pilulka R-486. Dá se předpokládat, že v dnešní době konzumní společnosti se jednotlivci budou moci hédonisticky užívat i v sexuální oblasti bez jakýchkoliv závazků vůči partnerovi.

Současná legislativa v ČR je v rozporu s názory katolické bioetiky. Hlavním motivem při rozhodování se pro potrat jsou zejména sociální a ekonomické faktory. Problematika potratu má i sociální rozměr, a proto nemůže být pouze privátní záležitostí. Pokud stát prohlásí potrat za právo občana, toleruje tak nezodpovědné sexuální chování jedince a schvaluje kulturu sexuálního konzumu. Stát by měl spíše vytvářet podmínky pro poskytování pomoci svobodným matkám, zajistit poradenskou činnost,

⁷⁴ Příloha č. 2 diplomové práce

umožnit rodinám dostatečný příjem, podporovat pozitivní sexuální výchovu mladých lidí. Jedna z možností, jak chránit životy počatých dětí, pokud je matky nechtějí přijmout, jsou babyboxy. Na to navazuje potřeba legislativně dořešit postavení náhradní matky za matku, která své dítě utajeně odložila (tzv. utajené porody). Deseti měsíční lhůta by měla být dostačující pro čekání, zdali biologická matka se ke svému dítěti přihlásí či nikoliv. Poté by měla být dána možnost pro rychlou adopci dítěte. Je zde sice určité úskalí, že odložené dítě se degraduje na věc. Každé dítě by mělo znát svůj původ, své rodiče. Přesto přede všechno, jde o menší zlo v případě odložení dítěte do babyboxu, než rozhodnutí ženy pro potrat.

Zakladatelem babyboxů v ČR je Ludvík Hess a na celém území je jich vybudováno již 58 ks, v nichž bylo již zachráněno cca 96 dětí.

5.2 Ve společnosti

Na začátku roku 2014 proběhla zpráva po celém světě, že zákonodárci Belgie schválili většinou eutanazii pro nevléčitelné nemocné děti bez omezení, a to jako první na světě. Každodenně se můžeme setkat i prostřednictvím médií se stovkami tisíc umírajících lidí. Současná medicína dokáže mírnit bolesti umírajících, pro které se stala bolest nesnesitelná zvláště v posledních chvílích života. Člověk by v těchto těžkých okamžicích neměl zůstat sám, za každých okolností by měla společnost dbát na to, aby člověku byla zachována lidská důstojnost. Paliativní péče o nevléčitelně nemocné pomáhá účinně umírajícím. Společnost, která podporuje legalizaci eutanazie, rezignovala na péči, lásku, oběť a odpovědnost. Takovým přístupem bere naději a buduje nicotu. Každá společnost, která legalizuje eutanazii, nemá dlouhého trvání a hubí sama sebe.

Země, v nichž je povolena aktivní eutanazie

- Belgie od roku 2012
- Lucembursko od roku 2009
- Nizozemsko od roku 2001
- Švýcarsko jako jediná země, kde umírajícímu může pomoci beztrestně lékař i laik (tzv. asistovaná sebevražda)

- USA – na federální úrovni je eutanazie nelegální, ale národními zákony je povolena ve státech Oregon od roku 1994, Washington od roku 2008 a Vermont od roku 2013

Země umožňující pasivní eutanazii jsou Dánsko, Finsko, Francie, Indie, Irsko, Itálie, Kolumbie, Mexiko a Německo. Nutno dodat, že zde existuje řada kritiků eutanazie z církví a dalších subjektů náboženských společností.

Důsledky nehod v silniční, železniční, vodní a letecké dopravě

Co se týče hodnocení bezpečnosti provozu jednotlivých druhů doprav, můžeme vyhodnotit i ze statistických údajů – viz přílohy č. 4 až 7 této diplomové, že nejbezpečnějším druhem dopravy je doprava letecká, pak následuje železniční a až na třetím místě je doprava silniční. V podmínkách ČR je vodní doprava kapacitně omezená, méně používaná, a to vzhledem k nízké přepravě cestujících a ne příliš vhodným podmínkám (nízká splavnost vodních toků) pro tento druh dopravy. Nejvíce používanou dopravou občany v ČR je silniční a denní provoz této dopravy má i ty nejtěžší dopady na životech, zdraví, majetku osob a životním prostředí.

Silniční doprava

Počet usmrcených osob při autonehodách v ČR od roku 2000 do roku 2012 bylo celkem 14945 osob. Do tohoto počtu usmrcených jsou zahrnuty všechny osoby, které zemřely následkem nehody okamžitě nebo do 30 dnů po nehodě. Počet těžce zraněných do 24 hodin za stejně sledované období činí 55233 osob, lehce zraněných 337087 osob.⁷⁵ Celkový počet nehod v silniční dopravě zaviněných pod vlivem alkoholu za sledované období od roku 2000 do roku 2012 činil 95825. Počínaje rokem 2006, kdy novelou zákona o silničním provozu bylo zavedeno bodové hodnocení, dále jednání řidiče motorového vozidla, který řídí vozidlo ve stavu vylučující způsobilost k řízení vozidla posuzováno jako trestní čin, se zásadně snížil celkový počet nehod zaviněných pod vlivem alkoholu oproti roku 2000 o 3 až 4 tisíce. Toto legislativní opatření přineslo pozitivum v menším počtu autonehod pod vlivem alkoholu, ale hlavně i v počtu usmrcených a zraněných. Např. v roce 2000 zemřelo v silniční

⁷⁵ Příloha č. 4 diplomové práce

dopravě při nehodách zaviněných pod vlivem alkoholu celkem 126 osob (do 30 dnů po nehodě), ale v roce 2012 jich zemřelo 50 osob, počet těžce zraněných (do 24 hod po nehodě) v roce 2000 činil 824 osob, ale v roce 2012 jich bylo těžce zraněno 317 osob.⁷⁶

Zajímavé je i sledování řidičů motorových vozidel v posledních letech, u kterých bylo policií ČR zjištěno při řízení motorových vozidel požití alkoholu nebo jiných návykových látek. V této práci jsem se mimo jiné zabýval přehledem zadržení řidičského průkazu v časovém období let 2007 až 2012 v územním obvodu okresu Jeseník, který má cca 43tisíc obyvatel a z toho počtu cca 24tisíc řidičů motorových vozidel. Je alarmující, že v této sledované oblasti do roku 2008 hlavním důvodem zadržení řidičského průkazu bylo řízení motorového vozidla pod vlivem alkoholu, od roku 2008 až po rok 2012 se v silničním provozu převažuje důvod k zadržení řidičského průkazu řízení motorového vozidla pod vlivem návykové látky. Např. v roce 2011 statistika zadržených řidičských průkazů v okrese Jeseník vykazuje celkem 50 ks zadržených řidičských průkazů z důvodu řízení motorového vozidla pod vlivem alkoholu, ale mnohem více – 75 ks zadržení řidičských průkazů – z důvodu řízení motorových vozidel pod vlivem návykových látek.⁷⁷ Není proto divů, že současná vláda ČR na základě tohoto fenoménu (řízení motorového vozidla pod vlivem návykové látky) schválila nařízení, kterým se výrazně zjednoduší postup odhalování případného spáchání přestupku řízení pod vlivem návykové látky a jeho dokazování v přestupkovém nebo trestním řízení. Dosavadní postup pro posouzení řidiče, zda byl či nebyl pod vlivem návykové látky, byl značně časově a finančně náročný. Ovlivnění řidiče návykovou látkou vyžadovalo zpracovat vždy dva znalecké posudky – jeden z oboru toxikologie (prokázání přítomnosti návykových látek v krvi) a druhý z oboru psychiatrie (prokázání způsobu ovlivnění řidiče návykovou látkou). Bohužel odpovědnost za přestupek dle právních předpisů musí být prokázána do jednoho roku od spáchání přestupku, ale v praxi docházelo následkem zdlouhavého a finančně náročného procesu k zániku odpovědnosti za přestupek a pachatel se takto mohl vyhnout zákonem stanoveného trestu (finanční pokutě a sankci spočívající v zákazu řízení motorových vozidel). Podle schváleného nového

⁷⁶ Příloha č. 5 diplomové práce

⁷⁷ Příloha č. 8 diplomové práce

právního předpisu postačí k prokázání ovlivnění řidiče návykovou látkou, budou-li v jeho krvi zjištěny návykové látky v nadlimitním množství. Obecně platí, že řidič nesmí řídit vozidlo pod vlivem návykové látky. Právě nařízením vlády jsou stanoveny limitní hodnoty návykových látek pro účely správního přestupkového řízení. Jde o nejnižší hodnoty, u nichž lze s jistotou prokázat konzumaci návykové látky. Dalším přínosem tohoto nařízení, kromě zefektivnění řízení a uznání vinným daného pachatele, je příspěvek ke zvýšení bezpečnosti silničního provozu a snížení nákladů i administrativní zátěže úředníků příslušných přestupkových orgánů.

Pomoc pozůstalým a poškozeným autonehodami

Kromě státních institucí, pojišťoven, veřejných složek existují i občanská sdružení, která se snaží pomoci obětem a poškozeným následkem dopravních nehod. České sdružení obětí dopravních nehod je občanské sdružení (spolek), které poskytuje bezplatně emociální, psychickou, právní pomoc obětem silničních dopravních nehod. Toto sdružení rovněž úzce spolupracuje s ústředními orgány státní správy a svými návrhy přispívá ke změnám právních předpisů směřujících ke zlepšení právního prostředí podle běžných postupů a standardů v EU a ve vyspělých státech. Dalším partnerem tohoto sdružení kromě jiných je i Evropský svaz obětí dopravních nehod.⁷⁸

⁷⁸ <http://www.csodn.cz/>

6 NÁSTIN MOŽNÝCH VÝCHODISEK Z MORÁLNÍ KRIZE VZTAŽENÝCH K PÁTÉMU PŘIKÁZÁNÍ DESATERA

6.1 Formace dětí a mládeže, zavedení etické výchovy na ZŠ, SŠ a VŠ

Pastorační oblasti a úkoly

V duchu výzvy současného papeže otce Františka obsažené v jeho současné encyklice⁷⁹ je snahou vytvořit živé společenství víry pro děti, mládež, dospělé, rodiny a seniory. Spojnicí mezi všemi členy farnosti by měl být kněz, který bude doprovázet své farníky na jejich cestě víry. Pastorce se bude v roce 2014 soustředit na pastorační mládež, kterou chce farní společenství významně zapojit do života místní církve. Pozornost bude věnována i mši svaté, která by měla být podstatným bodem náboženského života. Mše života je předpokladem mše církve. Jen výchovou k první, vychováme i ke druhé. Bez mše života se nebude slavit ani mše církve tak, aby byla skutečně tím, čím má být, totiž svátostným ztělesněním mše života, která sama roste, aby se kulticky inkarnovala.

Současná situace mládeže

Dnešní mládež je ovlivněna ideologií, kterou vytvářejí masmédiá – jde o ideologii pojatého liberalismu a absolutního relativismu. U dnešní mládeže se vytrácí smysl pro Boha, jsou ovlivněny pluralitou náboženského života. Přitom mládež očekává novou společnost, nové vztahy. Přesto řada mladých lidí nachází Krista jako toho, který jediný může dát člověku pravý život. Mentalita mládeže během 20 let svobody zažívá velkou přeměnu: pohybuje se v mimořádném, emotivním a virtuálním světě; mnohdy ztrácí naději a žije bez budoucnosti – zajímá ji jenom přítomnost; hledá vzory (jen málo je pozitivních vzorů); touží po vztazích, lásce, domově rodině; volný čas věnuje informacím z internetu, televize; své vnitřní napětí vybíjí zvýšenou agresivitou.

⁷⁹ Evangelii Gaudium (radost evangelia)

Z výše uvedených rysů mentality mládeže se snaží církve uplatnit formaci ve víře a nabízí ji doprovázení. Snahou farního společenství je zapojit mládež do života církve. Církve vidí důležitost mládeže ve svém společenství pro evangelizaci současného i budoucího světa. Pro dnešní mladé lidi, odpadlé od víry jako oběti kultury, která je obklopuje a útočí na jejich představivost, bude formování víry vyžadovat nové představy života a Boha skrze prožitek opravdového života ve skutečných společenstvích.

Teologický pohled na pastorační mládeže ve světle apoštolského listu *Novo millennio ineunte*

V tomto dokumentu Jana Pavla II. jsou nastíněné základní pastorační úkoly na počátku nového tisíciletí. Hlavním smyslem tohoto dokumentu je profilace spirituality pro současnou dobu, kterou papež definuje jako spiritualitu společenství. Papež jasně říká, že základem celého našeho života, i veškeré aktivity, má být osoba Ježíše Krista. Konkrétní programové kroky není nutné vymýšlet. Programem je sám Kristus. Tento program se nemění se střídáním období a kultur, je však žádoucí, aby se tento program proměnil v pastorační plány uzpůsobené situacím jednotlivých společenství.

1) Na prvním místě by měla být perspektiva, kterou se ubírá veškerá pastorační činnost: touto perspektivou je svátost.

Hlavní ukazatele svátosti:

- Modlitba, která musí být základním pilířem jakéhokoliv pastoračního programu; oživení prožívání neděle; znovu přiblížit lidem svátost eucharistie a svátost smíření; uvědomit si prvenství Boží milosti; obnovené naslouchání Božímu slovu
- Evangelizace – snaha setkat se s Kristem a hlásat ho druhým (kérygma)
- Vzájemná láska – pastorační plán by měl být založený na „novém přikázání“, které nám dal Ježíš: „Jak jsem já miloval Vás, tak se navzájem milujte i vy.“
Láska je opravdu srdcem církve.

2) Spiritualita společenství je vyjádřena mottem: „*Musíme učinit církev domovem a školou společenství.*“

Tato spiritualita je zaměřená:

- napodobit společenství Boží trojice – vytvářet společenství s bližními, mezi sebou
- schopnost vidět v druhém především to pozitivní
- nést břemena jeden druhého

3) Odvaha hlásat Boží pravdu

Úkolem církve je tedy pomáhat mladému člověku klást si otázky a pomáhat mu na ně nacházet správné odpovědi, ať už je to vhod či nevhod.

Pastorační plán farnosti

Pastorační plán farnosti je vypracován jako vodítko pastorační práce pro účinnou evangelizaci farního společenství, se zaměřením na duchovní oživení a povznesení farnosti. Pastorační plán farnosti vychází z dostupných pramenů (např. z pastoračního plánu schváleného Českou biskupskou konferencí na 45. plenárním zasedání 17. dubna 2002), dále z diecézního pastoračního plánu a místních podmínek. Formace – v rámci pastorační činnosti – se řeší odborným vedením, které je zastřešeno diecézním centrem mládeže (DCM). DCM zajišťuje formační kurzy pro kněze, laiky – animátory společenství. DCM zprostředkovává živý kontakt mezi biskupem a mládeží diecéze. Existují odborně proškolení kaplani pro mládež v jednotlivých děkanátech, kteří jsou pověřeni pastorační péčí pro některá společenství, nebo zvláštní skupinu křesťanů. Kněz hraje důležitou roli v církevní mládežnické práci

Konkrétní pastorační úkoly pro farnost

- pracovat na tom, aby mladý křesťan skutečně prožíval mši takovou, jaká je: jako mysterium víry, kultický vrchol uctívání Boha ve svaté obci těmi, kteří byli Kristovým voláním vyvolení, oslavu vykoupení, anamnézi smrti, která nám dala život, spojení s Pánovým tělem jako stezku osvobození od víry, sílu všedního dne, jednotu církve, zmrtvýchvstání těla, nezrušitelnou blízkost Boha. Nejlépe se mše slaví tam, kde je nejvíce realizovaná víra, naděje a láska, vděčnost srdce,

uctívání Boha nejnaternějším jádrem osoby, přijímáním odpouštějící Boží milosti

- minimálně jednou týdně vést katechezi dětí a mládeže
- min. jednou měsíčně uskutečnit dětskou mši svatou pro rodiny s dětmi a poté i s programem, při kterém vypomůže mládež farního společenství
- častější setkávání kněží s mládeží a věřícími rodinami
- zavést katechezi pro budoucí manželé
- podpora manželských setkání
- formace katechumenů, ministrantů a animátorů společenství
- duchovní informační měsíční zpravodaj o dění ve farnosti a připravovaných duchovních akcích
- pravidelnější návštěva starých, nemocných a umírajících

Služba ve farnosti – východiska a cíle

- upevňovat vědomí sounáležitosti skrze Ježíše Krista, jako základní jednotkou existence každého křesťanského společenství
- vychovat, motivovat a vést k činnosti a službě ostatním bez nároku na hmotnou odměnu
- vyhledat a vyškolit animátory ke službě ve společenství dětí, ministrantů, scholy, mládeže
- zavést farní inzerci věcí a služeb
- být otevřeným společenstvím i pro hledající a členy jiných křesťanských denominací
- zajistit lektorský kurz; pravidelné setkání ministrantů, scholy, farníků
- zapojení mládeže do misijní činnosti církve – aktivní účast na Tříkrálové sbírce pro potřeby charity

Schopnost plnit poslání církve na úrovni farnosti je závislá podstatně na živosti farnosti a souhrnu vnitřních kvalit jejích členů i skupin, a také na její velikosti. Pastorační plán farnosti by měl zahrnovat nabídku společenských aktivit, které podpoří růst farnosti, jako společenství, zvláště mezilidské a mezigenerační vztahy (např. farní pou-

tě, farní dny, tábory a setkání dětí, společenství mladých lidí, rodin; senior kluby). Základem živého společenství je vztah k Bohu a radost z víry každého jedince.

Práce s mládeží je dnes obtížná, problémy jsou velké. Lidé se neshodují v hodnocení toho, co je dobré a co je špatné, co je užitečné a co je škodlivé, co se má zachovat a co se má změnit. Mládež a dospělí se budou samozřejmě v každé době mezi sebou střetávat. Mezi církví dospělých a „mladou církví“ existuje napětí. Církev by měla chápat svou práci s mládeží jako společenskou diakonii. To ve skutečnosti znamená, že její práce s mládeží by měla být svou misijní orientací jak službou mládeži, tak službou společnosti. Církevní práce s mládeží vychází z toho, že mimo společenství neexistuje křesťanský život. Křesťan má sloužit svým bližním v práci i ve volném čase, v umění a ve vědě, v politice i technice. Církevní mládežnická práce se musí tedy zaměřit na takové úkoly, které učí životu ve společenství.

Kněz hraje důležitou roli v církevní mládežnické práci, protože většinou práci rozbíhá a upevňuje. Úkolem dospělých pracovníků (kněží i laiků) je především radit a poskytovat věcný návod mladým vedoucím a skupinám. Laici a kněží přitom spolupůsobí jako partneři. Kněz koná pastorační úkoly, které mu svěřilo příslušné vedení. Jejich cílem je zejména osvětlení duchovní a církevní dimenze života, pomoc mládeži a vedoucím ve víře a jejich uschopnění ke křesťanské službě a k péči o jednotu mezi sebou a církví.⁸⁰

Etická výchova na ZŠ a SŠ⁸¹

Problematika formace dětí a mládeže je velmi složitá. Základní odpovědnost za výchovu dětí mají zejména rodiče. Zavedením etické výchovy na školách má přispět k mravnímu základu hodnot dítěte, na kterém lze v budoucnu stavět. Školy zde nejsou jen pro vzdělání, ale mají i vychovávat. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zařadilo do rámcového programu pro základní vzdělání počínaje 1. září 2010 nový doplňující vzdělávací obor *Etická výchova*. Tento doplňující vzdělávací obor tvoří následující témata:

⁸⁰ Srov. KAPLÁNEK, M.: *Pastorace mládeže*. Praha: Saleziánská provincie, 1999, s. 105 – 125

⁸¹ <http://www.msmt.cz/ministerstvo/msmt-vydalo-doplnujici-vzdelavaci-obor-eticka-vychova?highlightWords=eticka%20A1+v%20Bdchova>

1. Mezilidské vztahy a komunikace.
2. Důstojnost lidské osoby. Pozitivní hodnocení sebe.
3. Pozitivní hodnocení druhých.
4. Kreativita a iniciativa. Řešení problémů a úkolů. Přijetí vlastního a společného rozhodnutí.
5. Komunikace citů.
6. Interpersonální a sociální empatie.
7. Asertivita. Zvládnutí agresivity a soutěživosti. Sebeovládání. Řešení konfliktů.
8. Reálné a zobrazené vzory.
9. Prosociální chování v osobních vztazích. Pomoc, darování, dělení se, spolupráce, přátelství.
10. Prosociální chování ve veřejném životě. Solidarita a sociální problémy.

Na výše uvedená témata navazuje šest dalších aplikačních témat:

- Etické hodnoty
- Sexuální zdraví
- Rodinný život
- Duchovní rozměr člověka
- Ekonomické hodnoty
- Ochrana přírody a životního prostředí
- Hledání pravdy a dobra jako součást přirozenosti člověka

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání sice implementoval mimo jiné etickou výchovu a finanční gramotnost, ale jedná se pouze o nabídku, nikoli povinnost. Průřezová témata etické výchovy se zdají vhodná, bude však záležet na konkrétním učiteli, jaké formy zvolí, aby své žáky či studenty oslovil, sám byl osobností a příkladem hodným k následování a žití. Zvolená průřezová témata by měla prostupovat co největším počtem vyučovacích předmětů, plnohodnotným životem školy, ale též i mimo ni. Pro každou společnost jsou etické hodnoty nezbytné. Není divu, že spousta evropských zemí se rozhodla zavést etickou výchovu do vzdělávacích systémů

či do rámcového vzdělávacího programu ve školské soustavě. Cílem etické výchovy by mělo být nejen pozitivní ovlivnění postojů, norem a pravidel, ale rovněž schopnost komunikace a řešení kreativním způsobem sociálních problémů.

MŠMT se ve spolupráci s Akreditační komisí připravilo podklady pro zařazení etické výchovy i do vysokoškolského vzdělávání. Můžeme říci, že již v této době jsme svědky zavedení etické výchovy jako akreditovaného vyučovacího předmětu na fakultách připravujících učitele.

Podle Prof. PhDr. Vladimíra Smékala, CSc. z centra občanského vzdělávání Masarykovy univerzity v Brně může být etická výchova cestou k obnově občanské kultury dětí a mládeže. Základní cíle etické výchovy spatřuje v následujících krocích:

- znalost a přijetí zlatého pravidla mravnosti jako směrnice prožívání a jednání
- uplatňování empatie ve vztazích k druhým lidem
- prosociální orientace – zaujímání sociální perspektivy
- respekt k zásadám dobrého soužití s lidmi
- citlivé svědomí

Dnešní postmoderní společnost by si měla častěji připomínat historické momenty a hlavní příčiny rozkladu a pádu např. římské civilizace. Edward Gibbon jeden z největších světových historiků v 18. století uvádí pět hlavních příčin, proč padla římská civilizace:

- Zhroucení rodinné struktury
- Oslabení smyslu pro osobní zodpovědnost
- Nadměrné daně, striktní řízení a vládní intervence
- Vyhledávání takových zábav, které se stávaly stále více hédonistickými, násilnými a nemorálními
- Úpadek náboženství

Při výuce etické výchovy na školách by se měli žáci či studenti seznámit se základními principy etiky, kterými jsou:

- **Princip lidské důstojnosti.** Základem sociální podstaty je důstojnost lidské osoby. Podle pastorální konstituce *Gaudium et spes*⁸² je nejvyšším dů-

⁸² Srov. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s.175 - 265

vodem lidské důstojnosti povolání člověka ke společenství s Bohem. Papež Jan Pavel II. hovoří o lidské důstojnosti ve vztahu ke společenskému systému a k práci toto: „Lidská důstojnost je jediným pevným základem společenského systému, který je schopen dát správný směr mezilidským vztahům. Chceme-li, aby práce byla ke skutečnému užítku lidí, a nikoli novou formou otroctví, je třeba změnit priority světového ekonomického řádu“.

- **Princip solidarity.** Žijeme ve světě či společnosti, která trpí nedostatkem solidarity. Tvoříme jednu lidskou rodinu a měli bychom podporovat práva a rozvoj všech lidí. Bohatší národy by měly soucítit s těmi chudými. Základním předpokladem solidarity je zdravé svědomí. Člověk by měl milovat dobro a vyhýbat se zlu.
- **Princip subsidiarity.** Solidarita a subsidiarita jsou nejdůležitějšími pilíři lidské společnosti. Princip subsidiarity spočívá v tom, že stát a společnost mají občanům a společenstvím poskytovat podporu a pomoc, ale ponechat jim svobodu. Stát by neměl zasahovat do záležitostí rodinného života, do práva rodičů na výchovu dětí, do záležitostí církve apod.
- **Princip obecného blaha.** Obecné blaho lze definovat ve smyslu II. Vatikánského koncilu jako souhrn podmínek společenského života, v nichž mohou jednotlivci, rodiny a sdružení plněji a snadněji dosáhnout dokonalosti.⁸³ Péče o obecné blaho je zejména úkolem státu, ale i církve. Pro zajištění obecného blaha musí stát zajistit podmínky, kterými jsou např. mír, právní řád, sociální jistota, zaměstnanost, umět se postarat o chudé a slabé.
- **Ostatní principy.** Dalšími principy jsou princip soukromého vlastnictví, princip zachování životního prostředí, princip spoluúčasti a spolurozhodování, princip svobody a princip věcných znalostí.⁸⁴

⁸³ Tamtéž: s. 243 – 244

⁸⁴ Srov. MARTINEK, C.: *Cesta solidarity*. Svitavy, TRINITAS, 1998, s. 148 – 161

6.2 Zapojení věřících do politického života, zákonodárné, výkonné moci a samosprávy

Kongregace pro nauku víry zveřejnila instrukci o chování katolíků v politickém životě. Tato instrukce se obrací nejen na biskupy katolické církve, ale především na katolické politiky a všechny věřící laiky, kteří jsou povoláni k účasti na politickém životě v demokratickém zřízení společnosti. Církev ve svých řadách uctívá světce, kteří sloužili Bohu a svým působením v politických úřadech vydali pozitivní svědectví. Svatý Tomáš More je uctíván a považován za patrona představitelů vlád a politiků. Neváhal svědčit o nezcizitelnosti důstojnosti svědomí až mučednickou smrtí. I přes různé psychologické nátlaky, kterým byl vystaven, odmítl jakýkoliv kompromis. Svým postojem dal najevo, že člověk při svém povolání ve veřejné službě, se nesmí odloučit od morálky.

Na utváření veřejných záležitosti v demokratické společnosti mají mít podíl křesťané i nekřesťané. Každý občan může přispět svým hlasem k volbě zákonodárců a vládních činitelů. Svými postoji mohou být občané nápomoci k vytvoření takových politických postojů a zákonných rozhodnutí, která mohou co nejlépe posloužit obecnému blahu. Základní učení II. Vatikánského koncilu vybízí laiky k účasti na politickém životě v rovině hospodářské, sociální, zákonodárné, správní a kulturní

Principy katolického učení o laicitě a pluralismu

Podle tohoto učení není žádnému věřícímu dovoleno se odvolávat v politickém životě na princip pluralismu a autonomie laiků, dávat přednost takovým řešením, která kompromitují, respektive oslabují ochranu základních etických postulátů, které mají sloužit obecnému blahu společnosti. Nejde při tom o konfesní hodnoty. Etické požadavky vycházejí z lidské přirozenosti a patří k přirozenému mravnímu zákonu. Katolická církev akceptuje a uznává takovou laicitu, kterou se rozumí autonomie občanské a politické sféry vůči náboženské a církevní – ale nikoli vůči morální sféře - hodnotou, která patří k vymoženostem civilizace. Nelze zaměňovat náboženskou

a politickou sféru, stáli bychom před velkým nebezpečím a ve skutečnosti by mohlo dojít k potlačení svobody a omezení jiných nezadatelných lidských práv.⁸⁵

Opatření proti zneužití moci

Evropa po delším historickém procesu hledání došla k šesti základním opatřením proti zneužití moci. Tato opatření tvoří jádro státu s právní a sociální demokracií.

- Podvázání moci ústavou a zákony. Filozofové Platón a Aristoteles založili vládu zákonů místo vlády svévole. Aristoteles rozvinul vládu rozlišením zákona a ústavy.
- Rozdělení moci smíšenou ústavou nebo oddělení tří druhů moci. Jedná se o moc zákonodárnou, výkonnou a soudní, čímž se předchází mocenskému monopolu.
- Omezení moci nedotknutelnými základními právy. Ve své podstatě existují nedotknutelná základní práva v samotné lidské přirozenosti. Všeobecná deklarace lidských práv byla proklamována OSN již v roce 1948 a tato práva jsou obsažena v moderních ústavách vyspělých společností. II. Vatikánský koncil tato práva rovněž implementoval do učení církve.
- Uměřenost moci na základě principu přiměřenosti. Podle tohoto opatření smí stát a každý nositel moci nasadit pouze prostředky přiměřené legitimnímu účelu.
- Podíl na moci těch, kdo jí jsou podrobeni. Jde o všeobecné hlasovací právo všech dospělých občanů.
- Vyrovnaní moci zmírněním rozdílného podílu na moci. Smyslem tohoto opatření je zmírnění rozdílného podílu na moci, který vyvstává mezi silnými a slabými jednotlivci, a též skupinami.

Žijeme ve světě, kdy je lidstvo ohroženo střetem civilizací. Spíše než světové války nás ohrožují konflikty náboženské. Pokud nebude mír mezi náboženstvími, nebude ani mír mezi civilizacemi. Dnešní pluralitní společnost by měla stavět na světovém étosu, není to náhražka za Tóru, Horská kázání apod. Pod tímto pojmem – světo-

⁸⁵ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *INSTRUKCE K NĚKTERÝM OTÁZKÁM OHLÉDNĚ PŮSOBNÍ A CHOVÁNÍ KATOLÍKŮ V POLITICKÉM ŽIVOTĚ*. Praha: Sekretariát ČBK, 2003, s. 1 – 9

vý étos – je třeba vnímat minimum společenských humánních hodnot, měřítek a základních postojů. Je třeba hledat univerzalitu jako je smysl pro pravdu a spravedlnost, prosazovat lidskost neboli Zlaté pravidlo. S tímto Zlatým pravidlem lidskosti se můžeme setkat ve všech náboženských a etických tradicích, viz následující příklady:

- Konfucius (551 – 489 let př. Kr.): „*Co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň ty jim.*“
- Rabbi Hilel (60 let př. Kr.): „*Nečiň jiným, co nechceš, aby činili tobě.*“
- Ježíš z Nazareta: „*Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak ve všem jedněte s nimi.*“ (Srov. Mt 7, 12; Lk 6, 31)
- Islám: „*Nikdo z vás není věřící, pokud nepřeje svému bratru to, co si přeje sám.*“
- Hinduismus: „*Neměli bychom se vůči jiným chovat způsobem, který je pro nás samé nepříjemný; v tom je podstata mravnosti.*“⁸⁶

Podle M. Gándhího existuje v dnešní společnosti sedm moderních sociálních hříchů:

- Politika bez principů
- Podnikání bez morálky
- Bohatství bez práce
- Výchova bez charakteru
- Věda bez lidskosti
- Požitek bez svědomí
- Náboženství bez sebekázně

Shrnutí

V postavení občana ve státě můžeme spatřovat ideu sociálních rolí. Stát zastává roli otce tím, že uplatňuje svou autoritu vůči občanovi. Dále pečuje o lidská práva, o obecné dobro, které by mělo převažovat nad soukromým. Občan má i vůči státu povinnosti. Jsou případy, že stát svými opatřeními může omezit práva občana jako je např. boj proti kriminalitě.

⁸⁶ Srov. KÜNG, H.: *SVĚTOVÝ ÉTOS*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2000, s. 75 – 129

Občan uplatňuje roli bratra vůči jiným občanům prostřednictvím mezilidských vztahů, které by měly být rozvíjené v duchu tolerance, nikoliv diskriminace. Role syna vůči státu je daná vztahem občana k státu, který může být i projevem občanské neposlušnosti, pokud např. stát žádá věci, které odporují Božímu zákonu, anebo lidské přirozenosti. Podílení se občana na správě věcí veřejných je darem, ale i závazkem.⁸⁷

6.3 Služba kaplanů u armády, ve vězeňské službě, ve zdravotnictví

Službu kaplanů v armádě, ve vězenství a ve zdravotnictví můžeme pojímat jako duchovní pomoc ve veřejných službách.

Armádní duchovní služba

V evropských a amerických zemích je běžné a standardní poskytovat ve službách ozbrojených sil duchovní služby. Ústavou ČSFR od roku 1990 a následně ústavou ČR od roku 1993 došlo k uznání ústavní záruky svobody vyznání i v armádě. Tato svoboda vyznání je běžná u všech členských států NATO. Čtyřicetiletá represe svobody vyznání v Československé socialistické armádě napáchala spousty nespravedlnosti, ponižované lidské důstojnosti, bezpráví.

Specializovaná armádní duchovní služba byla v ČR zřízena od roku 1998. Jednotlivé církve doporučily do služebního poměru své duchovní, kteří prokázali požadované schopnosti tuto službu přijmout a vykonávat v plném rozsahu a ve služebním poměru. Základem pro tuto službu byly smlouvy mezi Ekumenickou radou Církve (ERC) a Českou biskupskou konferencí (ČBK) o podmínkách vzniku a působení duchovní služby v resortu ministerstva obrany a dohoda o spolupráci mezi Ministerstvem obrany ČR, ECR v ČR a ČBK o duchovní službě v resortu ministerstva obrany. Než tyto dohody vznikly, předcházelo tomu dvouleté působení duchovních v armádě na základě předcházející ústní dohody mezi představiteli resortu a představiteli církví. Cílem předběžného působení vojenských duchovních v Armádě ČR (AČR), která byla

⁸⁷ Srov. SKOBLÍK, J. *Morálka v dialogu*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2006, s. 110 – 111

v minulosti silně ateizovaná, najít takovou formu duchovní služby, která bude přijatelná pro obě strany.

Od roku 1996 do roku 1998 působili tři vojenští duchovní v českém kontingentu mise IFOR a SFOR. Postupně byly hledány principy pro službu vojenských duchovních, které byly postupně implementovány v dohodách o duchovní službě v AČR. Hlavními principy jsou:

1. Zásadní ekumenicita – každý vojenský kaplan je do této služby vyslán společně ČBK a ERC jako společný zástupce všech církví.
2. Časová ohraničenost působení vojenského kaplana (zpravidla 4 roky)
3. Primární nemisijnost – pouze jako služba pro věřící vojáky.
4. Postupnost budování struktury duchovní služby (každý rok vstupují vojenští kaplani do AČR v počtu cca 3 kaplanů).
5. Alternativní vnímání ve vztahu k vojenským psychologům.
6. Zřeknutí se práva nosit a používat osobní zbraň.
7. Přímá podřízenost veliteli.
8. Stejné podmínky s ostatními důstojníky.
9. Respektování kněžského tajemství.

Hlavní kaplan stojí v čele duchovní služby AČR a je rovněž společně navrhován ERC a ČBK k jmenování ministrem obrany ČR. K hlavní náplni práce vojenských kaplanů je pečovat o lidský rozměr života a služby všech lidí, kteří pracují ve vojenském prostředí. V neposlední řadě patří k této náplni péče o věřící vojáky základní služby (v nedávné minulosti) a vojáky z povolání.⁸⁸

Vězeňská duchovní péče

Tato služba ve srovnání s vojenskou duchovní péčí má rozsáhlejší předpoklady. Někteří vězeňští kaplani mají osobní zkušenosti s vězenstvím z dob nedávno minulých, mnozí z nich byli vězněni ještě v 80. letech a dobře znají místní podmínky ve vězeních, kde vykonávali svůj trest odnětí svobody. K evropské kulturní tradici patří to, že církve jsou nápomocné při resocializačním procesu ve vězenství.

⁸⁸ RAJMUD, J. *Stát a církev v ČR*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 133 – 137

Vztah mezi vězeňskou správou a církvemi je upraven dohodou o duchovní službě. Smluvními stranami jsou Vězeňské služby ČR, ERC a ČBK. V roce 1994 byla uzavřena Dohoda o duchovní službě a v roce 1999 Dohoda o duchovní péči.

Klasifikovaný a schválený duchovní je oprávněn poskytovat duchovní službu a je k této službě pověřen příslušnou církví a s tímto pověřením musí souhlasit ředitel věznice. Tito vězeňští kaplani pověřeni vězeňskou duchovní péčí konají duchovní službu nejen vězňům, ale i vězeňskému personálu, rodinám vězňů a obětem trestné činnosti.⁸⁹

Duchovní péče v nemocnicích, sociálních ústavech, v hospicích

Nahlédnout do tajemství utrpení nám poskytuje Apoštolský list Jana Pavla II. o křesťanském smyslu lidského utrpení ze dne 11. února 1984. Jan Pavel II. zdůrazňuje, že utrpení se týká lidí všech vrstev. Vybízí církve, aby usilovala o setkání s člověkem obtíženým bolestí. Lidská bolest totiž vzbuzuje soucit, ale také působí úctu a svým způsobem nahání strach: skrývá se v ní totiž tajemná síla. Písmo svaté na mnoha místech vypráví o lidském utrpení, ať už duchovním, duševním nebo fyzickém. Podobenství o milosrdném Samaritánovi (srov. Lk 10, 29 – 37) patří k evangeliu o utrpení. Na něm vidíme příklad či vztah, jaký každý z nás má mít vůči trpícímu. Milosrdným Samaritánem je každý člověk, který je vnímavý k utrpení bližního, je to tedy ten, kdo přichází na pomoc trpícímu a činí vše, co je v jeho silách, aby pomohl. Zde je vyjádřen klíčový bod křesťanské nauky o člověku: člověk může sám sebe plně nalézt jen v opravdovém darování sebe samého. Můžeme tedy říci, že evangelijní podobenství o milosrdném Samaritánovi se stalo jednou z hlavních součástí mravní kultury a vůbec celé lidské civilizace.⁹⁰

Být nablízku trpícímu je největším úkolem nemocničního kaplana. Duchovní péče v nemocnicích, sociálních ústavech je ústavním pořádkem ČR připouštěná. V zařízeních, která jsou ve vlastnictví církevních institucí, tato duchovní péče je poskytována. Dosud nebyly vydány příslušné právní předpisy, kterými by byl upraven nárok na duchovní péči pacienta v nemocnicích či sociálních ústavech. I přesto jsou

⁸⁹ Tamtéž: s. 138 – 144

⁹⁰ JAN PAVEL II. *SALVIFICI DOLORIS*. Praha: Zvon, 1995, ISBN 80-7113-151-2

duchovní úkony duchovní služby připouštěny ad hoc, ale vždy záleží na souhlasu ředitele daného zařízení.

Hospicová péče

Nejdříve bude vhodné vysvětlit pojmy, co je to hospic, a co vlastně znamená hospicová péče.

Hospic: z anglického hospic = útulek, útočiště. Ve středověku byl tento termín používán pro tzv. domy odpočinku, později jako zařízení pro umírající. První zařízení v ČR bylo otevřeno v Babicích v roce 1992. Hospicové hnutí bylo založeno v roce 1993 lékařkou MUDr. Marií Svatošovou pod názvem *Ecce homo*. Hospicovou péčí se rozumí péče o umírající, která má tři formy – lůžkové zařízení, stacionář, stacionář a domácí prostředí.⁹¹

Zakladatelem hospicové a paliativní péče je Cecily Saundersová, která pochopila, že umírající lidé potřebují více než tlumení bolesti, že jejich utrpení je v rovině tělesné, psychické, sociální a spirituální. Umírající potřebují prostor, aby zůstali sami sebou.⁹²

Filozofickým opakem eutanazie je eubiosie. Eubiosí se rozumí dobrý život – osvobození od bolesti a lidská důstojnost nemocných až po přirozený odchod ze života. K lidské důstojnosti rovněž patří právo nemocného zemřít v domácím prostředí. V praxi je i realizována domácí hospicová péče, ale v ČR v současnosti se tento druh péče příliš nerozvíjí a to z důvodu nedostatku finančních prostředků od státu či jiných subjektů. Primární povinností je zejména pomoc tohoto zařízení v důstojném umírání, pokud možno bez nadměrného utrpení. Léčba se zaměřuje na zmírnění bolesti a zkvalitnění závěru lidského života.⁹³

Hlavní rozdíly mezi hospicem a zdravotnickým zařízením LDN

Hospic kromě zdravotní péče nabízí nemocnému širší spektrum služeb – péči sociální a duchovní. Péče v hospici není zaměřená jen na nemocné tělo, nýbrž na celého člověka. Další rozdíl je v samostatných pacientech. Pacienti v hospicích jsou ti, u kterých byla ukončená aktivní léčba a probíhá léčba paliativní, nemoc u nich tak

⁹¹ Srov. PTÁČEK, R., BARTŮNĚK, P. a kol. *Eutanazie – pro a proti*. Praha: Tiskárna PROTISK s.r.o., 2012, s. 238

⁹² Tamtéž: s. 155

⁹³ Tamtéž: s. 133

postoupila, že je přímo ohrožuje na životě. Jinými slovy řečeno – tito pacienti umírají. Nezanedbatelný rozdíl spočívá v tom, že hospic se soustředí i na práci s příbuznými pacientů, kterým nabízí sociální a duchovní podporu nejen v průběhu hospitalizace pacienta, ale též po jeho úmrtí.

Hospicová péče je několika typů. Existují lůžkové hospice a domácí hospicová péče. Hospicovou péči provádějí lékaři, sestra, ošetřovatelé, duchovní a sociální pracovníci. Podle provedeného průzkumu si většina pacientů starších 50 let přeje zemřít doma, ne vždy se daří přesvědčit příbuzné, respektive to domácí prostředí z prostorových důvodů neumožňuje.

V současnosti se nacházejí lůžkové hospice ve všech krajích ČR, nedostatkem zůstává hospicová domácí péče.

Současná kultura nemá dostatečné pochopení pro staré lidi a jejich problémy. Povinnost péče o přestárlé či nemocné lidi mnohdy pocítují rodinní příslušníci jako břemeno, kterého se snaží zbavit.

Paliativní péče by měla být základním standardem současné společnosti, jako i prostředek, který předchází či vylučuje eutanazii.⁹⁴

⁹⁴ Srov. Katolický týdeník č. 38/2013, *Příloha – HOSPICOVÁ PÉČE*

Závěr

Žijeme v zemi, o které se často hovoří jako o zemi silně ateistické. V prostoru, kde byl propagován ateismus, nyní nastává příklon k iracionalitě všech druhů. Objevuje se náboženský pluralismus a náboženství bez Boha. Nálada ve společnosti vůči organizovanému náboženství je nepříznivá, projevuje se nedůvěra v něj, především nedůvěra k tradičním církvím. V dnešní společnosti představuje katolická církev kognitivní menšinu. Křesťanské církve byly v Evropě uznávanou součástí společnosti. Dnes je žádoucí, aby církve o to více usilovala být svátostí neboli znamením uprostřed lidské společnosti. Křesťané v této době jsou pro svou víru vysmívání, a i přesto zastávají svou pravdu a tuto pravdu svým životem hlásají, ať je to vhod či nevhod.

Aby církev neztratila svůj význam ve světě, je nutná potřeba vnitřní obnovy církve, zkvalitnění života křesťanů podle Kristova evangelia. Dnešní pastorec církve se odvíjí v podmínkách pluralitní společnosti. Také i křesťanský život se bude muset odvíjet v určité pluralitě forem směřující k jednomu cíli, kterým je jeden Bůh v Trojici. Křesťanství je zde na zemi z vůle Krista. Úkolem každého křesťana je být živým svědkem a hlasatelem evangelia. Pastorální konstituce *Gaudium et spes*⁹⁵ jasně ukazuje cestu víry člověka, včetně jeho zájmu o svět.⁹⁶

Současný papež František vybízí věřící ve své exhortaci *Evangelii gaudium*⁹⁷, aby vstoupili do řeky radosti. Církev nemá být uzavřená pouze do svých struktur, norem, které z nás dělají soudce, do svých zvyků, v kterých se cítíme klidně, ale ti, co jsou mimo nás, hladoví. Papež František téměř v celé této exhortaci vybízí církve, aby byla církví pro druhé, církví, která přijímá hříšníka a neodsuzuje ho. Církev by se měla stát otcovským domem pro každého. Také vybízí k nové evangelizaci, k inkulturaci evangelia mimoevropským kulturám. Připomíná, že lidská bytost jako taková je posvátná a odsuzuje zločiny, mezi které i mimo jiné řadí potraty. Vyzývá jednotlivce i národy, aby se postarali o své bratry, mezi které zahrnuje migranty z různých zemí.

⁹⁵ Srov. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 175 – 265

⁹⁶ Srov. OPATRŇY, A. *Pastorec v postmoderní společnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 29 – 36

⁹⁷ PAPEŽ FRANTIŠEK. *EVANGELII GAUDIUM, Radost evangelia*. Praha 1: nakladatelství PAULÍNKY, 2014, ISBN 978-80-7450-118-0

Musíme mít na mysli, že pro sekulární společnost se morálka stává mnohdy kamenem úrazu. Křesťanská morálka je často vytěšňována z veřejného života pod záminkou, že se jedná o svobodu jednotlivce (např. potraty, eutanazie). Ale z pohledu křesťana se morálka stává ztělesněním úcty k člověku. Tato morálka odmítá zločiny, jako jsou potraty, eutanazie a další.

Smyslem této práce bylo poukázat na některé nové problémy, s nimiž je morálka konfrontována: na postmoderní společnost, na globalizaci ekonomiky, upadající osobní komunikaci, nebezpečí hédonistické a konzumní společnosti, nedodržování pravidel silničního provozu. Závěrem této práce jsou nastíněna některá možná východiska z morální krize v nynější postmoderní společnosti. Ukazuje se, že prostor pro konkrétní prevenci morální krize může být například ve formaci dětí a mládeže, zavedení etické výchovy na ZŠ, SŠ a VŠ; v zapojení věřících do politického života, zákonodárné, výkonné moci a samosprávy a služba kaplanů u armády, ve vězeňské službě, ve zdravotnictví.

Přestože je možné ovlivnit vnímání úcty k životu skrze vnější působení, vzdělání, legislativu a službu církve, je posláním každého konkrétního člověka, aby přijal svůj díl zodpovědnosti za svůj život, své chování, své vnímání světa i sebe sama, aby žil a naplňoval úctu k životu, člověku a Bohu.

Použitá literatura

PRAMENY

Bible. Písmo svaté Starého i Nového zákona. Český ekumenický překlad včetně deuterokanonických knih, Praha: Česká biblická společnost, 2008, ISBN 978-80-85810-80-6

BENEDIKT XVI. *ENCYKLIKA CARITAS IN VERITATE, Láska v pravdě.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, ISBN 978-80-7195-414-9

BENEDIKT XVI. *ENCYKLIKA DEUS CARITAS EST.* Praha: Nakladatelství PAULINKY, 2006, ISBN 80-86949-03-6

Dokumenty II. Vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, ISBN 80-7292-467-9

Kompendium sociální nauky Církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, ISBN 978-80-7195-014-1

JAN PAVEL II. *KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE.* Praha: Zvon, 1995, ISBN 80-7113-132-6

JAN PAVEL II. *SALVIFICI DOLORIS.* Praha: Zvon, 1995, ISBN 80-7113-151-2

Papežská biblická komise. *BIBLE A MORÁLKA.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, ISBN 978-80-7195-367-8

JAN PAVEL II. *ENCYKLIKA EVANGELIUM VITAE.* Praha: ZVON, 1995, ISBN 80-7113-139-3

Jeruzalémská Bible. Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou. Praha: Krystal OP, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, ISBN 978-80-7195-489-7, ISBN 978-80-87183-17-5

KONGREGACE PRO KLÉRUS. *VŠEOBECNÉ DIREKTORIUM PRO KATECHIZACI*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998, pro vnitřní potřebu

KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *INSTRUKCE K NĚKTERÝM OTÁZKÁM OHLEDNĚ PŮSOBENÍ A CHOVÁNÍ KATOLÍKŮ V POLITICKÉM ŽIVOTĚ*. Praha: Sekretariát ČBK, 2003, pro vnitřní potřebu

KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Deklarace o eutanazii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, ISBN 978-80-7195-334-0

KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *DONUM VITAE*. Brno: HIPOKRATES, 2007, ISBN 978-80-903949-0-2

PAPEŽ FRANTIŠEK. *EVANGELII GAUDIUM, Radost evangelia*. Praha 1: nakladatelství PAULÍNKY, 2014, ISBN 978-80-7450-118-0

LITERATURA

ANZENBACHER, A. *ETIKA, Úvod do etiky*. Praha: ZVON, 1994, ISBN 80-7113-111-3

ALBERICH, E. DŘÍMAL, L. *KATECETIKA*. PRAHA: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-382-6

BUŠTA, P.; KNĚŽÍNEK, J.; SIEDL A. *ZÁKON O SILNIČNÍM PROVOZU s komentářem*. Praha: Lenka Buštová-Venice Music Produkcion, 2013, ISBN 978-80-904270-3-7

BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta, 2004., ISBN 80-204-1195-X

FENYK, J.; STRÍŽ, I.; POLÁK, P., aj. *Trestní zákoník a trestní řád – Průvodce trestně právními předpisy a judikaturou, II. Díl.* Praha: Linde, 2010, ISBN 978-7201-803-1

HRDINA, A. *Kanonické právo.* Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2002, ISBN: 80-86432-26-2

HALÍK, T. *Prolínání světů.* Praha: NLN, 2006, ISBN 80 7106 834 9

HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník.* Praha: Portál, 2000, ISBN 978-80-7367-569-1

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník.* Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-535-0

JAN PAVEL II. *KODEX KANONICKÉHO PRÁVA.* Praha: ZVON, 1994, ISBN: 80-7113-082-6

KALINA, K. a kol: *Drogy a drogové závislosti. Mezioborový přístup.* Úřad vlády České republiky, 2003, ISBN 80-86734-05-6

KALINA, K. a kol: *Základy klinické adiktologie.* Grada 2008, ISBN 978-80-1141-0

KAPLÁNEK, M. *Pastorace mládeže.* Praha: Salesiánská provincie, 1999

KELLER, J. *NOVÁ SOCIÁLNÍ RIZIKA a proč se jim nevyhneme.* SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, Praha 2011, ISBN 978-80-7419-059-9

KELLER, J. *Tři sociální světy. Sociální struktura postindustriální společnosti.* SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON), Praha 2010, ISBN 978-80-7419-031-5

KOOYMAN, M. *Terapeutická komunita pro závislé.* In: Nevšímal, P.(ed.). *Terapeutická komunita pro drogově závislé I. Vznik a vývoj.* 2005. Praha, ISBN 80-7106-876-4

KÚNG, H.: *SVĚTOVÝ ÉTOS*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad 2000, ISBN 80-7021-327-2

MARTINEK, C. *Cesta solidaritě*. Svitavy: TRINITAS, 1998, ISBN 80-86036-07-3

MILLEROVÁ, G. *Adiktologické poradenství*. Praha 2011, ISBN 978-807262765-3

MINAŘÍK, J. IN: KALINA, K. a kol 2008. *Základy klinické adiktologie*. Praha. ISBN 978-80-1141-0

Nešpor, K. IN KALINA, K. a kol: *Drogy a drogové závislosti. Mezioborový přístup – I. díl*. Úřad vlády České republiky, 2003, ISBN 80-86734-05-6, 1. vydání

NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník*. Praha: Edice Kalich, 1956

ONDOK, J. *Bioetika*. Svitavy: Trinitas, 1999, 80-86036-24-3

OPATRŇÝ, A. *Pastorace v postmoderní společnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, ISBN 80-7192-557-8

PTÁČEK, R., BARTŮNĚK, P. a kol. *Eutanazie – pro a proti*. Praha: Tiskárna PROTISK s.r.o., 2012, ISBN 978-80-247-4659-3

RADIMECKY In: JANÍKOVÁ B., PISKČKOVÁ, P.: *Učební texty ke kurzu: Úvod do Adiktologie*. Praha 2007:ISBN 978-80-239-9960-0

RAJMUD, J. *Stát a církev v ČR*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, ISBN 80-7192-707-4

ROTTER, H. *Důstojnost lidského života, základní otázky lékařské etiky*. Praha: Vyšehrad, 1999, ISBN 80-7021-302-7

SKOBLÍK, J. *Morálka v dialogu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, ISBN 80-7192-706-6

ŠAMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 2150 s.

TONDRA, F. *Morálna Teológia I: Princípy*. Spišské Podhradie: Nadácia kňazského seminára Jana Vojtaššáka, 1994, ISBN 80-7142-023-9

TONDRA, F. *Morálna Teológia II: Prikázania*. Spišské Podhradie: Nadácia kňazského seminára Jana Vojtaššáka, 2004, ISBN 80-7142-035-2

TEOLOGICKÉ TEXTY, ČASOPIS PRO TEOLOGII A SLUŽBU CÍRKVE. Praha: Královská kolegiátní kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Ročník 4, 6,15, 16, 17.

TĚMINOVÁ, M., In: KALINA. A kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha 2008, ISBN 978-80-1141-0

TRETERA, J. *STÁT A CÍRKVE V ČESKÉ REPUBLICE*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, ISBN 80-7192-707-4

TRTERA, J. *KONFESNÍ PRÁVO A CÍRKEVNÍ PRÁVO*. Praha: Jan Krigl, nakladatelství, výroba a expedice tiskovin, 1997, ISBN 80-902045-2-X

Internetové zdroje

<http://www.msmt.cz/ministerstvo/msmt-vydalo-doplnujici-vzdelavaci-obor-eticka-vychova?highlightWords=etick%C3%A1+v%C3%BDchova>

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Postmoderna>

<http://www.ibesip.cz/>

<http://www.mdcr.cz/cs/>

<http://www.mzcr.cz/>

<http://www.policie.cz/policie-cr.aspx>

<http://www.doipo.cz/>

<http://www.csodn.cz/uvod?akce=uvod>

<http://www.jdvm.cz/>

<http://www.czso.cz/>

ANOTACE

Příjmení a jméno autora: LIBERDA JOSEF

Instituce: Katedra systematické teologie

Název práce: „*Neúcta k životu jako důsledek morální krize v Česku v době postmoderní*“

Vedoucí práce: ThLic. Jan Czudek

Počet stran: 120

Počet příloh: 8

Počet titulů použité literatury: 50

Klíčová slova

Morální krize, postmoderní společnost, neúcta k životu, nedodržování pravidel silničního provozu, interrupce, eutanazie, Desatera Božích přikázání, 5. přikázání „Nezabiješ“.

Předkládaná diplomová práce má za cíl analyzovat neúctu k životu z pohledu Božího řádu – Desatera Božího přikázání, zejména pátého božího přikázání „NEZABIJEŠ“. Na základě nastíněné analýzy této neúcty k životu v době postmoderní v podmínkách České republiky je popsána morální krize a z ní vyplývající důsledky na jedince, rodinu a společnost.

První kapitola krátce vysvětluje základní pojmy, jako je Desatera božích přikázání, morální krize, postmoderní společnost, interrupce, eutanazie a pod.

V druhé kapitole jsou popsány charakteristiky morální krize v obecné rovině a dále v rovině postmoderní společnosti a to z vícero pohledů (teologického, etického a ostatních oborů). Fenoménu postmoderní společnosti, jejím vznikem a jejích charakteristikou se věnuje rovněž druhá kapitola této práce.

Ve třetí kapitole se diplomová práce věnuje neúctě k životu z pohledu bible a církevních dokumentů.

Čtvrtá kapitola se snaží vykreslit některé novodobé hříchy a jejich formy proti pátému přikázání *Desatera* jako jsou neúcta k životu, interrupce, eutanazie, ubližování

na zdraví člověka. Větší pozornost v této kapitole je věnována formám neúcty k životu v souvislosti s nedodržováním pravidel silničního provozu, zbývající formy neúcty k životu vztahující se k životu před narozením a při odchodu člověka ze světa jsou popsány pouze rámcově.

V páté kapitole jsou popsány některé silné a slabé stránky morální krize vztažené k pátému božímú přikázání Desatera.

V šestá kapitola má za cíl shrnout nástin možných východisek z morální krize postmoderní společnosti a to možnou formací svědomí nejen věřících, ale i nevěřících. Jistým přínosem se jeví prosazování či zavedení etické výchovy ve školství i mimo něj, zapojení věřících do politického života, zapojení církve a jejích věřících do charity a prospěšných služeb nejen pro věřící, ale bez rozdílu pro sociálně slabé a potřebné.

Key words:

Moral crisis, post modern society, the disrespect toward life, not following the driving rules, abortion, euthanasia, the Ten Commandments, the Fifth Commandment – “Thou shall not kill”

ANNOTATION

The submitted diploma thesis is supposed to analyse the disrespect toward the life from the point of the Divine Order – the Ten Commandments, particularly mentioned the Fifth Commandment – “Thou shall not kill.” On the background of the analysis of the above mentioned disrespect in the period of post-modern conditions of the Czech Republic, the author has described the moral depression and its consequences on the individual, family and also the society.

The first chapter deals with the terminology and notions as The Ten Commandments, moral depression, postmodern society, abortion, euthanasia, etc.

The second chapter discusses the characteristics of moral depression in general and further in the postmodern society, from various points of view (theological, ethical and also from other branches of human life). The phenomenon of modern society, its development and features are mentioned in the chapter as well.

The third chapter of the diploma thesis follow the topic of disrespect in the Bible and Encyclicals, Apostolic constitutions and exhortations.

The following chapter includes the descriptions of modern sins and their forms against the Fifth Commandment – as disrespect to life, abortion, euthanasia, maltreatment of human body and its impact on health. The attention is drawn to the forms of the disrespect of life concerning the driving rules, the rest of the forms of the disrespect, as for example the life before the birth and the old people leaving the world are described only in fundamental features.

The fifth chapter deals with some weak and strong points of moral crisis in reference to the Fifth Commandment.

The aim of the sixth chapter is to sum up the outline of the possible solutions of the moral disrespect of the post modern society; this could be the education of those who believe in God and also for non-believers. The first steps could be done during the educational stages at schools in the subject of the ethics; incorporation of the people into the political sphere, the church can be included deeply into the charity and also some beneficial activities and services not only within the same social group. However, the social weak and needed people should be involved as well.

SEZNAM ZKRATEK

ČBK	Česká biskupská konference
ERC	Ekumenická rada církví
IFOR/SFOR	Implementation Force/Stabilization Forces
AČR	Armáda České republiky
KKC	Katechizmus katolické církve
TZ	Trestní zákon
TT	Teologické texty, odborný časopis
ČLK	Česká lékařská komora
ZŠ	Základní škola
SS	Střední škola
GS	Pastorální konstituce „ <i>Gaudium et spes</i> “
ORP	Obec s rozšířenou působností
MV	Motorové vozidlo

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1: Stanovisko České společnosti soudního lékařství a soudní toxicologie České lékařské společnosti J. E. Purkyně v Brně
- Příloha č. 2: Umělé přerušování těhotenství podle rodinného stavu ženy v letech 1960 – 2012 v ČR (Zdroj: Český statistický úřad)
- Příloha č. 3 Sebevraždy podle pohlaví a věku v letech 1945 – 2012 v ČR (Zdroj: Český statistický úřad)
- Příloha č. 4 Nehody v silniční dopravě v letech 2000 – 2012 v ČR
- Příloha č. 5 Nehody v silniční dopravě v letech 2000 – 2012 v ČR (zaviněné pod vlivem alkoholu)
- Příloha č. 6 Nehody v železniční dopravě v letech 2000 – 2012 v ČR
- Příloha č. 7 Nehody v letecké dopravě v letech 2000 – 2012 v ČR
- Příloha č. 8 Přehled zadržených řidičských průkazů v okrese Jeseník v letech 2007 – 2012 (podezření z požití návykových látek)

**ČESKÁ LÉKAŘSKÁ SPOLEČNOST
J. E. PURKYNĚ**

Česká společnost soudního lékařství a soudní toxikologie

Věc:

Odborné stanovisko České společnosti soudního lékařství a soudní toxikologie České lékařské společnosti J. E. Purkyně k problematice posuzování řidičů návykovými látkami.

V případě posuzování stupně ovlivnění řidiče návykovou látkou (NL) nelze postupovat analogicky jako při ovlivnění řidiče alkoholem, tedy určit stupeň ovlivnění na základě stanovené koncentrace návykové látky v krevním vzorku. Stanovená koncentrace NL nekoreluje se stavem řidiče, jako je tomu u alkoholu.

Řidič je ovlivněn návykovou látkou, pokud u něj byly zjištěny snížené kognitivní a psychomotorické schopnosti anebo v případě vyjmenovaných návykových látek byly překročeny arbitrárně dané koncentrační meze v krevním vzorku (cut off) pro kteroukoliv látku dle tabulky:

Substance	Hraniční mez v krevním vzorku (ng/ml)
9-THC	2
Mofamfetamin	25
Amfetamin	25
3,4-Methylenedioxyamfetamin (MDMA)	25
Morfin	10
Kokain	25
Benzoyllecgonin	25

Vypracovaly a odpovídají:

RNDr. Marie Staňková, Ph.D.

Mgr. Andrea Brzobohatá, Ph.D.

Bno: 31.5.2012

Prof. MUDr. Miroslav Hirt, CSs.
předseda výboru

České společnosti soudního lékařství a soudní toxikologie ČLS JEP

**Umělá přerušeni těhotenství podle rodinného stavu ženy
v letech 1960–2012
Induced abortions by marital status of female: 1960–2012**

Průměr let rok <i>Average of years or year</i>	Počet umělých přerušeni těhotenství u žen <i>Number of induced abortions</i>		Podíl UP1 u vdáných žen (%) <i>Proportion of married (%)</i>
	vdáných <i>Married</i>	ostatních <i>Others</i>	
1960–64	49 886	11 642	81,0
1965–69	53 369	14 626	78,3
1970–74	47 714	15 904	74,9
1975–79	47 296	13 089	78,2
1980–84	57 840	15 979	78,4
1985–89	75 910	24 416	75,7
1990–94	82 406	24 987	70,6
1995–99	26 890	16 104	59,6
2000–04	15 773	15 280	50,6
2005–09	10 818	14 705	42,4
1975	41 778	13 726	75,3
1976	43 918	12 970	77,2
1977	48 277	12 637	79,0
1978	51 228	12 678	80,2
1979	51 280	13 225	79,5
1980	55 128	13 804	80,0
1981	56 392	15 182	78,8
1982	58 575	16 833	78,7
1983	58 386	16 642	77,8
1984	61 124	18 410	76,9
1985	63 671	19 371	76,7
1986	63 598	19 809	76,1
1987	82 840	26 886	75,4
1988	85 517	26 213	75,2
1989	84 139	27 544	75,3
1990	82 443	28 825	74,1
1991	78 173	27 809	73,7
1992	67 397	25 700	71,6
1993	48 085	23 548	68,1
1994	35 327	18 000	65,5
1995	31 896	17 945	64,0
1996	29 345	18 740	61,0
1997	26 726	18 296	59,4
1998	24 497	16 472	57,0
1999	22 219	17 163	56,4
2000	19 900	16 020	53,7
2001	17 130	15 398	52,7
2002	15 715	15 426	50,5
2003	14 404	14 894	49,2
2004	13 011	14 563	47,2
2005	11 901	14 552	45,0
2006	11 042	14 310	43,6
2007	10 715	14 698	42,2
2008	10 556	15 204	41,0
2009	9 872	14 783	40,1
2010	9 296	14 702	38,7
2011	8 993	15 062	37,4
2012	8 365	14 647	36,4

Príloha č. 3

Sebevraždy podľa pohlaví a veku v rokoch 1945–2012
Suicides by sex and age group - 1945–2012

Rok Year	Sčítaný počet Suicides, total	pohlaví Sex		Absolútny počet Numbers							Sebevraždy na 100 000 obyvateľov Suicides per 100 000 population
		muži Males	ženy Females	Veková skupina Suicides by age group							
				-14	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	
1945	2 616	1 633	679	3	231	289	529	569	119	185	
1946	2 096	1 427	603	4	297	272	394	376	321	426	
1947	2 199	1 491	603	11	239	296	399	439	292	443	
1948	1 996	1 307	665	11	251	239	363	409	305	443	
1949	2 059	1 393	665	10	262	225	417	453	296	395	
1950	1 951	1 379	572	3	191	242	372	390	321	424	
1951	1 940	1 385	555	3	179	242	325	438	294	455	
1952	2 074	1 412	662	14	195	260	382	468	349	429	
1953	2 151	1 432	689	3	172	239	344	488	402	495	
1954	2 240	1 581	657	7	167	314	337	450	417	509	
1955	2 220	1 547	673	3	151	296	326	504	407	501	
1956	2 268	1 571	697	10	161	288	331	515	438	542	
1957	2 376	1 665	711	13	179	309	312	574	460	524	
1958	2 291	1 582	709	23	159	220	287	589	492	545	
1959	2 510	1 703	745	21	107	208	251	605	544	556	
1960	2 585	1 731	845	24	105	313	330	615	556	575	
1961	2 582	1 643	797	20	166	264	318	638	484	595	
1962	2 375	1 614	761	15	234	299	363	475	491	564	
1963	2 143	1 653	765	18	243	307	351	434	496	595	
1964	2 380	1 643	753	12	272	239	293	392	502	565	
1965	2 459	1 721	779	23	252	250	299	405	512	507	
1966	2 597	1 789	803	23	324	306	398	396	490	637	
1967	2 734	1 910	824	23	355	351	398	499	499	713	
1968	2 809	1 909	900	30	408	382	391	388	504	705	
1969	2 862	1 882	810	35	388	345	359	395	458	711	
1970	2 824	1 975	843	28	379	345	414	428	505	715	
1971	2 709	1 931	779	24	361	363	373	423	432	725	
1972	2 784	1 919	849	20	371	349	381	426	426	735	
1973	2 416	1 727	749	14	294	320	342	429	363	694	
1974	2 521	1 775	743	19	284	284	319	443	385	735	
1975	2 410	1 673	731	22	249	354	303	397	354	715	
1976	2 200	1 500	695	13	221	305	293	402	304	723	
1977	2 314	1 610	671	12	227	305	267	402	326	729	
1978	2 370	1 543	794	19	219	331	304	395	321	791	

Príloha č. 3

Sebevraždy podľa pohlaví a veku v rokoch 1945–2012
Suicides by sex and age group: 1945–2012

Rok Year	Sebevraždy celkom Suicides total	pohlaví Sex		Absolútni údaje Numbers							Sebevraždy na 100 000 obyvateľov Suicides per 100 000 population
		Muži Male	Ženy Female	Vekové skupiny Suicides by age group							
				–14	15–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65+	
1975	2 104	1 512	591	14	172	247	239	352	20	713	21,2
1980	2 290	1 603	687	15	200	245	291	372	308	701	22,2
1981	2 219	1 592	627	3	179	339	317	349	344	308	21,5
1982	2 297	1 574	683	11	147	348	303	334	329	764	21,6
1983	2 143	1 552	593	11	148	330	319	335	320	582	20,8
1984	2 106	1 499	612	5	132	299	335	305	362	572	20,4
1985	2 112	1 509	603	10	123	305	380	315	337	542	20,4
1986	2 103	1 535	621	11	140	311	351	329	358	389	20,9
1987	1 906	1 395	551	9	130	294	349	275	291	398	19,7
1988	1 963	1 361	603	21	147	244	375	273	258	307	19,0
1989	1 912	1 353	543	9	140	221	384	289	277	388	18,5
1990	1 937	1 434	553	5	133	229	385	335	284	324	18,3
1991	1 924	1 399	511	15	149	221	370	341	297	511	18,5
1992	1 891	1 463	505	9	144	224	423	358	299	528	19,3
1993	1 917	1 412	505	12	174	205	387	384	251	324	18,8
1994	1 812	1 341	501	18	179	218	338	360	227	338	18,1
1995	1 728	1 284	449	11	108	206	338	334	233	338	16,8
1996	1 568	1 205	382	9	166	188	276	329	172	428	15,2
1997	1 666	1 311	355	8	157	197	307	377	211	411	16,2
1998	1 610	1 263	345	9	157	199	304	360	192	392	15,7
1999	1 610	1 265	325	3	168	205	243	373	202	418	15,7
2000	1 649	1 259	351	12	164	200	303	363	200	407	15,1
2001	1 623	1 254	329	3	152	202	294	403	202	374	15,9
2002	1 534	1 213	313	5	117	210	282	374	208	367	15,0
2003	1 719	1 365	351	9	138	235	275	424	253	372	16,9
2004	1 583	1 285	297	3	121	217	245	393	258	337	15,5
2005	1 564	1 272	292	5	101	240	268	357	292	302	15,3
2006	1 400	1 142	253	3	113	175	228	328	244	311	13,8
2007	1 375	1 147	223	2	114	173	223	298	249	303	13,3
2008	1 409	1 124	286	4	110	194	244	328	258	413	13,2
2009	1 464	1 231	234	3	97	217	219	338	254	298	14,0
2010	1 502	1 243	257	1	114	194	243	317	321	312	14,2
2011	1 509	1 357	232	2	139	194	231	305	318	315	15,1
2012	1 547	1 373	277	4	99	200	308	321	347	373	15,7

Tab. Nehody v silniční dopravě

Tab. Accident in road transport

Příloha č. 4

Rok/Čtvrtletí	Počet dopravních nehod ¹⁾	Počet nehod při nichž došlo ke zranění nebo usmrcení					Počet usmrcených osob			Počet těžce zraněných osob do 24 hod. ³⁾	Počet lehce zraněných osob do 24 hod. ³⁾	Věcná škoda (mil. Kč)
		celkem	zaviněné řidičem motor. vozidla	zaviněné chodcem	zaviněné cyklistou	ostatní	celkem	do 24 hod.	od 24 hod. do 30 dnů ²⁾			
Year/Quarter	Accidents, total ¹⁾	Accidents resulting in injury or death					Killed persons			Injured persons severely ³⁾ (within 24 hours)	Injured persons lightly ³⁾ (within 24 hours)	Property damage (CZK mil.)
	1	2=3+4+5+6	3	4	5	6	7=8+9	8	9	10	11	12
2000	211 516	25 445	19 927	2 408	2 523	587	1 486	1 336	150	5 525	27 063	7 095,89
2001	185 664	26 026	21 147	2 097	2 184	598	1 334	1 219	115	5 493	28 297	8 243,90
2002	190 718	26 585	21 645	2 020	2 371	549	1 431	1 314	117	5 492	29 013	8 891,20
2003	195 851	27 320	22 528	1 812	2 457	523	1 447	1 319	128	5 253	30 312	9 334,27
2004	196 484	26 516	22 011	1 766	2 246	493	1 382	1 215	167	4 878	29 543	9 687,39
2005	199 262	25 239	21 002	1 523	2 268	446	1 286	1 127	159	4 396	27 974	9 771,28
2006	187 965	22 115	18 274	1 380	1 993	468	1 063	956	107	3 990	24 231	9 116,35
2007	182 736	23 060	19 230	1 418	1 916	496	1 222	1 123	99	3 960	25 382	8 467,29
2008	160 376	22 481	19 054	1 320	1 663	444	1 076	992	84	3 809	24 776	7 741,46
2009	74 815	21 706	18 341	1 215	1 741	409	901	832	69	3 536	23 777	4 981,09
2010	75 522	19 676	16 532	1 164	1 603	377	802	753	49	2 823	21 610	4 924,99
2011	75 137	20 487	16 955	1 099	2 001	432	773	707	66	3 092	22 519	4 628,08
2012	81 404	20 504	16 734	1 179	2 121	470	742	681	61	2 986	22 590	4 875,42

Zdroj/Source: Policejní prezidium ČR/Police Headquarters of the CR

celkem 2 017 450 307 160 253 380 20 401 27 087 6 292 14 945 13 574 1 371 55 233 337 087 97 759

1) Ve statistice jsou vedeny nehody, které byly Policii ČR nahlášeny. Účastník dopravní nehody je povinen nehodu nahlásit dopravní policii, dojde-li ke zranění nebo usmrcení, nebo ke škodě na majetku třetí osoby, nebo při škodě na některém z vozidel (včetně nákladu) převyšující do 31.12. 2000 1 000 Kč, od 1.1. 2001 20 000 Kč, od 1.7. 2006 50 000 Kč a od 1.1. 2009 100 000 Kč.

All the road traffic accidents reported to the Police of the Czech Republic have been included in the statistics. The obligation to report an accident to the Traffic Police arises in case of the injury or death of the person(s) involved in the accident or in case of the material damage to the property of the third party or in case of the material damage to one of vehicles exceeding 1 000 CZK (until 31.12. 2000), 20 000 CZK (from 1.1. 2001), 50 000 CZK (from 1.7. 2006) and 100 000 CZK (from 1.1. 2009).

2) Za usmrcenou osobu se považuje osoba, která zemřela na místě nehody, při převozu do nemocnice nebo nejpozději do 30 dnů.

Údaje o osobách následně zemřelých budou k dispozici až ve 3. měsíci následujícího roku

(Tyto údaje jsou v souladu s doporučením Evropské hospodářské komise OSN a jsou vykazovány ve většině zemí EU).

Killed person - any person who was killed outright or died within 30 days as a result of the accident.

(The data comply with recommendation of the UN Economic Commission for Europe and are reported in most EU countries).

3) Těžké zranění, lehké zranění - klasifikaci těžkého a lehkého zranění určuje lékař

Severe injury, light injury - classified by medical doctor

Tab. Nehody v silniční dopravě (zaviněné pod vlivem alkoholu)

Příloha č. 5

Rok/Čtvrtletí	Nehody zaviněné pod vlivem alkoholu								
	celkem	zaviněné řidičem motorového vozidla	zaviněné chodcem	zaviněné cyklistou	zaviněné jinou osobou	usmrceno do 24 hod.	usmrceno od 24 hod. do 30 dnů ²⁾	Počet těžce zraněných osob do 24 hod. ³⁾	Počet ležce zraněných osob do 24 hod. ³⁾
Year/Quarter	Road traffic accidents involving one or more persons under the influence of alcohol								
	total	caused by driver	caused by pedestrian	caused by cyclist	caused by other person	killed within 24 hours	died, after 24 hours and not later than 30 days ²⁾	Injured persons severely ³⁾ (within 24 hours)	Injured persons lightly ³⁾ (within 24 hours)
	13=14+15+16+17	14	15	16	17	18	19	20	21
2000	8 888	7 895	374	608	11	109	17	824	3 870
2001	9 191	8 297	339	542	13	101	11	801	3 933
2002	9 552	8 566	296	678	12	136	22	834	4 250
2003	9 076	8 187	252	624	13	111	16	726	3 860
2004	8 445	7 721	215	499	10	59	9	432	3 242
2005	8 192	7 487	169	526	10	59	12	388	3 105
2006	6 807	6 118	171	503	15	42	6	314	2 567
2007	7 466	6 800	196	462	8	36	5	343	2 670
2008	7 252	6 602	203	435	12	80	5	369	2 603
2009	5 725	4 992	203	522	8	123	4	376	2 282
2010	5 015	4 271	201	531	12	102	6	315	1 976
2011	5 242	4 396	190	639	17	89	11	378	2 323
2012	4 974	4 030	206	727	11	45	5	317	2 208

Zdroj/Source: Policejní prezidium ČR/Police Headquarters of the CR

celkem 95 825 85 362 3 015 7 296 152 1 092 129 6 417 38 889

Tab. 1 Nehody v železniční dopravě*Tab. 1 Accidents in rail transport***Příloha č. 6**

Rok	Vážné nehody	Usmrcené osoby	Těžce zraněné osoby ²⁾	Věcná škoda (tis. Kč)
Years	Serious accidents	Killed persons	Seriously injured persons ²⁾	Property damage (CZK thous.)
	1	2	3	4
2000	283	74	155	107 217
2001	309	69	124	112 210
2002	241	110	77	140 055
2003	290	226	97	213 460
2004	268	232	111	468 494
2005	312	251	86	95 914
2006 ¹⁾	233	52	89	43 950
2007	115	25	101	89 949
2008	133	44	139	111 622
2009	113	26	92	37 000
2010	125	48	107	168 555
2011	99	29	74	128 107
2012	97	26	66	107 093

Zdroj/Source: MD

celkem 2618 1212 1318 1823626

1) Od roku 2006 jsou z údajů vyloučeny sebevraždy a pokusy o sebevraždu

Suicides and attempted suicides excluded from 2006

2) Do roku 2001 zraněné osoby celkem

Until the ear 2001 the injured persons total

Tab. Nehody v letecké dopravě
Tab. 4 Accidents in air transport

Příloha č. 7

Rok	Nehody ¹⁾ celkem	Usmrcené osoby	Zraněné osoby
Years	Accidents, total	Killed persons	Injured persons
	1	2	3

2000	28	0	1
2001	23	2	0
2002	27	2	4
2003	38	8	4
2004	17	2	2
2005	25	5	0
2006	36	1	0
2007 ²⁾	31	19	*
2008	70	17	*
2009	68	11	*
2010	87	9	*
2011	80	14	*
2012	72	12	*

Zdroj/Source: MD

celkem 602 102 11

1) Počet nehod ve všeobecném letectví

Number of accidents in general aviation

2) Od roku 2007 změna metodiky v souladu s legislativou ES

Since 2007 the methodology in connection with EC legislation was changed

Příloha č. 8

Přehled zadržení řidičského průkazu za roky 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 a 2012

rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Počet aktivních řidičů v ORP Jeseník	23168	23673	24095	24355	23736	23821	
Celkový počet zadržených řidičských průkazů	53	70	85	107	128	82	
Důvody zadržení	řídil MV pod vlivem alkoholu	46	47	37	37	50	37
	řídil MV pod vlivem jiné návykové látky	4	19	39	43	75	41

Zpracoval: Josef Liberda